

C. H. P. ve Seçimler

DOGU MESELEMİZ

Yıl: 3 - Sayı: 90 18 ARALIK 1964 125 kuruş

OKUYUCUDAN YÖN'e

Sayın Milletvekili ve Senatörlere Açık mektup

İmzamın altında yazılı kimliğim, sizlere, ne ölçüde bir olayla karşı karşıya olduğunuzu herhalde anlatmaktadır. Evet, bugün Türkiyede bu sıfatı taşıyan, gezen, konuşan, haykıran bir insan var.

Bu insan, bir rejim için yüz kızartıcı olan bu sıfatını adının altına yazıyor, bu sıfatla kartvizit, tebrik kartı bastırıyor, bunları Cumhurbaşkanına, Başbakana, Bakanlara, ilgililere, dostlarına ve basına gönderiyor. Yetkililerden olumlu ya da olumsuz hiç bir cevap çıkmıyor.

Millî Eğitim Bakanına, Başbakana, Cumhurbaşkanına, Meclis ve Senato Başkanlıklarına dilekçeler gidiyor. Bir kısmının üzerinden çok daha fazla zaman geçtiği halde yine hiçbir cevap gelmiyor.

Bu insan; bir insandır. Ama gerçekten sadece bir kişinin başına gelmiş bir olayla mı karşı karşıyayız? Hayır, bir toplumun, bir düzenin, bir değer sisteminin başına gelen bir olayla karşı karşıyayız!

Olayı özetliyorum: 29 Haziran 1964 tarihinde göreve başladığım Kayseri Lisesinde üç ay bulunup maaş aldıktan sonra, bir gün, 28.9.1964 günü, Milli Eğitim Müdürlüğüne çağrıldım. Önüme Bakanlık Müdürler Komisyonunda alınmış, Bakan İbrahim Öktem tarafından da imzalanmış bir karar kondu: İşime son verilmişti!

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına, kanun düzenine çift meclisli demokrasi, açık reçim ve Hukuk Devleti niteliklerimize inanan bir yurttaş olarak içine düştüğüm şaşkınlıktan ancak yeni uyanmaya başladığımı itiraf ederim.

Açık bir rejimde miydik? Demokrasi ile mi yönetiliyorduk? Bizi yöneten bir Hukuk Devleti miydi? Bir kanun düzenimiz, kanunlarımız, bir anayasamız, 1961 Anayasası var mıydı, ya da yok muydu?

Kararın gerekçesi açıklanmıyor, sadece «Milli Emniyet hizmeti Başkanlığından Bakanlığımızın 1.8.964 tarihli, 587 sayılı yazısına karşılık olarak alınan 4.8.964 tarih, 180616 sayılı yazılarında belirtilen sebeplere binaen, görevine son verilmesine» deniyor.

Soruyorum size; bu olayı kanun ile, Hukuk Devleti ilkesi, açık rejim yönetimi ile bağdaştırabilir misiniz?

Benim mazim tertemiz. Tutalım ki, kirli olsun, o zaman bu işlem bu karar, kanuna uygun olacak mıdır? Yazık ki, o zaman bile kanunluluk, meşruluk kazanamıyacaktır. Bunu, işlenen haksızlığın ağırlığına bir ölçü olsun diye belirtiyorum.

Anayasanın ilgili maddelerini, özellikle 118. ci maddeyi hatırlayacaksınız: «Memurlar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek teşekkülleri mensupları hakkında yapılacak disiplin kovuşturmalarında, isnad olunan hususun ilgiliye açıkça ve yazılı olarak bildirilmesi, yazılı savunmasının istenmesi ve savunma için belli bir süre tanınması şarttır.

«Bu esaslara uyulmadıkça disiplin cezası verilemez.

«Disiplin kararları yargı mercilerinin denetimi dışında bırakılamaz..»

Anayasanın ne açık, ne pervasız bir çiğnenişi karşısında olduğumuzu görüyorsunuz.

Ortada kanunsuz bir işlem, ağır bir suç vardır. Bu suç görünüşte bana, gerçekte bütün Toplumumuza, düzenimize, değer sistemimize karşı işlenmiştir. Bu olayla Demokratik Düzenimizi antidemokratik sellere karşı koruyan barajımızın bir seddi yıkılmıştır. Bu sed, benim şahsımda yıkılmıştır. Onu bütün Yurttaşlarıma ve özellikle de yetkililere, sizlere elden geldiğince duyurmak, protesto etmek, kanun yollarına başvurmakla görevimi yapıyorum.

9 Kasım 1964 tarihinde bütün Parti Genel Başkanlıklarına gönderdiğim bir mektupta kendi kişisel düşüncelerimle, bir partinin benimsediği ilkeler arasında ayrılıklar, hattâ karşıtlıklar bulunabileceğini, ama, ortak, hukuk ihtiyacımızın bizi birbirimizin başına gelenle ilgilenmeye götüreceğini ifade etmiştim. Gerçekten, Hukuka bütün ayrımların ötesinde bir önem vermez ve üzerinde titizlik göstermezsek, onu yitirebiliriz.

Kararın derhal iptal edilmesi gerektiği açıktır. Maddi ve Manevi zararım da tazmin edilmelidir. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Milli Emniyet hizmeti Başkanlıklarından istek üzerine alınan raporlarda, nelerin nelere dayanılarak ortaya konduğu ve Milli Eğitim Bakanlığının bu yerlerden hakkımda soru sormaya neden ihtiyaç duyduğu açıklanmalıdır.

Yapılması gerekenler burada bitmemektedir. Ağır bir suç işlenmiş, Anayasa çiğnenmiştir. Hükûmetin Anayasa çiğneyen mensuplarını muhakeme etmek için bir ihtilâlin olmasını beklemek doğru değildir. Tersine toplumun böyle bir sarsıntıya uğraması tehlikesini önlemek için sanıkların zamanında ilgili mahkemeye gönderilmesi gerekir. Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem Anayasa çiğnemiştir. Düşürülmeli, çiğnediği Anayasanın 147. ci maddesine göre Yüce Divan sıfatiyle Anayasa Mahkemesine gönderilmelidir. Bakanlığın yirmi bir Genel Müdür ve Yüksek Yetkilisi de aynı suçu işlemişlerdir.

Yukarıda da yazılı olan kimliğimde, Milli Emniyet Hizmeti Başkanlığının gizli raporu birinci derecede bir yer tutuyor. Kanun önünde sorumlu olmayan, açık değil, gizli çalışan bu teşkilât hakkımda ne demiştir ki, Bakanlık Anayasayı çiğnemekten bile çekinmeden beni işten atmıştır? Bu ne güçlü teşkilâttır ki, bir vatandaş muhakeme bile edilmeksizin, sadece bu teşkilâtın verdiği raporla suçlu sayılabiliyor? Bu ne güçlü teşkilâttır ki, önünde Anayasa maddeleri, kanunlar, mahkemeler hiçe sayılabiliyor?

Bu teşkilât Başbakanlığa bağlıymış. O zaman onun yaptıklarından doğrudan doğruya Başbakan sorumlu olur. Ben Sayın Başbakan İsmet İnönü'den soruyorum, lütfen siz de sorunuz; Milli Emniyet hizmeti Başkanlığı, Devlete bağlı, devletin, dolayısile milletin, halkın hizmetinde bir teşkilât mıdır, yoksa devlete rağmen, devlet organlarının üstünde bir teşkilât mıdır? Sorumsuzluğunun bir sınırı yok mudur? Her söylediği hakikat ve kanun gücünde midir? Değilse Milli Eğitim Bakanlığı bu teşkilâtın raporu üzerine kanun yollarına bile uymaksızın uygulamaya neden girişmiştir? Bu güçte gizli bir teşkilât, iftira ile bir insanı hapislerde süründüremez mi? Yine iftira ile bir insanı ömür boyu toplum önünde suçlu gezmeye mahkûm edemez mi?

Hatâ insanları birer kenarda öldürüp kim vurduya bile getiremez mi? Çiğnenen Anayasanın birbuçuk aydan beri ayak altından kaldırılmasına teşebbüs bile edilmemesi üzerine, bir yurttaşın bu şüphe ve endişelere kapılmasından, toplum ve kendi hesabına güvensizliğe düşmesinden daha tabii ne olabilir?

Anayasa çiğnenmiştir. Bu olayda susan herkes, Anayasanın çiğnenmesine katılmış olur. Ben olayı protesto etmek, kanun yollarına başvurmak ve sizlere duyurmakla görevimi yapmış oluyorum. Sizin göreviniz ise şimdi başlıyor.

Sadık GOKSU

Gizli Milli Emniyet raporuyla, Anayasa çiğnenerek işinden atılan Kayseri Lisesi Felsefe öğretmeni.

BASINDAN

Edebiyat eleştiriciliğine özenen CKMP'li politikacılardan Fuat Uluç, «Düşünen Adam» dergisinde, Nâzım Hikmet'in YÖN'de çıkan şiirleriyle ilgili bir yazı yayınladı. Okuyucularımıza hoşça vakit geçirtmek için bu ilgi çekici incelemenin önemli kısımlarını yayınlıyoruz:

Düşünen Adam

BİR AZITMA MÜNASEBETİYLE

Biliyorsunuz, kendileri «TURK SOSYALISTI» diye fikir, san'at ve politika piyasamıza süren bazı kimseler «YON» adlı haftalık bir dergi çıkarıyorlar. Bu derginin 83 üncü sayısında çerçevelenmiş bir yazı, altında da vatan haini Nazım Hikmet'in üç karalaması. 84 üncü sayısında ise «Kurtuluş Savaşı Destanı»ndan bir parça. Tabiatıyla arkasından daha başkaları. Yazının başlığı metninden daha acaip. Güya «YON», bir demagojiyi daha yıkıyor» muş. Sanki bundan önce yıktıkları olmuş gibi...

Her neyse Kurtuluş Savaşımızın destanını yazmış olması, ona, Türk sayılma hakkını kazandırmaz. Meselâ, «Gök Bayrak» ı yazdı diye Leon Kahon'u ve «Türk Marşı» nı besteledi diye Mozart'ı Türk mü kabul edeceğiz? Olur mu böyle saçma şey? Sonra bu madalyanın birde öbür yüzü var. Acaba, Nazım Hikmet Kurtuluş Savaşını hangi açıdan görmüş ve dile getirmiştir? Asıl üzerinde durulacak önemli taraf bu...

Devletçe bastırılan bir antolojiye şiirlerinin geniş çapta alınmış olması, devlet tiyatrolarında eserlerinin oynatılmış bulunması da büyük manâ ifade etmez. Bu hususta kesin bir hükme varabilmek için zamanın Matbuat Umum Müdürü'nü, antolojiyi hazırlayanları, eserlerini devlet tiyatrolarına kabul edenleri gerçek yönleri ile bilmek, tanımak icap eder. Arzu buyurulursa işin bu tarafı üzerinde de uzun uzadıya durmamız mümkündür.

3. «Bugün ise, Türkiye'de kahrolası bir demagoji, Türk dilinde yazılmış ve Türk insanını dile getiren en güçlü şiirlerden, Türk okuyucusunu Demir Perde metotlarına baş vurarak yoksun bırakmıştır.»

Eskiler bunun böylesine «intak-ı hak» derlerdi. Demek ki, bir Demir Perde, bunun da kendine özel ve baş vurulması insanlık için yüzkarası olan bir idare sistemi ve metodu var? O halde bu derece övülen büyük Türk şairi (!) nin bu yüzkarası metodlar üzerinde işi neydi? Güzel de olsa, emsalsiz de olsa, namuslu koca başkalarıyla yatan kadının yüzünü bir daha görmek istemez. Haysiyet ve erkeklik gururu mânidir buna. Bu feci hiyaneti gördükten sonra, bir kaç şiir kırıntısı için Nazım Hikmeti bağrımıza basmayı istemek, en hafif tabiriyle insafsızlıktır. Şiiri de, san'atı da başında paralansın [illegible]...

Şiirlerini aşağıda değerlendirmeye çalışacağız. Büyük değil, ortaya yakın çaplı bir şairdir. Ne yazık ki, san'atkâr Nazım Hikmet'le, hain Nazım Hikmet daima kol kola. Biz ayırmak istesek te birbirlerinden kopmuyorlar. Onun için her ikisine de arka çevirmek zorunda kalıyoruz. Bunun vebâli de günâhı da kendisine ait, bize değil.

Türk dilini ve kültürünü zenginleştirdiği iddiası ise büsbütün boştur. Fikir hayatımıza getirmek istedikleri esasen Türk aydınlarınca bilinen şeylerdi. Dilde, beş hececi şairi bir santim öteye geçtiği iddia olunamaz. Türkçe, özellikle Faruk Nafiz'in kaleminde Nazım Hikmetcileri imrendirecek kadar güzel ve kuvvetlidir. Merak buyurmasınlar, Nazım Hikmet'e itibar etmemek aydınlık görevine ihanet sayılmaz. Aksine vatan severlik telâkki edilir.

Gelelim Büyük şairin (!) memleketci şiirlerine:

Zincir çerçeveli üç şiirden ilki «Yine Memleketim için söylenmiştir» başlıklı:

Memleketim, memleketim, memleketim,
Ne kasketim kaldı: Senin ora işi
Ne yollarını taşımış ayakkabım.
Son mintanım da sırtımda paralandı çoktan
Şile bezindendi.

diyor şair. Dikkat edilecek olursa, ikinci mısra'da bir tutukluk, bir ağırlık, bir zorlayış var. Güzel Türkcenin zevkini tadanlar için «senin ora işi» deyimini yadırgamamaya imkân yok. Bu mısra, pekâlâ insana daha munis gelecek bir edayla söylenebilirdi. Hele «Ne yollarını taşımış ayakkabım» mısraı, manâ bakımından büsbütün saçma. Ayakkabı yolu çiğner, aşındırır amma, taşımaz. Şairce sayılmak istense bile kolay kolay affolunacak bir mantık hatâsı değildir bu.

Ve arkasından:

Sen şimdi yalnız saçımın akında,
Enfarktında yüreğimin,
Alnımın çizgilerindesin memleketim
Memleketim,
Memleketim,
Memleketim,

Diye ekliyor. Tabii inanmıyoruz bu sözlere inanmamıza sözleri ile davranışlar arasındaki gelişme engel. İçten ve samimi olamıyor bir türlü. Halbuki, ortaya yakın çaplı da olsa bir şairde ilk aranacak nitelik samimiyettir. O da Nazım Hikmet'te yok.

İkinci şiirde şu:

Bir Usküdar balkonundan,
Guruba karşı,
Demlenir gibi,
Bir akşam üstü Layepzig'de, tramvay durağında
Tadını çıkara çıkara
Yudum yudum
Kederleniyorum.

Dikkat buyurursanız bu şiirde de bir dil hatası var. Türkçe «Bir Usküdar balkonundan demlenir gibi» denmez. Doğrusu «Bir Usküdar Balkonunda demlenir gibi» dir. Görülüyor ki, Türk dilini zenginleştirdiği iddia edilen büyük şair, Türkçeyi doğru yazmaktan aciz. Şiirin alt tarafı ise, hep o inandırmayan samimiyetsiz ve yapmacık sızlanış. Ne derinliği var, ne genişliği. Meşhur «ANOYEMENDİR» türküsü kadar bile insanı içlendirmiyor. Bu mudur büyük şair ve büyük şairin memleket hasretini dile getirişi..

Dörtnala gelip Uzak Asya'dan,
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan,
Bu memleket bizim!

Görülüyor ki, şair, her şeyden önce Türk tarihinin cahili. Atalarımızın Uzak Asya'dan değil Orta Asyadan geldiklerini bilmiyor. Halbuki, ilk okul öğrencileri bile bilirler bu gerçeği. Demek ki, Türk kültürü bu içi boş bilgi dağarcığı ile zenginleştirilmiş. Hayret doğrusu... Sonra neden «Akdeniz'e doğru bir kısrak başı gibi uzanan» da, şahlanmış bir at başı değil? Adamın dişiliği iliklerine işlemiş. Bir türlü kurtaramıyor bu kompleksten kendini.

Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak
Ve ipekli bir halıya benzeyen toprak.
Bu cehennem, bu cennet bizim!

Bu memlekette belki bir kısım ayaklar çıplaktı ve hâlâ da çıplaktır; fakat ne bilekler kan içinde, ne dişler kenetli. Bilekleri, Demir Perde gerisinde olduğu gibi kelepçeler [illegible] ki kanasın ve dişler [illegible]. Bir [illegible] «artık, yerik» kafiyeli tekerlemelerle [illegible] çalıştığı memleket toprakları demek ki, ipek halı manzarasına bürünmüş artık. Şayet bu sözünde samimi idiyse, memleketi bu mutluluğa eriştirenlere Demir Perde gerisi radyolarından ölünceye kadar sövmesi neden?

Kapanan el kapıları bir daha açılmasın,
Yok edin insanın insana kulluğunu,
Bu dâvet bizim!

Aslında şair bu daveti bize değil, Nazım Hikmet'in vicdanına yapmalıydı. Kendi kendini moskof uşaklığından kurtarması ve haksız olarak taşığı «Türk şairi» ünvanına lâyık olabilmesi için

İşte şiirin son bölümü:

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür,
Ve bir orman gibi kardeşcesine
Bu hasret bizim.

Görüyor musunuz Türk Milleti için dilediği hürriyeti ve kardeşçe yaşama tarzını? Demek «bir ağaç gibi tek ve hür» olacağız. Peki, fakat ağacın hürriyeti nedir? Dikildiği ve bittiği yerin ömrü boyunca esiri kalmak, her rüzgâra boyun eğmek değil mi? Evet, şairin hakkı var. Çünkü Demir Perde gerisindeki insanlar bu kadarcık bir hürriyete bile sahip değiller. Orada tek rüzgâr eser ve yalnız ona boyun eğilir. Aksine cür'et eden başlar koparılmaya mahkûmdur. Aldandığı nokta ise, Türkiyeyi Demir Perde gerisi gibi sanmasıdır. Burada ne öyle rüzgâr eser, ne de o rüzgâra boyun eğmeyen başlar koparılır. Ağaçca hürriyete ihtiyacımız yok bizim. Hele bir orman gibi kardeşçe yaşamaya. Çünkü, ormanlarda boy atamayan ağaçlar, önce serpilmişlerin dalları tarafından boğuldukları ve güneşten yoksun bırakıldıkları için filizden fidana dönmeden kurur, yıkılır, çürürler. Kaderleri gökyüzüne doğru gururla dal budak salanlara gübre olmaktır. Yere batsın kardeşçe yaşamanın böylesi..

Şimdi bütün bu söylediklerimizi bir neticeye bağlayalım:

Nazım Hikmet şairdir fakat büyük değil. Bu toprakta doğmuştur, fakat Türk değil. Hasret şiirleri yazar, fakat samimi değil. Memleketçi görünür, fakat yurtsever değil. Sözün özü, bir vatan hainidir O. Gayretler beyhudedir. Kim ne derse desin kimse, ne yaparsa yapsın bu gerçeği değiştiremez. Onun yolunu tutanlarda ergeç onun gibi olacaklardır. Nitekim oldular da. Hakkında söylenecek en güzel söz şudur: Tanrı taksiratını affetsin...

YÖN

HAFTALIK FİKİR VE SAN'AT GAZETESİ

Kurucuları: Cemal Reşit Eyübeğlu — Mümtaz Soysal — Doğan Avcıoğlu
İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Doğan Avcıoğlu
Basıldığı yer: Güneş Matbaacılık T.A.Ş.

ADRES: Yazı İşleri: Sümer sokak No: 16/8 Yenişehir — ANKARA
Telefon: 17 69 89. — İstanbul Bürosu (Satış, İlân ve Abone işleri): Mollafenari sok. No. 32 Cağaloğlu — İstanbul. Tel: 22 93 70 — Posta Kutusu 312 İstanbul.

ABONE: Bir yıllık (52 sayı) 60 T.L., Altı aylık (26 sayı) 30.— T.L., Üç aylık (13 sayı) 15.— T.L.'dır. Yurt dışı abonmanlarda bu bedellere ayrıca posta pulu ücreti kadar ilâve yapılır. Geçmiş sayıların fiyatı 2.50 T.L.'dır.

İLAN: [illegible]rekli çıkacak ilân ve Beher sütunda santimi 25.— T.L. dır. Sü. reklâmlarla kitap ilânları için özel indirimler yapılır. İlân ve reklâmların yayınlanmasından ötürü hiçbir sorumluluk yüklenilmez.

YÖN HAFTALIK GAZETE

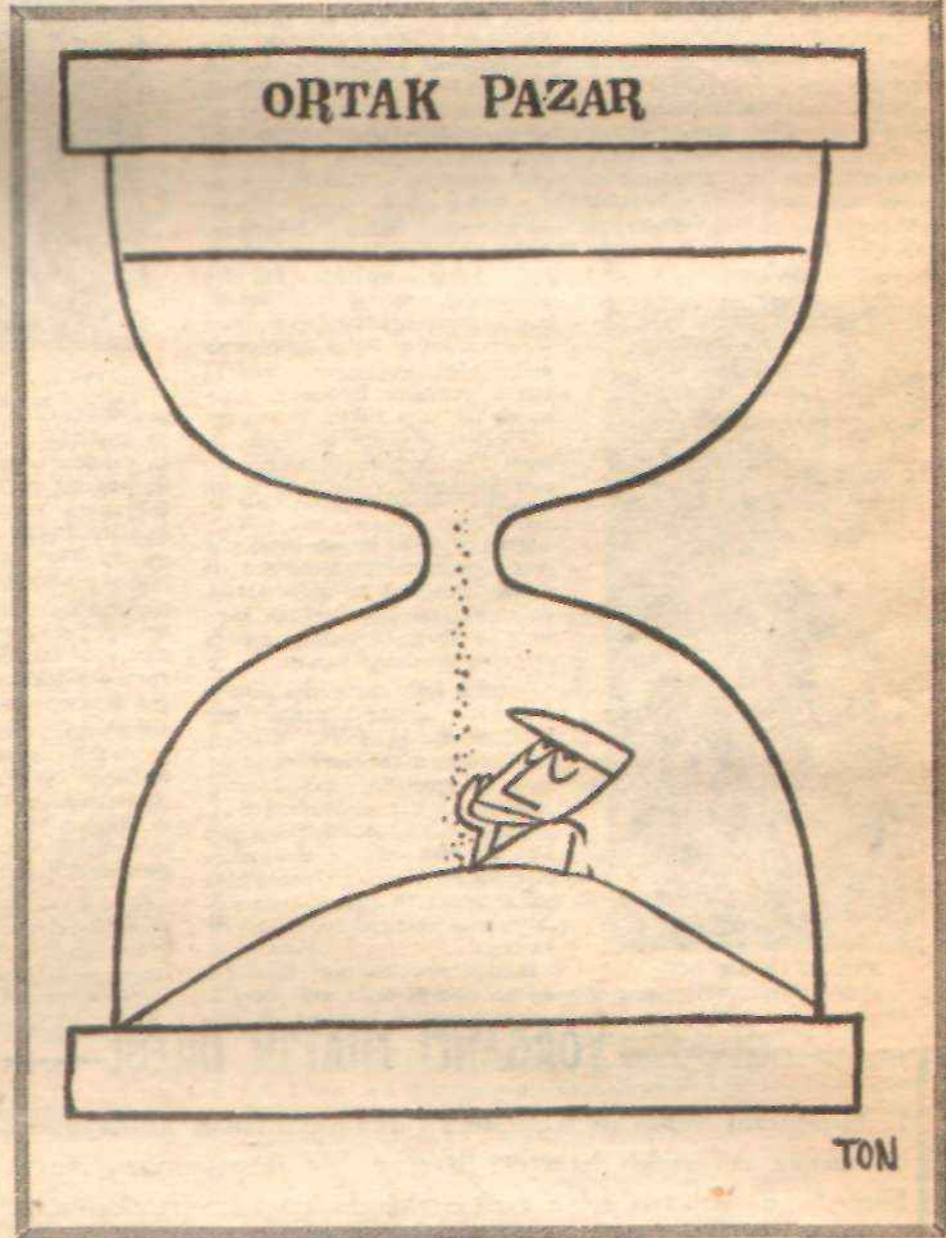
BAKIŞ

Oyunu dürüst oynayalım yeter...

Hâlâ reformlardan söç açarak, Sayın İnönüye karşı doğrusu insafsızlık ediyoruz. Kabinede bile bir reformcuk denemesini gerçekleştirme imkânını bulamayan bir Başbakandan, memleket çapında büyük değişiklikleri gerektiren hamleler beklemek faydasızdır.

Diyelim ki Sayın İnönü, «Reform kabinesi» adını verdiği ekibiyle, bir takım reform tasarıları hazırlamıştır. Diyelim ki Başbakan, meselâ toprak reformu tasarısını, vetolu Tapulama Kanununu kamu oyunun tepkilerini zerrece önemsemiyerek sevincle kabullenen parlamentodan, bütün ağırlığını koyarak geçirmiştir. Sonuç değişmiyecektir. Zira sosyal, politik ve ekonomik yapıyı düzeltme ve değiştirme amacını güden bir toprak reformu, kanun çıkartmaktan çok, reformu benimsemiş bir teşkilâta sahip olma meselesidir.

Teşkilât derken, idari teşkilât kadar, parti teşkilâtını da kastediyoruz. En alt kademesinden en üst kademesine kadar parti teşkilâtı reformcu kesilmedikçe, parti bürokrasiyi peşinden sürükleyecek iman ve enerjiyi taşımadıkça reform kanunları ölü doğmaya mahkûmdur. Esasen mesele, kanun çıkartmaktan ibaret ise, bugünden iyi kötü bir toprak kanunu mevcuttur. Bu kanun bir iki madde *değişikliğiyle birkaç* gün içinde tatminkâr hale getirilebilir Bunun için yıllar süren komisyon gevezeliklerine ihtiyaç yoktur Hattâ bugünkü kanunla bile, toprak reformu konusunda iyi kötü bir şeyler yapmak mümkündür. Ama yapılamamaktadır. Zira parti teşkilâtı, dâvayı benimsemiş değildir. Birkaç genç ve inançlı memurun boşuna çırpınmalarına rağmen, dünyanın her yerinde hareketsizlikten yana olan bürokrasiden birşeyler beklemek hayâldir. Aksine, bir partinin güçlü desteğinden yoksun hükûmetler için, bürokrasi destek değil engeldir. Bürokrasiden medet uman hükûmetler peşinen yenilgiyi kabul etmiş demektir. Nitekim bizde bakanlarla bürokratlar arasında gizli bir denge kurulmuştur. Bürokratlar, çeşitli iltimaslar sağlama yolunda parti teşkilâtının ağır baskısı altında olan bakanların taleplerini imkân ölçüsünde yerine getirirler. Buna karşılık, bürokrasinin hareketsizlik kanununa uygun olarak, devlet işlerini babadan kalma usullerle bildikleri gibi yürütürler. En güçlü bakanlar dahi, arkalarında reformcu bir partinin desteği olmadığı için, bürokrasi çarkının amansız dişlileri arasında öğütülmüşlerdir. Zayıf bakanlar ise, bir iki gün içinde, bakan kullanma sanatında usta bürokrasinin kuklaları haline gelmişlerdir. Bu sebeple, reformcu gidişin temel şartı, gücünü hareketsizlikten ve aşılması zor mevzuat barajlarından alan bürokrasi çıkmazından kurtulabilmektir. Bugün en kabiliyetli ve iyi niyetli bakanları bile bir hareketsizlik çemberi içine alan bürokrasi, öyle devamlı bir baskı ve kontrol altında tutulabilmelidir ki, istenen reformcu yönde yürütülebilsin. Bu da iyi bakan, kötü bakan, bilgili ya da bilgisiz bakan meselesi değildir. Ancak en alt kademesinden en üst kademesine kadar reformlardan yana olan güclü ve imanlı bir parti teşkilâtı, bürokrasiyi her kademesinde kontrol altında tutarak ona kendi şevk ve heyecanını aşılayabilir ve onu parti programı yönünde yürümeye zorlayabilir. O halde reformculuk yolu, parlamentoya reform tasarıları sevketmeden önce, parti teşkilâtını reforme etmekten geçmektedir. Ne var ki bu yolda en ufak çaba gösterilmiş değildir. Gerçi CHP gibi ihtiyar çınarlara benziyen kökleşmiş bir eşraf yapısına sahip olan partiyi reforme etmek, Herkül gücüne ihtiyaç gösterecektir. Belki de böyle bir şey imkânsızdır. Ama gerçek bir reformcunun, hiç değilse partisini reformcu yapmayı denemesi gerekirdi. Bunu denemek şöyle dursun, denemeyi bile kimse aklından geçirmemiştir. Neticede, statükocu kuvvetlere dayanarak, *statükoyu bozmaya kalkış*mak gibi imkânsız durumlar içinde çırpınıp durulmuştur. Bu imkânsız durumda da, bürokrasinin hareketsizlik kanunu, toplumun ilerici kuvvetlerinde derin bir hayal kırıklığı ve ümitsizlik yaratarak insafsızca işlemiştir.

Bu şartlar altında, reformculuk iddiaları çabucak gülünç hale gelmiştir. Ama Sayın İnönü, geçen yıla nazaran çok daha yavaş sesle de olsa, hâlâ reformculuktan söz etmektedir. İhtimal, büyük meydan muharebeleri vererek, bir takım kanunları parlamentodan geçirecektir. Fakat bu kâğıt üstündeki masabaşı reformculuğu, bir sürü zaman ve enerji israfından başka sonuç vermiyecektir. Halbuki seçim öncesi dönemde, reform hükûmetinin kısa vaktini ve enerjisini en verimli şekilde kullanabileceği önemli bir reform alanı vardır: O da fikir hürriyetini gerçekleştirme mücadelesidir. Bu nisbeten daha kolay bir iştir ve yirmi yıldır sürüp giden hürriyet edebiyatı az çok bir birikim sağladığı için bu yolda başarı şansı da ha fazladır. Meselâ 1946 dan beri, gerek DP. nin, gerek CHP. nin antidemokratik kanunlar listesine aldığı ünlü 141 ve 142 nci maddelerin kökünden değiştirilmesi, fikir hürriyetine karşı estirilen zehirli havayı silebilir. Batıda en muhafazakâr çevreleri bile hayretten hayrete düşüren Babeuf olayı, bunun için güzel bir vesiledir.

Fikre düşman olma geleneği içinde yetiştirilmiş bir devlet ve emniyet teşkilâtı, fikir düşmanları ısrarlarla cezalandırılarak silkelenebilir. Fikre düşman savcıları büyük şehirlere yerleştirmek, fakat aydın görüşlü savcıları taşraya sürmek geleneğinden vazgeçilebilir. Artık kimsenin inanmadığı fişleme ve dosyalama usullerine bir son verilebilir. Komik raporlarla, pırlanta gibi gençlere, devlet kapılarının kapatılması geleneği yıkılabilir. Milli Emniyet Teşkilâtı yeniden kurulabilir Fikir suçlarında, sanıkların mahkûm olmadıkça tevkifi önlenebilir. Radyo, yabancı çıkarların propaganda aleti olmaktan kurtarılabilir. Yabancı devletlerin, petrol şirketleri gibi menfaat gruplarının ve onların yerli uşaklarının McCarthy entrikalarına kesinlikle karşı çıkılabilir.

Bütün bunlar için bir iki kanun maddesini değiştirmek ve ısrarlı konuşmalarla hükûmetin hürriyetten yana olduğunu belirtmek yeterlidir.

Yirmi yıldır, hürriyet ve demokrasi mücadelesi yaptığımızı söylemekteyiz. Bir garip hürriyet anlayışı uğruna, tenkidi güçlestirdik, iç ve dış kapitalizmin memleket ekonomisini talan etmesine göz yumduk. Atatürk ilkelerini rafa kaldırdık. Bütün bu ağır kayıpların karşısında hiç değilse kazanç hanesine, sahte hürriyetcilikten gercek hürriyetçiliğe geçme yolunda bir çaba gösterildiği yazılabilmelidir.

Bu çabayı göstermeyi hâlâ reddedenler, tarihe hiç şüphe edilmesin, Türk Demokrasisinin kurucuları olarak değil yıkıcıları olarak geçeceklerdir.

Doğan Avcıoğlu

C.H.P, «İlerici, Atatürkçü, reformcu ve devrimci aydınlar ile gençliği» tekrar kazanmak istiyor, ama nasıl kazanacak?

Rekor uzunlukta bir toplantı yapan CHP Meclisi, partinin geleceği üzerinde uzun tartışmalara yol açtı. Genel Başkan açış konuşmasında seçim sath mailine girildiğini belirtiyordu Merkez Yönetim Kurulu Raporu AP. nin çok güçlendiğini CHP nin iddia edildiği kadar zayıf olmadığını ileri sürerek, seçim sonuçları hakkında pek iyimser olmadığını ortaya koyuyordu Kabinedeki değişiklikler ise hayal kırıklığı ve öfke yaratmıştı. Kabineye girmeyi reddeden Feyzioğlu ciddi bir parti içi muhalefetin hazırlığı içindeydi.

Partinin geleceği hakkındaki tartışmalar bu şartlar altında yapıldı ve zaman zaman İnönünü tenkit edilmesine yol açtı. İnönüyle oldukça sert bir tartışmaya girişen Prof. Tahsin Bekir Balta, çıkar yolu demokrasinin tam uygulanmasında görüyordu. Yabancı çevreler, Türk demokrasisiyle alay ediyorlardı. 141 ve 142 nci maddeler kesinlikle Anayasaya aykırıydı, maddeler mutlaka değiştirilmeliydi.

Prof. Balta daha sonra fırtına koparan bir konuya geçti. Batıda herkes, İnönünün ordu ile baskı yaptığı kanaatindeydi. Bu yol, iyi yol değildi, «tehlikeli alâkalar»dan vazgeçilmeliydi. Yeni Bakanları, Paşanın «keşifleri» olarak vasıflandıran Turan Güneş de, Balta Hocanın «tehlikeli alâkalar» görüşüne katıldığını belirtti. Genel Başkana kendini savunmak düşmüştü İnönü, resmen bilinen iki silâhlı ayaklanma dışında, aynı derecede vahim, bilinmeyen daha beş ayaklanma teşebbüsünün olduğunu söyleyerek meseleyi izaha çalıştı. Sonra Sunayı övdü. Gene Kurmay Başkanının mektubu yanlış yorumlanmamalıydı. Sunay, defalarca İnönüye başvurarak, Orduya ve Komutanlara hücum edilmesinden dert yanmış, bunlara çare bulunmasını istemişti. Mektubu, çaresizlik içinde yazmıştı. Bunun yadırganacak bir yanı yoktu. Bütün politikacıları suçlayan bir ifade taşıyan Kim dergisindeki demeç ise usta gazetecilerin bir azizliğinden ibaretti.

Ordu meselesi burada kapandıysa da, üç İstanbul gazetesinin «15 ihtilâl teşebbüsü önlendi» şeklinde başlık atmaları işleri çok karıştırdı ve Parti Meclisinde müthiş bir asap gerginliği yarattı.

Gençlik Kolu temsilcisi Nedim Tekin ise, Merkez Yönetim Kurulu Raporundaki «İlerici, Atatürkçü, Reformcu ve Devrimci aydınların ve gençliğin müzaharetini kazanmak» ifadesini ele alarak, gençliğin CHP. den uzaklaştığını söyledi. Paşa «nereye gidiyorlar» diye sordu. Nedim Tekin, ufak bir tereddüt ve şaşkınlıktan sonra cevabı yapıştırdı: «Sosyalizme Paşam!»

Daha sonra konuşan Feyzioğlu da bu görüşü teyid etti. Gençlik gidiyordu. CHP. nin solu da, sağı da eriyordu. Kurtuluş yolu, ilerici, toplumcu, kalkınmacı ve reformcu bir parti olmakta idi. C.H.P. nin kurtuluşu solda idi. Kendini İngiliz ölçüleriyle sosyalist saydığını her zaman açıkça söyleyen Bülent Ecevit de bu görüşü paylaştı. Ne var ki, bu partiye yön verme çabalarının, partiye yön verebilecek yegâne adam olan Genel Başkan tarafından benimsenip benimsenemediği anlaşılamadı. İnönü, Salı günü geç vakit yaptığı konuşmada, herhangi bir yenilik getirmiyen genel ifadeler kullanmakla yetindi. Bilinen bir nokta, sözlerle, hele yuvarlak sözlerle gençlik ve aydınların kazanılamayacağıydı.

Gençlik ve aydınlar, söz değil, iş bekliyorlardı. CHP. yöneticileri ise, köy yolu, içme suyu gibi yatırımlara hız vererek köylü oyu toplamak ve millî bakiye usulüyle ufak partileri sun'i olarak yaşatarak AP. yi göğüslemek çabası içindeydi.

Başbakan İnönü ve Orgeneral Cevdet Sunay

Prof. T. Bekir Balta
«Önce fikir hürriyeti»

Hükûmet

Kabinede revizyon gerçekten hayal kırıklığı ve şaşkınlık yarattı. Hasta yatağında bir YTP.linin partisinden istifa ederek bakan ilân edilişi, siyasî mizah edebiyatına geçecek bir olay oldu.

Aksal ve Feyzioğlunun kabineye girmeyi reddedişi, reform hükümetinin kabinede reform yapamadığını ortaya koydu. İnönünün zemini hazırlamadan teklifte bulunması tenkit edildi. Aksal da, Feyzioğlu da hükümetin başarıya ulaşacağına inanmadıkları için kabineye girmeyi reddetmişlerdi. Aksal, bozuk sağlık durumunu ileri sürmüştü. Feyzioğlu, ise, bütün reform kanunlarının derhal Meclise sevki ve Ferit Melen gibi ekip çalışması yapamıyacağı bakanların çekilmesi şartıyla vazife kabul edebileceğini söylemişti. Fakat Başbakan şartlı vazife kabulüne yanaşmamıştı.

İnönü, kabine değişikliğinin nedenlerini bir basın toplantısıyla kamu oyuna duyurmak lüzumunu hissetti. Fakat İnönünün konuşmasında, ilgi çekici tek nokta, Aksal ve Feyzioğlundan «Parti içinde lider durumundaki arkadaşlarım» diye söz etmesi oldu. Bu buluşunu bir kaç defa tekrarladı. Ancak İnönü, lider durumundaki iki arkadaşından bahsederken ufak bir ayırım yapıyordu. Aksal adı geçtikçe, daima «İsmail Rüştü Aksal Bey, Aksal Bey» demesine karşılık, öteki liderlerden «Feyzioğlu, ya da Turhan Feyzioğlu» diye söz ediyordu. Feyzioğlu henüz bey ünvanını kazanamamıştı.

İsmail Rüştü Aksal
Muteber lider

Prof. Turhan Feyzioğlu
«Bey» olamadı!..

YORGANCI FUAT'IN DILEĞİ

Orgeneral Sunay'ın KİM dergisinde yayınlanan konuşmasında sosyal ve ekonomik reformlar istemesi üzerine, bir okuyucumuz, Sayın Orgeneral Sunay'ın da halktan gelen ayni isteklerle karşı karşıya kaldığını belirten bir resim ve kısa bir yazı gönderdi. Resim ile yazıyı yayınlıyoruz:

Yıl 1962. 9 Eylül 1922'den beri 40 yıl geçmiş. Büyük Taarruzun sona erdiği, İzmir'in düşman istilâsından kurtulduğu günün yıldönümü. Türk Silâhlı Kuvvetlerinin en yüksek rütbeli komutanı Orgeneral Cevdet Sunay, Tire'dedir. Resimde görüldüğü gibi, yanında CHP ileri gelenlerinden Millî Savunma Bakanı İlhami Sancar da vardır. Halk, Belediye salonunda toplanmıştır. Halktan bir ses, Yorgancı Fuat Albayoğlu, Orgeneral Sunay'ın ilgi ve memnuniyetle dinlediği, tekrarlattığı ve not ettirdiği dileklerini içtenlikle dile getiriyor: «1— Sosyal Adaletin gerçekleştirilmesi, 2— Beş yıllık plânın eksiksiz ve tam olarak uygulanması, 3— Ağalara, mütegallibelere tâviz verilmemesi...» Bugün gazetelere yansıyan «Uyarma mektubu» işte böyle bir temelden, altyapıdan, derinden gelen huzursuzluğun yüzeydeki görüntüsüdür.

YÖN'ün mutlak ıslah edilmesini istediği ve üzerini örten perdenin bir ucunu araladığı müesseselerden biri olan Millî Emniyet Teşkilâtının durumu, artık kamuoyuna mal olmuş bulunuyor. Nitekim, Bütçe Komisyonunda bu teşkilâtın çalışma tarzına yöneltilen tenkitler, gazetelerde büyük başlıklarla duyuruldu ve «Bu teşkilâtı ıslah etmek için hâlâ ne beklenir» sorusu bir defa daha ortaya çıktı.

Millî Emniyet Teşkilâtını tenkit eden Tabiî Senatör Suphi Karaman, bu teşkilâtın aşırı sağ ve sol cereyanlara karşı vermekte olduğu ödenekten Yeni İstanbul Gazetesi ile Toprak dergisine yardım yapıldığını ileri sürdü ve bu davranışın sebebini sordu. Adı geçen yayın organlarında, el

Madenlerimiz Açık Arttırmada

Türkiyenin oldukça zengin maden yataklarına sahip olduğu tesbit edilmiştir. Ne var ki, bu zenginliğin keşfedilmesiyle birlikte, Türkiyenin yeraltı zenginliği bir takım çevrelerde bir açık artırma mevzuu olmuştur. Eski Sanayi Bakanlığı (şimdiki Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığı) ile, bazı büyük yabancı maden şirketleri arasında, Amerikanın meşhur AID teşkilâtının da katıldığı bir gizli maden harbi sürüp gitmektedir.

Halen AID'nin, Türkiye yeraltı zenginlikleri ile ilgili servisinde Mr. Wendell adında bir müşavir ile Furtherer adındaki yardımcısı bu işin üstünde inceden inceye durmaktadırlar. Fethi Çelikbaş'ın Sanayi Bakanlığı devrinde, Petrol Kanununa bir nazire olmak üzere, bir de Maden Kanunu çıkarılması için Sanayi Bakanlığı ile AID elbirliği yapmışlardır.

AID demektedir ki, «İkide birde bizden yardım istiyorsunuz. Oysa zengin yeraltı kaynaklarınız var. Bu kaynakları işletmek için konulmuş olan, Maadin Nizamnamesi ise pek eski ve kısıtlayıcı hükümler taşımaktadır. Bu nizamnamenin yenilenmesi gereklidir». Çelikbaş bu teklifi müsbet karşılamış, yeni bir Maden Kanunu tasarısı hazırlanması kararlaştırılmıştır.

Tasarının hazırlanması işi, AID'nin tavsiyesi ile Northcutt Ely adında bir Amerikalıya verilmiştir. Mr. Ely bu tasarıyı hazırlamak için yurt dışında ödenecek 50 bin dolar, yaklaşık olarak 500 bin lira, yurt içindeki incelemeleri ve tetkikleri için de 120 bin lira alacaktır. Nitekim Mr. Ely bu paraları almış ve bir Maden Kanunu tasarısı hazırlamıştır. Tasarı 1963 yılı ortalarında Sanayi Bakanlığına sunulmuş ve Çelikbaş tarafından pek beğenilmiştir.

Northcutt Ely, Amerikalı maden kartellerinin hukuk müşaviridir. Bu işleri Amerikalı iş adamlarının menfaatlerine göre düzenlemede büyük hüner sahibidir. Hazırladığı tasarı, memleketimizin maden kaynaklarını yabancıların, özellikle Amerikalıların eline teslim etmek için gerekli bütün hükümleri getirmektedir. Tasarı kanunlaştığı takdirde, gerek maden arayan ve işleten devlet teşekkülleri, gerekse şimdiki halde bu görevlerini pek de iyi yapamayan maden [illegible] faaliyetlere imkân kalmayacaktır.

Mr. Ely'nin tasarısı Çelikbaş'ın Sanayi Bakanlığı tarafından pek uygun görülmüşse de, Türkiye Maden Mühendisleri Odası tarafından [illegible]. Türkiyedeki özel teşebbüs, Amerikan kartelleri ve tröstleri karşısında kendilerine yeterince pay çıkmayacağı endişesiyle bu tasarıya karşı durmuş, yerine kendi menfaatlerini de koruyan ikinci bir tasarı hazırlamıştır.

Amerikalıların büyük masraflar karşılığı hazırlanan tasarıyla, yerli özel teşebbüsçülerin tasarısı Devlet Plânlama Teşkilâtına gelmiş tasarıların bir an önce kanunlaşması için de çeşitli teşebbüsler yapılmıştır.

Ne var ki bu arada Çelikbaş Bakanlıktan düşmüş, Sanayi Bakanlığının bu işlerle ilgili daireleri yeni bir Bakanlık bünyesinde toplanmış ve Enerji ve Tabiî Kaynaklar Bakanlığındaki yeni zihniyet, her iki tasarının da aslında Türkiyenin zengin maden yataklarını ve yeraltı kaynaklarını Amerikalılara veya yerli özel teşebbüse peşkeş çekilmesine karşı durmuştur. Yerli uzmanlardan bir komisyon kurulmuş, mevcut tasarılar ele alınıp, bunlardan memleket menfaatlerine aykırı olan hükümler ayıklanmaya ve yeni bir tasarı hazırlanmaya başlanmıştır.

Mesele, bundan sonra biraz karışmıştır. Gerek AID, gerek yerli özel teşebbüs, mevcut tasarıların kanunlaşmasının gecikmesinden şikâyet etmeye başlamış, yeni bir tasarı hazırlamaya lüzum olmadığını söyleyerek çeşitli çevrelerden baskıya girişmiştir. C.H.P. Grubunda da, çeşitli bakanlıklar kademelerinde de, AID çevrelerinde de, Maden Kanunu tasarısının bir an önce çıkması için baskılar şiddetlenmiştir. Durum Başbakana, yardımcısına aksettirilmiş, vaziyet onlara da bütün açıklığı ile anlatılmış, Türk yeraltı kaynaklarının nasıl yağma edilmeye kalkışıldığı belirtilmiştir. İnönü anlatılanları dinledikten sonra, «Bunlar böyledir işte» demekle yetinmiş, yeni tasarının bir an önce hazırlanmasını istemiştir.

Ama Türkiyenin yer altı zenginliklerine hâkim olabilmek için mücadele devam etmektedir. Hem de çeşitli yollardan. Bu yollardan birisi de daha önceden tekeli Amerikalılar tarafından *ele geçirilen borasit ve kromlarımızın* yavaş yavaş dünya piyasasında alıcı bulamamasıdır. 1960 yılına kadar dünyanın ikinci krom ihracatçısı olan Türkiye'nin krom ihracatı o yıldan bu *tarafa devamlı olarak* baltalanarak ve; Doğu Bloku ülkelerine de krom satmamız Amerika ile yapılan ikili anlaşmalar gereğince yasaklanarak, hemen hiç ölçüsüne düşmüştür. Bugün artık dünyada Türkiye bir krom satıcısı olarak en gerilerde yer almaktadır.

Dünyanın sayılı borasit yahut boraks üreticilerinden olan Türkiye, gene tıpkı kromda olduğu gibi bu madenleri işletebilme hakkını dünyada bir kartel olan Amerikalılara kaptırmak üzeredir. Bu kartel dünyadaki bütün borasit kaynaklarına el atmıştır ve buralardan dilediği şartlarla, dilediği kadar boraks çıkartıp işletmekte ve istediğine istediği fiyattan satmaktadır. Türkiyede çeşitli yeraltı kaynaklarını ele geçirmek ve bunlar üzerinde kayıtsız şartsız bir hâkimiyet kurmak isteyen bu kartel, Amerikan Hükûmeti ve AID vasıtasıyla borakslarımızın füze akaryakıtları temininde kullanılabileceği gerekçesi ile Doğu Bloku'na satılmasını yasaklamış, ortada tek alıcı olarak kendisi kaldıktan sonra da boraksı Türkiyeden alacağına İrandan almayı tercih etmiştir.

Kısacası, yan baskılar, iç baskılar ve dış baskılarla, Türkiyede maden zenginlikleri bir açık *artırmaya çıkarılmak istenmektedir. Vatanını* seven bazı insanların direnmesi ile şimdilik tamamiyle başarılamayan bu açık artırmanın ne sonuç vereceği şimdilik belli değildir ama, gelecek *günler* pek *parlak* bir *istikbal de vaat etmemektedir.*

İlhami Soysal

[illegible] aktarılmış bazı Millî Emniyet raporlarının yayınlandığı biliniyordu. ama tabiî senatör Suphi Karaman'ın ileri sürdüğü gibi, bu yayın organlarına malî yardımlarda yapıldığı duyulmamıştı.

Bütçe Komisyonunda Suphi Karaman tarafından açıklanan ve şimdiye kadar gene pek duyulmamış olan ikinci bir olay da, adı geçen teşkilâtın başkanının 21 Mayıs olayları hakkında «sağlam istihbarat»ta bulunduğu ve bu tarihlerdeki Tahran ziyaretini uzatarak olay sırasında yurt dışında kaldığı oldu.

Komisyonda teşkilâta tenkitler yönelten ikinci hatip TİP Senatörü Niyazi Ağırnaslı oldu. Ağırnaslı «Millî Emniyetin elinde 50-[illegible] bin dosya bulunduğundan» bahsetti ve «Yirminci yüzyılda artık böyle bir zihniyet iltifat görmemelidir. Millî Emniyet yurt içinde değil, yurt dışında faaliyet göstermelidir. Gönül arzu ederdi ki, 27 Mayıstan sonra bu dosyalar Kızılay meydanında yakılsın» dedi.

Tenkitleri hükümet adına cevaplandıran Devlet Bakanı Nüvit Yetkin, bu teşkilâtın düzeltilmesi konusunda, [illegible]

«[illegible]

Millî Emniyetin yapmış olduğu takip ve incelemeler, vatandaş hürriyetine tecavüz şeklinde değildir. Maziye ait aşırı ve mübalağalı tatbikata bugün rastlanmaz, onlar mazide kalmıştır...»

Halbuki, dosyaların olduğu gibi durduğu ve kullanıldığı pek çok olayla iyice anlaşılmıştır. Devlet Bakanı Yetkin'in *sözlerinin* aksine bugün, herkes bilmektedir ki, lise öğretmeni Sadık Göksu, sâdece ve sâdece Millî Emniyet raporuna dayanarak işinden uzaklaştırılmıştır. Hariciye imtihanını birincilikle kazanan gençler Millî Emniyet raporu üzerine hak ettikleri vazifelere tayin edilmemişler ve bu açık haksızlık ancak Dr. Kemal Satır'ın müdahalesiyle önlenebilmiştir. Keza Büyükelçi Mahmut Dikerdem'in tâyini bunca zaman sonra ve bizzat Başbakan İnönünün Millî Emniyet raporlarını saçma bulmasından sonra yapılabilmiştir. Ama Devlet Bakanı Yetkin, «Bugün millî güvenliği sarsıcı, tehlikeli ve zararlı cereyanlara kendilerini kaptırmış olanlar hariç, hiç bir vatandaş hakkında Millî Emniyet tahkikatı yapılmamıştır..» diye bilmektedir.

Millî Emniyet Başkanının uzayan Tahran gezisi hakkında ise Yetkin «20—21 Mayıs olayları hakkında» konuşan Karaman arkadaşım, hükûmet darbesi teşebbüsü önceden haber alındığı, fakat bu teşkilât başkanının seyahata çıktığı noktasında durarak tenkitte bulundular. Millî Emniyetin hükûmet darbesi teşebbüsünü önceden haber alması, bu teşkilâtın vazifesini yaptığını gösterir.. Millî Emniyet Başkanı kusurlu olsaydı, bugün hükümetin başında bulunanlar o gün de hükümetin başında olduğuna göre bunu tespit eder ve tecziye ederdi» dedi.

Bakanın bu «mantıki» istidlaline karşı, Suphi Karaman, toplantıdan sonraki bir sohbette şu istidlalde bulundu:

«Eğer ihbar Millî Emniyet Başkanlığında kalmış ve yetkililere haber verilmemişse Millî Emniyet başkanı, yok haber verilmişse gereken tedbiri almıyan hükûmet sorumludur.»

Konuşması sırasında «Medeni memleketlerde de dosya ve *sicil tutma vardır ve o memleketin* bütün vatandaşlarına tatbik edilir» gibi «inci»le, sıralayan Devlet Bakanının Yeni İstanbul ve Toprak'a *yardım* yapılmadığını söylemesine rağmen, Yeni İstanbulda bu konu ile ilgili şu haber çıktı:

«*Bütçe Karma Komisyonu*nun dünkü toplantısında Tabii Senatör Suphi Karaman garip bir iddiada bulunarak gazete*miz ile Toprak Dergisinin* Millî Emniyetten yardım gördüğünü söylemiştir.

Karaman Millî Emniyetin aşırı sağ ve sol cereyanlarla mücadele bölümündeki ödenekten Yeni İstanbul gazetesi ile tanınmış milliyetçilerden İlhan Darendelioğlunun sahibi bulunduğu Toprak dergisine maddî yardım yapılıp yapıl madığını ilgili bakandan sormuş ve «ben yapıldığını biliyorum» demiştir.

Karaman garebet örneği olan iddiasına gerekçe olarak Millî Emniyetin aşırı sol cereyanları durdurmak için sağ kanada ve onun yayın organlarına yardım edebileceğini, aynı işlemi sağ cereyanları önliyebilmek için de kullanabileceğini göstermiştir.»

S K. D.

GERÇEK SAYGISI

GREVLERİN GETİRDİGİ

Fethi Naci

İstanbul şehrinin duvarlarında yepyeni afişler... Film afişlerinin, tiyatro afişlerinin, konser afişlerinin yanında... «İşçi haklarını tanımayan bankalarda grev yapılacaktır.» İmza: Bank - İş. Ve İstanbul şehrinin gazetelerinde yedinci sayfalardan birinci sayfalara doğru adım adım yürüyen grev haberleri: BEREC fabrikasında grev gözcüleri. BEREC grevcilerine dağıtılan erzak...

İstanbul şehrinin duvarlarına, İstanbul şehrinin gazetelerine bakıyor ve Nedim'in mısraını ilk defa bu kadar zevkle okuyorum:

Bu şehri Stanbul ki bimislü behadır

★

Emeğin gücünü, önemini, değerini elle tutulur, gözle görülürcesine birdenbire anlıyan, kendi gücünün bilincine, beraberlikten doğan gücün bilincine birdenbire varan, olumlu bir değişim içinde her gün hızla uyanan yepyeni bir işçi: grevler önce bunu getiriyor!.. Kocaman fabrika, makineler, tezgâhlar, işte «elleriyle kapatmış yüzünü», sessiz ve mahzun bekliyor; kumaş dokunamaz artık, cıvata yapılamaz, pil yapılamaz! Grevler önce bunu getiriyor: emekçinin emeğin gücünü, beraberliğin gücünü en somut bir biçimde anlamasını. Ve sonra ücret artışlarını, sosyal yardımları, çalışma şartlarında düzelmeyi, önemli sendika haklarının sağlama bağlanmasını...

Kavel grevi dahil, 1 Aralık 1964'e kadar greve katılan işçilerin sayısı 11.316. Bunlara 1.000 kadar BEREC grevcisini de eklemek gerek. Kayıp iş günleri sayısı 306.488. Sonuç: 696 toplu iş sözleşmesi Bu sözleşmelerden yararlanan işçi sayısı, 137.499'u özel sektörde, 206.720'si kamu sektöründe olmak üzere, 344.219. Sağlanan ücret zammı, ortalama yüzde 10.25.

Ve rakamların dışındaki yepyeni kazançlar: BEREC *grevi*, Türk işçisi ile Türk üniversitelisinin elele verdiği ilk grev! Millî Türk Talebe Birliği Başkanı, grevcilere, «Anayasa teminatı altında sizlere verilmesi gereken fakat istismarcı işverenler tarafından verilmeyen kanunî haklarınızı almak için yaptığınız bu grevin başarı ile sonuçlanmasını candan dilerim.» diyor. Millî Türk Talebe Birliği'nin folklor ekipleri grevci işçilere Erzurum'dan, Kars'tan, Van'dan, Gaziantep'ten, Bitlis'ten halk oyunları sunuyorlar. Bu olay, kafa ve kol emekçilerini ayırmak istiyenleri uyandıracak güçtedir.

★

1872 de, Kasımpaşa'da, tersane işçilerinin yaptıkları ilk grevden 92 yıl sonra Türkiye'yi boydan boya bir grev dalgası kaplamış bulunuyor. İşçiler, Anayasa'nın sağladığı haklara dayanarak, Anayasa'nın vaad ettiği yaşama şartlarını gerçekleştirme savaşını yürütüyorlar. Hiç mi hatalı hareketleri olmuyor? Sendika yöneticileri hiç mi yanlış hareket etmiyorlar? Elbette hatalı hareketleri de oluyor; elbette yanlış hareket eden, işçilere bir şey sağlıyamadığı gibi sarı sendikaların ekmeğine yağ süren, onların gelişmelerine istemiyerek tabiî yardımcı olan sendika yöneticileri de var. Bütün bunlara rağmen, olumlu bir gelişme vardır; hiçbir çaba, bu oluşu gözlerden saklıyamaz.

★

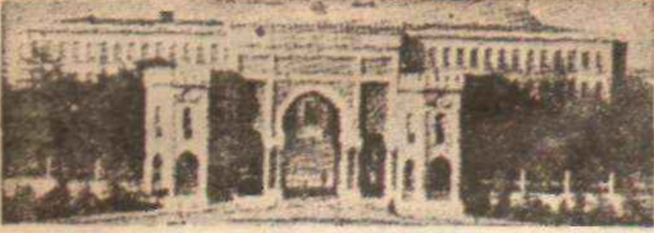
Grevler, sendikaların ekonomik savaş araçları.. Grevlerin ve toplu iş sözleşmelerinin işçilere sağladıkları konuşulurken iki yanlış görüş üzerinde de durmak gerekir.

Bu görüşlerden biri, işçilerin ekonomik savaşlarını küçümseyen, önemli olanın sadece politik mücadele olduğunu ileri süren görüştür. Bunlar, işçilerin ekonomik savaşlarının politik bir bilinçlenmenin temel şartı olduğu ve ayrıca geçim ve çalışma şartlarını düzeltme bakımından zorunlu olduğu gerçeğini göremezler, birtakım sekter lâflarla devrimcilik yaptıklarını sanırlar.

Öteki yanlış görüş, birtakım sendika liderlerinin savundukları görüştür. Bunlara göre, sendikal mücadele işçilere her şeyi sağlıyacaktır; işçilerin ayrıca politik bir kuvvet haline gelmelerine lüzum yoktur; sendikaların demokratik bir baskı grubu olarak çalışmaları yeter. Bu görüşü savunanlar, bilerek bilmiyerek, işçilere en büyük kötülüğü yapanlar, işçileri sermaye kuvvetlerinin dümen suyunda sürüklemek istiyenlerdir.

İşçi hareketlerinin olumlu bir yönde gelişmesi, ancak, ekonomik ve politik mücadelenin birlikte yürütülmesiyle, işçilerin bağımsız bir politik kuvvet haline gelerek, toplumun bütün emekçi ve demokrat kuvvetleriyle birlikte Anayasayı günlük hayata geçirmek savaşına yönelmeleriyle mümkündür.

Sosyalist Kültür Derneğinin mutad Cumartesi toplantısında, bu hafta YTP. Diyarbakır Milletvekili Adnan Aral, «Anayasa meselesi ve gelişmeler» konusunda bir konferans verdi. Aral, «Üzerinde duracağım husus Anayasayı uyguluyorum dedikleri halde bunu uygulamayanların davranışları olacaktır» diyordu. Diyarbakır Milletvekili ilk önce, Anayasa Mahkemesinin Anayasaya aykırı kararlarını ele aldı. Yüksek Mahkeme, sosyal adalet ilkesini unutarak kiraları, acayip bir gerekçe ile serbest bırakmıştı. Kamulaştırmada, ödenecek bedelin piyasa fiyatı olduğunu kabul etmişti. Siyasî partiler de, sosyal adalete aykırı bir ekonomi politikası izleyerek Anayasayı çiğniyorlardı. Aral, sözlerini şöyle tamamladı: «En nihayet Devlet Başkanımızın huzurunda bile Anayasa ihlâl edilmiştir. Biliyorsunuz Anayasa 56-ncı maddesiyle, partilerin ister muhalefette olsun, ister iktidarda olsun demokratik rejimin vazgeçilmez unsuru saydığı halde, bir kısım partiler, bu toplantılara çağrılmıyarak haklarında mahkeme hükmü olmadan yok sayılmışlardır.»

Üniversite reformu

Üniversite reformunun başlaması için bir haftalık mühlet veren öğrenci teşekkülleri başkanları, Ankara'da İnönü ile yaptıkları konuşmadan hayâl kırıklığına uğrayarak döndüler. Zira İnönü reform konusunda çok yanlış bilgilere sahipti. İnönüyü aydınlatan servisler, ya da şahıslar ona çok yanlış bilgi veriyorlardı. Demek ki, Üniversitenin iç yüzünü iyi bilen ve reform zaruretine inanan İbrahim Öktem de İnönüyü aydınlatmamıştı ya da aydınlatamamıştı. Gençlik teşekkülleri başkanlarının verdiği izahat da İnönünün yanlış bilgilerini düzeltmeye yetmemiş olacak, Başbakanın gençliğe söylediklerini Parti Meclisinde de tekrarladığı basında çıkan haberlerden anlaşılmış oldu. Acele çıkartılan bir tekzip, bu inancı değiştirmedi. Bunun üzerine tam bir anlayışsızlıkla karşılaştıklarına hükmeden TMTF Genel Başkanı Ahmet Güryüz Kenci, MTTB. Genel Başkanı Yüksel Çengel, İUTB Başkanı Osman Zeki Telci, İTUTB Başkanı Uygut Bayaz, ortak bir basın toplantısı yaparak durumu kamu oyuna açıklamak zorunluğunu duydular.. Gençler, «Başbakan İnönü, peşin hükümlere sahiptir. Gençliğin reform isteklerini, öğrencilerin not alamadıkları için, Hocaları aleyhine sokağa düştüğü şeklinde anlamaktadır» dediler ve şöyle devam ettiler: «Biz, Türk Gençliği olarak İsmet İnönünün mesnetsiz bir takım istihbarata değil, bizzat tetkik ederek karar verdiğini biliyor inanıyorduk Ancak temasımızda basının ve bir çok öğretim üyelerinin dahi benimsediği ülkümüzü bilmemesi veya bilmez gözükmesi, hele hâdisenin gerçek yüzüyle ilgilenmiyor intibaını uyandırması ulus yararına bizleri üzüntüye garketmiş, kafamızda haklı şüphelere yol açmıştır. Biz esasen, çalışmadan yükselmek gibi Türkiyemizi bugüne kadar geri bırakan Osmanlı artığı fikirlerle mücadele ediyoruz. Bu demektir ki, Türkiye olayları yerinde ve zamanında tesbit edemiyen statükocu ve eskimiş kadrolara tahammül edemez.. İnönünün reforma taraftar olduğu şüphelidir. CHP. Meclis Grubunda temas kurduğumuz pek çok milletvekili İnönünün tarihi kişiliği bizleri onu tenkitten menediyor, susturuyor, dediler... Çağı geçmiş düşüncenin çok azınlıkta kalmış olan çıkarcı kadrosu Üniversiteyi, reformları dejenere etmek, öğrenci kuruluşlarını bölmek için Başbakanı dahi yanıltacak kadar çirkin ve iğrenç oyunlara başlamıştır. Bunlara Ulu Önderimizin Bursa nutkunu yerine getireceğimizi hatırlatırız.. Türk Yüksek Öğrenim gençliği bugüne kadar kendisine yapılan ithamları reddetmek ve yöneticilere cevap olarak Üniversite reformu konusundaki tarihi ve meşru görevini yapmak üzere 18 Aralık Cuma günü Üniversite bahçesinde büyük bir miting yapacaktır.»

Statükocu bir zihniyetin anlayışsızlığı ve miyopluğu yüzünden Gençlik—Üniversite anlaşmazlığı gittikçe vehamet kazanmaktadır. Buhranın nerelere kadar gidebileceğini kestirmek güçtür.

Ahmet Taner Kışlalı

Paris'ten Bildiriyor:

Paris'te Nâzım Hikmet

Paris'te dün gece (8 Aralık 1964) «Büyük Türk Şairi» Nâzım Hikmet anıldı. Binlerce kişi ünlü Pleyel konser salonunun önünde kuyruk yaptılar. Ve Ankaranın Büyük Sinemasının en azından birkaç misli büyüklüğündeki üç katlı salonda, ayakta bile yer bulamayarak geri dönenlerin sayısı yüzleri aştı.

Jean-Paul Sartre mazeretinden dolayı gelememiş ve bir mesaj yollamıştı. Fakat tanınmış birkaç sanatçıyı o gece orada görebilmek, dinleyebilmek mümkündü.. Nâzım Hikmet'in hayatını anlattılar, hâtıralarını naklettiler, şiirlerini okudular.. Fransızların ünlü şairi Aragon, Nâzım'dan bahsederken Mevlâna ve Yunus'u da andı.. Nâzım'ın Türkçe olarak doldurduğu plâklardan şiirleri ve yanık bir sesle söylediği içli türküler dinlendi.. Senaryosunu yazdığı Türk minyatürleri ile canlandırılmış renkli bir filmle, şiirlerinden ilham alınarak İstanbulda çevrilen «Öğretmen Galip» adlı bir kısa metraj seyredildi.. Ve alkışlandı, alkışlandı..

«O ölmemiştir, şiirleri ile, sanatı ile yaşamaktadır.. İnsanlık devam ettikçe de yaşayacaktır» dediler ve alkışlandılar.. «O yalnız Türklerin değil, bütün insanlığın, hepimizin malıdır, evrensel olmuş bir şairdir» dediler; alkışlandılar.. «Yıllar sonra, nihayet bir Türk dergisinde Nâzım Hikmet ile ilgili bir röportaj ve bir şiir yayınlandı» dediler; alkışlandılar.. Coşkunca alkışlandılar.. Dakikalar ve dakikalarca alkışlandılar.

Dün gece oraya gelenler bir komünist değil, fakat dünya çapındaki büyük bir şairi anmak için toplanmışlardı. Halbuki biz, onu sanatı ile beraber, ünü ile beraber reddediyorduk.

★

«Nâzım Hikmet anılacak» dendiği zaman, ne yalan söyleyeyim, onu seven dostlarının tertiplediği ufak bir salon toplantısı olacak sanmıştım. Türktüm ama, başka dilleri konuşan; başka kanı, başka rengi taşıyan binlerce kişinin onu benden çok daha iyi tanıdıklarından, ona hayran olduklarından haberim bile yoktu. Bilmiyordum ki; edebiyata birazcık merakı olan her Fransız onu tanır; onun Türkçeden tercüme kitapları kütüphanelerin baş köşelerine konur..

Bir Türk arkadaş nakletti: Fransa'ya yeni geldiği sıralarda, bir Fransız sanat dergisinden Nâzım Hikmet'in şiirlerini okuyan bir Alman öğrencisi görmüş bir gün. Merak edip sormuş:

— Biliyor musunuz kimdir, demiş, bu şiirlerini okuduğunuz adam?.

— Pek tabii.. Nâzım Hikmet... Büyük Türk şairi!. Neden sordunuz?

Şaşırmış.. Gurur duymuş:

— Ben de Türküm!.

«Almanın o zaman bana söylediği bir cümleyi unutmam» diyordu:

— Ne mutlu size!. Onun şiirlerini kendi dilinden, yazdığı dilden okuyabiliyorsunuz!.

Utanmış bu söz karşısında.. «Hayır» diyememiş tabii...

★

Nâzım Hikmet çok severmiş vatanını. Öyle söylediler dün gece konuşanların hepsi: «İnsanlığı sevdiği kadar, belki ondan da çok».. Paris'te onu gören arkadaşlar anlatıyorlar: Arkasından Türkiye'de hakkında söylenilenleri bildiği, kendi milletinin kendisini ne derecede reddettiğini anladığı içindir ki, her gördüğü Türkü, «Vatanını ne kadar sevdiğine» inandırmağa çalışırmış.. Bunda öylesine buruk, öylesine acı bir «duygululuk» gizliymiş ki!

Vatan hasreti içinde, belki de —ufak da olsa— hep bir umut besleyerek ölmüş. «Şayet, demiş, günümüz doğmadan ölürsem, beni Anadolu'ya götürün. Bir köy mezarlığına gömün. Başucumda ufacıcık bir mezar taşı olmasa bile, bir tutam ota da razıyım.»

... Yapamaz mıydık acaba? Bütün dünyada «Türk» diye anılan bir büyük şairi, fikirleriyle, inançlarıyla reddetsek bile, hiç değilse eserlerinin bir kısmıyla olsun, ölümünden sonra olsun kabul edemez miydik?.

POLİTİKA VE ÖTESİ

HÜKÜMETTE DEGİŞİKLİK

Mehmed Kemal

İsmet İnönü, yalana başvuran bir politikacıyı suçlamak için, 26 Ağustos 1961 de, şunları söylemişti:

«— Başımızı hakikatlere kapamış, ne söylersek, herkesi inandırırız zannı ile, herhangibir idare yürütülemez... Partinin yüksek sevk ve idaresinde yalanı asla kabul etmiyorum... Devlet adamının, memleketi idare edecek adamın, sözünün doğruluğuna emin olmak, siyasetin biricik şartıdır.»

Bu sözler bugün de değerini, olduğu gibi, muhafaza etmektedir. Devlet adamı ile «yalan» bir araya gelmemelidir. Onun için hükûmet edenler verdikleri sözleri yerine getirmelidirler.

İnönü takviyeli CHP. Hükûmetini kurarken, Meclisin ve muhalefetin karşısına «reform» gerekçesi ile çıkmıştı. Bir reform kabinesi kuracak, bu kabine Anayasanın öngördüğü reformları gerçekleştirecekti. Anayasanın öngördüğü halkçı reformlar gerçekleştirilemediği sürece, rahatsızlık dinmiyecekti. Kabinesini kurarken:

«— Ya karşıma geçerler birlikte hükûmet kurarlar, ya da hükûmet kurmam için gerekli oyu verirler...» diyordu.

Öteki partiler reformları gerçekleştiremiyeceklerini anlayınca İnönü'nün hükûmet kurması için gereken oyu verdiler ve adına «reform kabinesi» denilen hükûmet kuruldu. Bu kabine vergi reformunu gerçekleştirecek, toprak reformunu yapacaktı. Bir yıla yakın bir zaman geçmiştir, nerde reformlar? Güdük bir vergi kanunu, Bakanlar Kurulunda bir «sır» olarak yatan toprak reformu tasarısı...

Onun için değil midir ki, Genelkurmay Başkanı Sunay:

«— İktisadi ve sosyal reformlar bir arada düşünülmelidir...» diyor.

Bunları burada kim düşünecek? Tabii Meclis ve hükûmet!..

Olaylar ikisinin de düşünmediğini göstermektedir. Biri işine gelmediği için, öteki gücü olmadığı için düşünemiyor.

Anayasanın öngördüğü reformları yapabilme bir inanç ve tutum meselesidir. Yoksa şu bakanın veya bu bakanın değiştirilmesi meselesi değildir. Bir kaç bakanı değiştirmek suretiyle halkı ve baskı guruplarını oyalayabilirsiniz, zaman kazanabilirsiniz, fakat sonuç alamazsınız. Artık CHP yi tutan kuvvetlerin CHP. den sıkı sıyrılmaya başlamıştır. Sadece içerden değil, dışardan da CHP. baskı görmektedir. Zenginin basının, Amerikan çevrelerinin, iş adamlarının AP. Başkanı Demirel'e oynamaları da bunu gösteriyor.

Bir eski vali ile konuşmuştum. Atatürk inkılâplarının nasıl gerçekleştirilebildiğini sordum; bana:

«— Biz inanırdık ki, dedi. Atatürk bir şeye karar verdi mi, o iş muhakkak yapılacaktır. Fesi çıkarın, şapkayı giyin... dedi mi, fes çıkar şapka giyilirdi. Bundan dönülmezdi. Bugün verilen kararlarda ısrar eden lider yok.»

Toprak reformu yapılacaktır, vergi reformu yapılacaktır deniyor, fakat üstüne basa basa yapacak adam çıkmıyor.

Bir an için reformlardan vazgeçtik diyelim. Öteki işler neden aksıyor? Demokratik yolda yürüdüğünü söyliyen bir hükûmetin emrindeki savcı, 170 yıl önce yayınlanmış bir kitabın çevirisi için kovuşturmaya geçebilir mi? Nerde düşünce ve vicdan özgürlüğü? Bir demokratik düzende hâlâ kitap yasakcılığı yürürlükte olabilir mi? Bir insanın, bir kitabı -kitap ne olursa olsun- kendi dilinden okumasına kim karışabilir? Bu hakkı, o yurttaşın elinden bir savcı nasıl alabilir? Senatoda düşünce özgürlüğünü savunan İhsan Hamit Tiğrel'e sıra kapakları vurarak karşı koyanların CHP'liler olduğunu haber vermek isterim.

Petrol imtiyazlarının devam etmesini, bizim petrolümüzün millîleştirilmemesini istiyen de, adının başında «halk» tüzüğünde «devletçi» yazılı olan CHP. hükûmetidir. Siyasal Bilgiler Fakültesi «Fikir Kulübü» nde çalıştı, 28—29 Nisan olaylarını düzenledi diye, siyasi polis bir çok Mülkiye mezununun Plânlamada, TRT Genel Müdürlüğünde iş almasına engel olmaktadır. Devlet arşivlerindeki bilgiler, muhalefet mebuslarına verilerek Meclis kürsüsünden hükûmet adamları yerilmektedir. Verdiği bilginin yanlış olduğu söylendiği zaman, muhalefet milletvekili:

«— Ben bunu emniyet makamlarından aldım...» diyebiliyor Hükûmet, bu cevap karşısında eli kolu bağlı kalıyor.

Aydın Atatürk kuşağını, artık savunan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'dır. Bir dergiye verdiği demecinde «en büyük aydın gurubunun» orduda olduğunu, aydınların korkmaması gerektiğini söylüyordu. Bir kendini bilmezin Meclis kürsüsünden suçladığı Atatürkçü öğretmeni, karısı ile birlikte, Artvin de bıçaklıyan namert eller çıkmıştır. Bu hükûmetin savcısı, bıçaklıyanları serbest bırakmıştır. Taban fiyatla mal satıp, dövizi dışarda koyan tüccardan, Ticaret Bakanı, Fuar açış nutkunda şikâyetçi olmuştur. Ticaret Bakanı Hükûmetin dışında mı?

Şu bakanı veya bu bakanı değiştirmek suretiyle zaman kazanılır. Ama devlet yönetimi nasıl aksıyorsa, öyle devam eder. Aksama ve bozuk düzen yerinde sayar. Bu da deva değildir.

«— Biz yapacağımız şeyi söyleriz. Yapamıyacağımız işlerden hiç söz etmeyiz...» diyordun Paşam.. İşte hükûmetin başındasın, ne duruyorsun yapsana paşam!..

Yazımın başına aldığım cümleyi tekrar ediyorum:

«— Başımızı hakikatlere kapamış, ne söylersek, herkesi inandırırız zannı ile, herhangibir idare yürütülemez...»

Yürütülemiyor işte!..

siyasi notlar

Demirel'in söyledikleri

Bu haftanın başında Akşam gazetesinde Adalet Partisinin Yeni Genel Başkanı Süleyman Demirel'le yapılmış bir konuşma yayınlandı.

Demirel hakkında şimdiye kadar iyi kötü bir fikir sahibi olanlar, bu soru ve cevapları gördükten sonra çok daha kesin bir fikir edindiler. Demirel'i sorulara verdiği cevaplarla tanımlamak gerekirse tek cümle ile, «Demirel yuvarlak bir politikacıdır» demek yeter.

İşte Demirel'in bu konuşma dizisinde yayınlanan bir iki soruya verdiği cevaplar:

«SORU: Türkiyede bir takım kitapların ve fikir cereyanlarının yasaklanması yolundaki kökleşmiş anlayış karşısındaki düşünceniz nedir? Aşırı da olsa, fiili ve cebri yıkıcılığa gitmeyen fikir cereyanlarının Anayasamızın imkân verdiği çerçeve içinde, fikir plânında açıkça tartışılmasından fayda umar mısınız?»

«CEVAP: Anayasamızın metnine, ruhuna ve kanunlara uygun olmak üzere söz ve fikir hürriyetinin en geniş anlamı ile tatbikine taraftarım. Aşırılık, fiili ve cebri yıkıcılık ve kanunların sınırlandırdığı hususlar adil Türk hakiminin kararıyla taayyün eder. Bu hususta bizim ayrıca bir kıstasımız yoktur.»

«SORU: AP. nin son büyük kongresinde, maalesef tartışması geniş plânda yapılmadan kabul edilen programı muvacehesinde, partinizin siyasi yelpaze içindeki yeri nedir?»

«CEVAP: Adalet Partisinin yerini siyasi yelpaze içinde mütalaa etmek doğru olmaz. AP. nin yerini sağda ve solda aramak doğru değildir. Adalet Partisi bir refah devleti prensibi benimsemiştir.»

«SORU: Türkiyeye yardım Konsorsiyomu, NATO, CENTO ve ikili anlaşmalar gereğince sağlanmakta olan Batı Bloku yardımlarının yanında, Doğu blokundan da yardım ve kredi alma yollarının aranmasından yana mısınız?»

→

«CEVAP: Türkiyenin devlet nizamını, Anayasasını ve kanunlarını hiçbir tehlikeyle karşı karşıya bırakmayız. Bu gibi ahvalde ne yardım ve ne de krediye taraftarız. Esasen yardım ve kredileri dışarıya avuç açma mânâsına anlamıyoruz. Bunların Türkiyenin genel siyasetine, vekarına ve ananelerine aykırı olmaması lâzımdır. Bütün bunların ışığı altında Doğu Bloku ile dostane münasebetlerin devamında fayda görürüz.»

Süleyman Demirel

İskân ve şehircilik

Sekizinci İskân ve Şehircilik Haftasının en ilgi çekici konuşmalardan birini İsrailli bölge plânlama uzmanı Raanan Witz yaptı. Weitz, «tatbikat organları olmayan bir plân, kâğıttan ibarettir» diyordu. Uzmana göre, bölge plânlaması olmadan, plânlama mümkün değildi. Halbuki bizde, İmar-İskân Bakanlığının bünyesinde geniş ve başarılı bir bölge plânlaması teşkilâtı olduğu halde, Devlet Plânlama Teşkilâtı, bölge plânlamasına nedense iltifat etmemektedir. Devlet Plânlama, bölge plânlamayı küçümsemektedir.

TENCERE DİBİN KARA SENİNKİ BENDEN KARA

Halil UYSAL

(Askeri Yargıç)

İlgi çekici bir dizi olay izledik «YÖN» sütunlarında. Giritli-Esen, ya da Giritli-Onar olayı. Prof. İsmet Giritli, Prof. Bülent Nuri Esen ile Prof. Sıddık Sami Onar'ın eserlerinden bölümler aktarmış kendi eserlerine. Belki üzerinde tartışılmayacak kadar açık bir aşırmacılık var ortada. Belki de bilimsel çalışmanın yöntemi böyledir (?). Giritli yalan dedi, Esen [illegible]. [illegible] deliller koydu ortaya. Gerçek ortada [illegible] Giritli çekinmeden söylenenlerin karşısına çıkacak gücü nereden buldu? O'nun bu cür'eti karşısında Esen neden sustu? Bu iki soruda herhalde kuruluşundan bu yana bir türlü açıklanamıyan Üniversitenin bir derdi saklıdır.

★

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin değerli sosyoloji profesörü hocam Hamide Topçuoğlu özel sohbetlerinin birinde söylüyordu:

«Üzerinde çalışmakta olduğum bir EXSPOSE için yabancı kaynakları tarıyordum. O zamana kadar elime geçmemiş bir kitaptan passage'lar okurken sanki bu kitabı daha önce okumuşum gibi geldi bana. Kitabı okudukça bu duygu bende öylesine kuvvetlendi ki bir yerde daha önce okuduklarımı tekrar etmenin sıkıntısı içinde cinnet getirmeğe başladım. Düşündüm, düşündüm sonunda buldum. Adını vermiyeceğim, fakat çok değerli bildiğimiz bir hocanız kendi kitabını yazarken benim okuduğum yerleri kaynak göstermek gereğini duymadan olduğu gibi aktarmış.» Prof. Topçuoğlu sözünü bitirdikten sonra kızgın kızgın: «Ne ayıp!..» derken yüz hatlarında yıllardır ağrısını duyduğu ve fakat bir türlü söyliyemediği Üniversite'nin o derdi okunuyordu.

★

Bunun böyle olduğunu Üniversite mensuplarının hepsi bilir. Profesörü bilir, Doçenti bilir, Asistanı bilir. Hatta bu konuya ilişkin alanlarda Üniversitedeki hademelerin bile şaşılacak kadar bildikleri vardır. Halkın işin iç yüzünü bilmediğinden öğretim üyelerini ne büyütür oysa. Halk bunda haksız değildir. Memleket'in kaderine yön verenler oralardan geçiyorlar çünkü. Fakat halk onların memleket sorunlarındaki asıl rollerini hiç düşünmez. Bir de bunu düşünmüş olsalardı zaten onları bu düşünce alanının en kuytu köşelerindeki deve kuşu rollerini idrak etmekle memleket adına utanç duyacaklardı.

★

Üniversite'ye katılmak ta bir sır. Asistan olmak yani. Bunda da gene kürsü profesörlerinin kaprislerine kurban giden ne değerler olduğu gibi şefkat ve sempati yüzünden onların yerlerine geçen ne şanslılar vardır. Zaten oraya kapağı attıktan sonra gerisi kolay. Birkaç yıl «ilmi çalışma» adı altında biraz yabancı dil öğrenimi, sonra bir Avrupa, sonra da Avrupa'dan gelen eserleri Türkçe'ye aktarma, onlara göre «Tez» demek te bu çevirileri ustalıkla birleştirmek ve onlara değişik bir ad bulma sanatıdır. Bunun için de bunlar hangi düşünce sisteminden yana olduklarını da pek bilmezler hani. Zaten kaçının kaç görüşü vardır kendi alanında.

Kamu oyu bilmeli ki Üniversitemiz aşırmacılarla, Hariciyemiz akrabalarla. Ekonomik dengemiz ağalarla yürüyor.

★

Üniversite sözcüğünün anlamı «bilimler yurdu» demektir. Fransızca aslı «Üniversel'elle» den gelir. «Genel, evrensel, tümel» ya da «geniş bilgili» demektir bu da. Bu anlamı taşımayan bir kuruluşa Üniversite adı verilmez.

İstanbul Üniversitesinde öğrenim yapanlar ya da bu öğrenimlerini sürdürmekte olanlar güçlü bir inanca sahiptirler kendilerince. O da şu: İstanbul Üniversite'sinin beynelmilel bir niteliği oluşu. Üniversite adını taşıyan iki kuruluşta, aynı yıllardan geçen öğretim üyelerinin karşısında aynı kaynaklarla yetişenler arasında bilmem bir fark var mıdır?

★

Gerçekler yüzünüze aptal aptal sırıtırken Beynelmilel dediğiniz Üniversitede öğrenim yapsanız neye yarar a kardeşlerim. Profesör olsanız bile.

Devlet mi, Özel Sektör mü?

Özel sektör, Devletin ithalât yapmasına karşıdır. Özel sektöre göre, Devlet, ihtisas isteyen bu işi beceremez. Aslında ise, Devlet ithalâtı, özel ithalâttan çok daha ucuza malolmakta. Son bir örnek İller Bankasının elektrik tesisleriyle ilgili

İller Bankası Genel Müdürlüğünün ithalât yapması, Banka ile iş yapan müteahhitler veya müteahhitlere mal satan bazı firmalar tarafından sık sık tenkit edilmekte ve müessese içinde de bu fikri benimseyenler bulunmaktadır.

Ekli cetvelde İller Bankası Genel Müdürlüğünce ithal edilen ve yüzde 14 banka kârı da dahil edilerek bulunan elektrik malzemesi fiyatları, firmalarca ithal edilip serbest piyasadan alınan ve tesislere monte edilen elektrik malzemesi fiyatları mukayese edilmistir.

Cetvellerin incelenmesiyle görüleceği gibi, 83 kasabanın elektrik tesisleri için yüzde 14 banka kârı ile ithal edilerek 16 milyon 253 bin 456 liraya maledilen malzemenin piyasadan alınması hâlinde, bankaya maliyeti 26 milyon 412 bin 472 lira olacaktır. Bu suretle bankaya ve dolayısile ortak idareleri olan belediyelere sağlanan tasarruf 10 milyon liranın üstündedir. Bu tasarruf, yüzde ile ifade edilmek istenirse, yüzde 61.5 civarındadır ve döviz olarak da yurdumuza sağlanan avantaj asgari 600 bin dolardır. Yâni bahis konusu malzeme piyasadan satın alınsaydı 600 bin dolarlık döviz çeşitli maksatlarla yurt dışına aktarılmış olacaktı. Ayrıca banka, malzemeyi çeşitli firmalardan büyük bir rekabet esasına göre celbedilen teklifler arasından seçmekte, buna mukabil ithalâtçı firmalar münhasıran temsil ettikleri tek bir firmanın malını diledikleri fatura bedelleri üzerinden ithal ederek satmaktadırlar. Bu bakımdan bankanın ithalâtı kalite bakımından da üstündür.

Bu durum karşısında, serbest ithalât dolayısile bu fakir memleketin servetinin harice nasıl aktarıldığı ve fert zengin etme sisteminin esasları açık olarak belli olmaktadır.

83 KASABA IÇIN ILLER BANKASINCA ITHAL EDILEN MALZEMENIN TOPLAM BEDELLERININ SERBEST PIYASADAN ALIŞ BEDELLERINE NAZARAN BANKAYA SAĞLADIĞI BEDEL FARKLARI

Malzemenin cinsi	Adedi	Yüzde 14 banka kârı dahil bankaca satış bedeli	Serbest piyasadan alış bedeli (T.L.)	Banka lehine Fark (T.L.)
Disjonktör 10 kV. 200 A. 100 MVA	150	557.250,—	1.004.400,—	447.150,—
» » » 400 A. 200 MVA	30	149.400,—	200.940,—	51.540,—
» 15 kV. 200 A. 100 MVA	150	591.300,—	1.004.400,—	413.100,—
» » » 400 A. 200 MVA	15	77.130,—	169.920,—	92.790,—
TOPLAM:	345	1.375.080,—	2.379.660,—	1.004.580,—
Otomatik şalter 600 V.				
100 A.	150	36.300,—	226.800,—	190.500,—
150 A.	200	97.400,—	410.400,—	313.000,—
250 A.	235	215.025,—	185.960,—	470.935,—
400 A.	300	470.100,—	955.800,—	485.700,—
TOPLAM:	885	818.825,—	2.278.260,—	1.459.435,—
Parafudr 600 V.	13000	403.000,—	910.000,—	507.000,—
» 6.3 kV.	750	119.250,—	234.750,—	115.500,—
» 18 kV.	1200	286.800,—	556.800,—	270.000,—
TOPLAM:	14950	809.050,—	1.701.550,—	892.500,—
Voltmetre komütatörü	1200	19.200,—	90.000,—	70.800,—
Kontaklı termometre	750	50.000,—	300.000,—	250.000,—
Astronomik saat	1000	723.000,—	1.296.000,—	573.000,—
Tahla tiol sigortası	750	272.100,—	435.650,—	163.550,—
İzolâtör 6 kV VHD.	2500	13.000,—	—	—
» 15 » VHD.	1000	90.000,—	160.000,—	70.000,—
» 15 » VHD.	25000	215.000,—	375.000,—	160.000,—
Zincir izolâtörü 33 kV.	3400	121.720,—	214.200,—	92.480,—
» » 45 »	8100	289.980,—	785.700,—	495.720,—
TOPLAM:	56000	751.700,—	1.625.000,—	874.200,—
Kablolar:				
1 kV. N 44 3×10 mm2	4000 m.	24.000,—	—	—
1 » » 3×10 »	15000 »	114.900,—	247.050,—	132.150,—
1 » » 4×16 »	6000 »	69.240,—	116.640,—	47.400,—
1 » » 3×25/16 »	6000 »	100.920,—	157.140,—	56.220,—
1 » » 3×35/16 »	6000 »	108.840,—	191.140,—	[illegible]
1 » » 3×50/25 »	6000 »	163.980,—	255.060,—	91.080,—
1 » » 3×70/35 »	5000 »	184.850,—	288.000,—	103.150,—
1 » » 3×95/50 »	2500 »	123.225,—	184.950,—	61.725,—
6 kV. NKBA 3×10 mm2	12500 »	165.000,—	310500,—	145.500,—
3×16 »	7000 »	118.650,—	196.560,—	77.910,—
3×25 »	3500 »	72.030,—	113.400,—	41.370,—
3×35 »	2500 »	63.200,—	125.000,—	61.800,—
3×50 »	4500 »	146.340,—	228.420,—	82.080,—
3×70 »	4500 »	186.345,—	315.000,—	128.655,—
15 kv. NH . KBA 3×16 »	30000 »	845.100,—	1.328.400,—	483.300,—
3×25 »	12000 »	415.200,—	673.920,—	258.720,—
3×35 »	4000 »	158.080,—	200.000,—	41.920,—
3×50 »	12000 »	390.240,—	624.000,—	233.760,—
3×70 »	5000 »	283.750,—	450.000,—	166.250,—
TOPLAM:		3.753.780,—	6.187.000,—	2.297.110,—
Dizel jeneratör grupları		7.737.611,—	10.295.366,—	2.573.841,—
GENEL TOPLAM:		16.253.456,—	26.412.472,—	10.159.016,—

İste 10 milyon lira açıktan bir ticaret. İthalât ve ihracatı devletleştirmek için hâlâ ne bekleriz, bilinmez...

Doğu hakkında çok yazı yazılmıştır. Fakat ciddi bir araştırma henüz yapılmış değildir. YÖN, ilgiyle okuyacağınız araştırmasıyla bu yoldailk adımı atmaktadır

Sosyolog gözüyle Doğu meselemiz

Doğu ve Güneydoğu Anadolunun saklanmaya çalışılan gerçek yapısı

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun kalkınması, politikacıların ve aydınların görünüşte önem verdiği bir konu olmuştur. Bölgeyi kalkındırma isteği, gerek yetkili ağızlarca ve gerekse Devlet Plânında açıklanmışsa da, geri kalmanın nedenlerine inen gerçekçi araştırmalar yapılmadığından, Doğu'nun sorunlarına yeterli çözümler getirilememiştir. Yapılanlar da birer iyi niyet gösterisi ya da politik oyun olmaktan öteye geçememiştir.

Gizlilik hiç bir şeye yaramadı

Gerçeklere inen bir analiz yapılmasının nedenleri arasında, Doğu sorunlarının bir gizliliğe büründürülmesi en önemli neden olmuştur. Yurdumuzun bu kesimi «yönetimsel yasak bölge» olarak ilân edilmiş, burayla ilgili yayında bulunmak yasaklanmıştır. Bugün, Bölge'ye yabancıların girmesi resmen yasaktır. Gitmelerine izin verilen Türk uyruklular da sıkı bir denetim altındadır. Bu denetimden, Bölgede incelemeler yapan devlet memurları ve plâncılar da kurtulamaz.

Bütün bu gizlilik ve denetimler neye yaramıştır? Çeşitli düşüncelerle Türk vatandaşlarının öğrenmelerini istemediğimiz durumu, yabancı ülkelerin öğrenmesine engel olunabilmiş midir?

Bu kesimlerle ilgili bilgi veren Türk kaynaklarının çok sınırlı olmasına karşılık, elimizde Alman ve İngiliz kaynaklarının çok ayrıntılı bilgileri içine alan yayınları vardır. Yabancı ülkelerde bu Bölgeyi ve buradaki toplulukları inceliyen bir çok Araştırma Enstitüsü kurulmuş, fakat ülkemizde bu tip araştırma çalışmaları yapılamamıştır.

Sonuç olarak, bu bölgenin gerçekleri ülke dışında herkesi tarafından bilinegelmiş, ama Türk aydınlarınca öğrenilememiştir.

Böyle bir durumda, sorunlara başarılı çözümlerin bulunması beklenilemez. «Ülkenin çıkarları için» bu bilgileri gizliyenler, bilerek veya bilmiyerek bu «ülkeye kötülük etmişlerdir.

Biz, burada, Doğu'nun yapısını çizen gerçekleri inceleyeceğiz.

Türkiye ne denli bir bütündür?

Türkiyenin «ayrılmaz bir bütün» olduğu her zaman söylenegelmiştir. Bu, aslında, kesin olan bir durumun anlatımından çok ulaşmak için konmuş bir hedeftir. Bir toplumsal sorun olan bu konuda, ne yazık ki, Devlet Plânı hiç bir şey getirememiştir. Bu bütünlüğün sağlanabilmesi, ya da başka deyişle, Doğu'nun Batı'ya entegre edilebilmesi için, bu bütünlüğü parçalıyan nedenleri ve bu parçalanış düzenini incelemek gerekir. Aşağıda bu parçalanma çeşitli kritiklere göre incelenecektir.

— Dil sorunu

Bugün, dilin, ulusların bütünlüğünü sağlamakta oldukça önemli bir araç olduğu kabul edilmiş bulunmaktadır. Ayrıca, bir kalkınma sorunu varsa, ilk koşul, kalkındıracak ve kalkınacak arasında kömünikasyon kurulmasıdır.

S.B.F. 77—59 No.lu yayınında Tunceli Bingöl, Muş, Ağrı, Bitlis, Siirt, Hakkâri, Mardin, Urfa, Adıyaman valilerinin halkla olan temaslarında çoğunlukla tercüman kullandıkları belirtilmektedir. Yapılan ankete cevap vermemiş olan Diyarbakır ve Van Valileri bu listeye kolayca eklenebilir. Görülüyor ki 12 ilimizde Valiler, hakla bir üçüncü kişi katmadan konuşamamaktadırlar.

Türkiye'de dil durumunu ortaya koyacak iki önemli istatistik kaynağı vardır.

1) Nüfus sayımları.

2) Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü envanter etüdleri.

1955 nüfus sayımına göre Türkiyede ana dili Kürtçe olanların toplamı 1.679.265 dir. 1950 yılında ise anadili Kürtçe olanlar 1.854.569 olarak verilmiştir. İngiliz kaynaklarına göre, bu sayılar çok daha kabarıktır.

1955 nüfus sayımına göre, anadili Türkçe olmıyan nüfusun yüzdesi (1 No.lu harita) da verilmiştir. Bu haritaya göre 9 ilimizde Türkçe anadil olarak azınlıktadır, yâni % 50 nin altındadır.

1960 nüfus sayımına göre anadili % 50 nin üstünde Kürtçe olan iller (2 No.lu harita) da verilmiştir.

Nüfus sayımlarının sonucunu yansıtan bu iki haritada, Bingöl ilinin durumunda bir çelişme vardır. 1950 yılı sayım sonuçlarına göre Bingöl ilinde 74.463 kişi, 1955 yılı sayım sonuçlarına göre 15.152 kişi, 1960 yılı sayım sonuçlarına göre 82.241 kişi Kürtçe konuşur görünmektedir. İmar ve İskân Bakanlığınca yayınlanan Bingöl iliyle ilgili köy envanter etüdünde Türkçe konuşan nüfus % 38 olarak gösterilmektedir.

Benzer bir çelişme Adıyaman Valiliğince S.B.F. nin anketine verilen cevapla nüfus sayım sonuçları arasında görülmektedir.

Bu verilere göre Doğu ve Güneydoğuda en az 10 ilimizde Türkçe konuşanların oranı % 50 nin altındadır.

Bu bölge'de başlıca diller Türkçe, Kürkçe, Arapça olmaktadır. Arapça çoğunlukla güney sınırlarımızda konuşulmaktadır. Arapça konuşanların dağılışı (3 No.lu Harita) da verilmiştir. Ayrıca, yalnız Mardinde nüfus kayıtlarına Ermenice diye geçen Süryanice vardır. Mardin'de 1960 nüfus sayımına göre 10.200 Ermenice konuşan bulunmaktadır. Öteyandan, Kürtçe dil topluluğunun Kırmanca ve Zazaca diye guruplara ayrıldığı düşünülürse Doğu'nun dil bakımından ne denli parçalandığı ortaya çıkar. Ayrıca karışık diller de ortaya çıkmıştır. Örneğin, Beritanlı aşiretinin konuştuğu dil, Acemce, Arapça ve Türkçe'nin karışımıdır.

Din farklılaşması

Din farklılaşması toplumun Doğu'da halen oldukça kapalı olmasından ötürü toplulukar arasında oldukça önemli bir ayrılık nedeni omaktadır.

Dinsel ayrılıklar bazı hallerde milliyet ayrılığıyla karıştırılmaktadır. Örneğin Elâzığdaki Savak aşiretindeki Aleviler, Sünnileri Türk, Sünniler Alevileri Kürt kabul ederler. Öteki bir deyişle, sünnilikle—türklük, alevilikle—kürtlük bir arada düşünülmektedir.

Doğudaki temel dinin islâm dini olmasına karşın, farklılaşmalar, çoğunlukla mezhepler ve tarikatlar dolayısıyla ortaya çıkmaktadır. Bu farklılaşma nüfus sayımlarında verilmemektedir. Doğuda dört esas temel mezhep vardır. Bunlar Hanefi, Safii, Caferi ve Alevilerdir.

Toprak ve İskân Genel Müdürlüğünün köy envanter çalışmalarına göre Tunceli ve Bingöl illerindeki köylerin mezheplerine göre ayrımı aşağıda verilmiştir.

	Hanefi köyleri	*Safii köyleri*	*Caferi köyleri*	*Alevi köyleri*
Bingöl	*89*	*216*	*64*	
Tunceli	*52*		*99*	*292*

Diğer önemli farklılavşmalar tarikatlara mensubiyette görülmektedir. Nakşibendi, Kadiri tarikatları gibi tarikatlara kayıtlı olanların sayıları belirli değildir.

Doğuda, ayrıca, Arkaik dinlere de rastlanmaktadır. Bunlar, Süryaniler (Nestoriyen) ile Keldaniler'dir. Nüfus sayımlarında Hiristiyan olarak geçmektedirler. Mardindeki Hiristiyan nüfus 1955 sayımına göre 20.655 tir. Keldani Matranlığı (Piskoposluk) Mardin'de bulunmaktadır.

Bu ilkel Hiristiyanların yanı sıra Doğu Anadoluda hiç dışarı açılmamış ilkel Yahudi topluluklarından oan Cühüler de vardır. Bunlar Hakkâri'nin Başkale ilçesi ve Hatay'da görülmektedirler.

Dinsel inançları bakımından Doğudaki ilginç bir topluluk da Yezidiler (Şeytana tapanlar) dır. Yezidiler Midyat, Başkale ve Viranşehir'de yaşamaktadırlar.

Doğu'daki aşiretler

Din ve dil konularında görülen bu parçalanmaların yanı sıra aşiret halindeki sosyal organizasyonun kalkmamış bulunması Doğu'da görülen parçalanmayı iyice arttırmaktadır.

Bu aşiretler üretim düzenine göre yerleşmiş, göçebe veya yarı göçebe halde bulunurlar.

Doğu'daki aşiret halindeki parçalanmanın önemini göstermek için örneğin Urfada 57, Tunceli'de 64, Siirt'te 11 aşiret olduğunu söylemek yeter.

Aşiretlerin bazıları aşiretler topluluğu halinde birleşebildikleri gibi, bağımsız da olabilirler. Aşiretler se, kollara yahut kabilelere ayrılırlar; bunlar da obalara, obalar da çadırlara bölünürler.

1) Aşireter topluluğu ——
2) Aşiret —— – – – –
3) Kabile (kol) —— – ——
4) Oba
5) Çadır

biçiminde bir organizasyon görülür.

Doğu'da, örnekin Siirt, Bitlis, Van illerinde, Ertuş dağlarında oturan Ertuşiler Aşiretler topulluğu, 11 aşiretten meydana gelmiştir.

1. Giravi, 2. Atan, 3. Halelan, 4. Havuşdan, 5. Ezdinan, 6. Şidan, 7 Mehmet piran, 8. Gavdan, 9. Mamhoran, 10. Yıvıkhan, 11. Şerefhan.

Ertuşilerin batısında bulunan öteki büyük aşiretler topluluğu Adıyanlar'dır.

Genellikle aşiretler birkaç yüz ile bir-iki bin kişi arasında değişirse de 10.000 kişinin üstündeki aşiretlere de rastlanır. Örneğin, Tuncelinin Mazgirt ilçesindeki Hiran Aşireti 8.700, Sadili aşireti 6.100 Hızeli aşireti 4.800. Urfadakı Karakeçili aşireti 6.000, Bucak aşireti 11.000. Bire Mühümmet aşireti 10.000. bir şeyhe bağlı Şeyh Müritler aşireti 10.000. Bini Yusuf aşireti 4.000. Elâzığdaki Savak aşireti 15.000 kişi çevresinde bulunmaktadırlar.

Bu büyük toplulukların hem silâhlı olduklarını hem de seçime dayanan politik bir sistem içinde bulunduğuğumuz düşünülürsa, önderlerinin yerel yönetim mekanizmasına yapabildikleri baskıları tahmin etmek kolaylaşır.

Aşiretler kabilelere ayrılır. Örnekin, yazın Bitliste kışın Mardinde konaklayan Alikan aşireti Birivan, Cudkan, Çanguan, Mahman, Necman, Şehevan, Sehidan adında yedi kabileye ayrılır. Bu yedi kabilenin Şibli isimli bir başı bulunur. Siirt'teki Mehmediyan aşireti 7 (kabileye) kola, Elazığ Beritanlı aşireti 3 kola ayrılmaktadırlar. Pratik olarak, kabilelere mensup olmak daha anlamlıdır. Kabileler 30—100 çadırdan oluşan ekonomik bireylerdir, çadır topluluklarıdır, kabilenin adı değişkendir, ve çokluk o günkü ağanın adıyla anılır. Bu kabilelerde, çok kez çadır birimlerini oluşturan parçalara ayrılırlar; bu bireyler de er geç bağımsız kabileler durumuna gelirler.

Kendisini kabul ettirebilecek kudrette bir aile ortaya çıkar, ağa ailesi olur ve çadır topluluğu da «kabile» niteliğini kazanır. Aşiretlerin ağası (aynı zamanda bir kabilenin de ağasıdır) öteki kabilelerde kendilerinin bir altındaki birimlerin ağasıdır. Batovanlar'da kabilelerden birinin ağası hepsinden saygı görür. Bütün Batovanların ağası olduğunu iddia eder. Fakat, örneğin, Ali-i Bosyanların ağası bunu kabul etmez ve kendisini siyasal kudret bakımından onunla bir görür.

Keçan aşiretinin sekiz kabilesi (Boti, Guri, Fakar Omer, Ali araba, Fendi Kaçbaş, Ahmet' Kerevan ve Keçan-ı Şemsa) ise hepsi birden aynı kudrete sahip olma iddiasındadırlar. Hâlen ağalardan elebaşılık iddiası olan yoktur. Aşirete ait sorunlar her iki baharda, en yaşlı ağanın çadırında yapılan ağalar toplantısında çözülür.

Anlatımı kolay olan iktisadî guruplaşmalara karşın, topluluklar arasındaki sosyal ilişkiler çok komplike, yerel farklılaşma büyüktür.

Bazı çevrelerde hemen hemen tamamiyle homogen aişretler vardır, hemen herkes zenginlik farklarına karşın, ağa ailesi de dahil, köylüdürler. Kendi aşiretlerine olan mensubiyetleri komşu aşiretlere karşı bir gurur meselesidir. Aşiretsz olan Kermancılara karşı «Aşir» olmak ayrıca bir öğünme fırsatıdır.

Bu nokta, özellikle, Desto Dere havzasındaki Halelanlar, Ezdinanlar, Havuşdanlar ve Alanlarda söz konusudur.

Belli bir aşirete mensup olmak değişmez bir yasa değildir, birkaç sene evvel Pervari Şekerlerinden bir topluluk Adıyanlara geçmiştir. Bazı kavgalar ve yerel nüfus durumları gereği münferit ailelerin intikali ise hayli sıktır.

Göçebelerde de bir aşirete mensub olmak ya da bir kabileye mensub olmak değişmez değildir. (Tayan-ı Reşid'lere Kaçan'dan 30 a yakın çadırlı bir gurup katılmış ve Tayanlar'ın ağasını tanıyarak onun aşiretinden olmuşlardır.

Aşiretlerde mezhepler bakımından bir bütünlük şart değildir. Örneğin, Elazığ Savak

Ağa ve Şeyh köylüyü nasıl bir çember içinde tutar!

Köylünün bütün hayatı ağa ve şeyh tarafından kontrol altına alınmıştır. Köylü, geceleri kahve yerine, ağanın odasında toplanır. Köylü, ağanın dükkânlarından alış veriş eder. Dükkânlar hem köylünün malını alır, hem de ona borç para verir. Köylünün işini gören avukat ve politikacı ağa ailesindendir. Köylünün bu çemberi kırabilmesi mümkün değildir.

ANA DİLİ TÜRKÇE OLMIYAN NÜFUS YÜZDESİ 1960

harita : 1

ANA DİLİ %50 DEN FAZLA KÜRTÇE OLAN İLLER 1960

harita : 2

ARAPÇA KONUŞAN NÜFUSUN DAĞILIŞI 1960

harita : 3

aşiretinin 26 köyünden 9 u Alevi köyü, 17 si Sünni köyüdür.

Kabilelerin altındaki birimler obalardır; obaların yapısı kararlı değildir—örneğin, Savaklarda obaların sayısı ve çadırların sayısı her yıl aynı olmayıp her aile anlaşabildiği ailelerle birleşerek bir oba kurarlar.

Doğudaki üretim düzeninin, ulaşım ve haberleşme olanaklarının sonucu olarak, aşırı derecede görülen bu parçalanma, Doğu için kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu tip parçalanma iki kuruma, başka bir deyişle, şeyhler ve ağalar yararına sonuçlanmaktadır.

Ağalar

Ağaların Cumhuriyet devrinden sonra durumları değişmiştir. Ağa artık, zenginliği, kurnazlığı, büyük bir aileye mensubiyeti ile göze çarpan kimsedir. Hayatı, giyim kuşamı diğer zengin adamlardan çok ayrımlı değildir. Bugün, ağa bir önder olarak, yaşamını devam ettirebilmek için, aşiretinin kısmen de olsa lütfuna ve bağlılığına muhtaçtır. Bunu da, ekonomik kudreti ve bunun aracılığı ile elde ettiği siyasal kudretini kullanarak korumaya gayret eder. Kudretini nasıl devam ettirdiği aşağıda açıklanacaktır. Büyük ağalar genellikle şehirlerde otururlar, hasat zamanı köylerine giderler.

Şeyhler

«Şeyh» yahut «Seyid» bir din adamıdır, fakat imamlık gibi dinî ödevler çerçevesi içinde değil, daha çok bir ûlema düzeyinde bir din adamı. Kuran ezberindedir. Türkçe ve Arapça okuma yazma bilir, ayrıca dinsel öğütler verir. Bundan başka, hastalara bildiği ilâçları ve tedavi usulleri ile şifa dağıtır. Her birinin efsaneleşmiş mucizeleri, ya da, özellikleri söylenir. Bunun yanı sıra ekonomik olarak üstünlükleri, toprakları ve mer'aları, sürüleri vardır. Bunlar, çoğunlukla ağalık fonksiyonunu da birlikte yürütürler. Ayrıca, bol miktarda bağış alırlar. Şeyhler de oldukça yüksek bir yaşama düzeyindedirler. Bazısı şehirde yaşar, ara sıra köye gider; bazısı da köyde yaşar. Bir ya da bir kaç şeyh ailesini barındırmakla uzakta yakında ün salmış köyler vardır. (örneğin Pervani ilçesinde Hah, Berüh Velas ve Medrese, Hınıs ilçesinde, Kolhisar, Burhan ve Çatalgür köyleri gibi).

Kolhisar köyünde yaşıyan Şafiîlerin şeyhi, Alirıza Fırat'ın durumu oldukça ilginçtir. Bölge yöneticilerine bile kabul ettirdiği hukuk bilgisi yanı sıra, İngilizce, Fransızca gibi Batı dillerine ek olarak Farsça, Arapça, Kürtçe bilir. Şeyh Sait'in oğludur. Hemen daima köyde oturur. Fotoğrafta görülen büyük ev kendisinindir. Bütün köy halkı akrabası olmasına karşın, yaşam düzeyi ayrımı fotoğraflarda açıkça görülmektedir. Evinde büyük bir kütüphanesi olduğu söylenir. Bugün Ali Rıza Fırat çevrede bilgisine dayanan bir üstünlük kurma eğilimindedir.

Ağalar ve Şeyhler bu parçalanmayı nasıl sürdürüyorlar?

Bu tip parçalanmış ortaçağ düzeninin sürdürülmesi orada yaşıyan ağaların ve şeyhlerin kişisel çıkarları dolayısıyladır. Bu düzenin iki ana öğesinin korunmasına, ya da, bu iki öğedeki değişmelerin kendi denetimleri altında bulunmasına özen gösterirler. Bu düzenin en önemlı öğesi bulunan üretim düzeninde, son yıllarda görülen en önemli değişme olan makinalı tarım tümüyle ağaların denetimi altındadır. Dolayısıyla, köylünün durumu daha da kötülesmiştir. Bu düzene sanayiin girmemesi ise yeni iş olanakları doğmasını engellemiş ve toprağa bağlılık yada, hayvancılık düzeni içinde kalan köylüler bu sosyal yapının gereklerine uymak zorunda bırakılmışlardır. İkinci önemli öğe, komünikasyonun denetimidir. Doğu ve Güneydoğu Anadoludakı köylerde kahvehaneye rastlamak güçtür. Yalnız ağanın odası vardır. Böylece köylülerin köy içi temasları ağa veya ağanın köy içindeki adamlarınca denetim altında tutulmaktadır.

Köylünün şehirdeki komünikasyon olanakları da denetim altındadır. Büyük aşiretlerin şehirlerde otelleri vardır ve köyden şehre inen aşiret mensubları bu otellerde kalırlar.

Her ağa, ya da şeyh ailesi, oğullarını ve akrabalraının avuktalık mesleğini seçmesini istemektedirler. Avukat olan akraba, genellikle, çeşitli toprak dâvaları ile üretim düzeni içindeki güçlerini arttırırlarken, aşiret mensublarının şehirdeki işlerini görür ve denetlerler. Bu denetimde ağa, ya da şeyh, güçlü olabilmek ve kuvvetini devam ettirmek, için, aile içinden birini siyasal hayata sokmuştur. Doğu ve Güneydoğu illeri Milletvekillerinin çoğu, böyle kuvvet topluluklarının adamlarıdır. Parlâmento düzeyindeki bu siyasal denetim ötesinde yerel idarelerde seçimler ancak ağa ve adamlarınca kazanılır, ya da, kazandırılır.

Yönetim adamları da bu kuvvet topluluklarınca baskı altında tutulurlar. Bu baskıya karşı koyan yöneticiler varsa da, daha çok yerel memurlardan meydana gelen idarî mekanizmayı denetlemek ağalar ve şeyhler için, çok zaman, kolay olmaktadır.

Öteki önemli denetim de köylünün alışveriş eyleminde görülür. Aşiretlerin şehirlerde genellikle bir dükkânları bulunmaktadır. Bu dükkânlar hem köylünün malını almakta, hem de her çeşit ihtiyacını karşılamakta ve borç para vermektedir. Bu yönden de temasları denetim altında tutulmuş olmaktadır.

Bu düzen, her topluluğun kendi başına yaşaması için çalışmakta ve ağalar ya da şeyhlerden kopmalarını, ayrılmalarını güçleştirmektedir.

Şimdiye dek Doğu'da neler yapıldı ve neden başarıya ulaşılamadı?

Doğu'nun entegrsyonunu sağlıyacak konularda, Cumhuriyet devrinde getirilen başlıca tedbirler şunlar olmuştur:

Doğu'da bugün oldukça iyi bir karayolu ve demiryolu şebekesi vardır. Yolun bütün Doğu'yu kaplamadığı iddia edilse bile hiç olmazsa yol olan kesimlerin etkisi altında kaldığı etkenler incelemek yerinde olacaktır. Üretim düzeni bu parçalanmayı ve komünikasyonu önlediği için yol gelişmesinin pek çok etkisi olamamıştır.

Ötek bütünleştirme tedbirleri, özellikle Şeyh Sait isyanından sonra bir kısım Doğu halkının batıya sürülmesi ya da Doğu'daki alanlara iskân edilmesi biçiminde olmuştur. Zorla batıya sürülenlerin büyük kısmı zamanları dolunca geriye döndüler. Batıda belirli bir süre yaşamaları dolayısı ile bunların kültürlerinde bir değişme meydana gelmiştir.

Fakat bu değişme ne kadar sürelidir, bu belirli değildir. Savak aşireti önce Diyarbakır Bismil'de 6 köy halinde yaşarken bugün Elazığ'da göçebe bir aşirettir. Üretim düzeninin buradaki münasebetlerde zorlayıcı etkisi dolayısıyla, değişme meydana getirebilecek etkenler uzun süre yaşamaz.

Doğu ve Güney Doğuda bütünülğü sağlayıcı öteki bir sorun eğitim olmaktadır. Bölgede bir çok köylerde okul yoktur, fakat bu basit gerçeği bularak her köye okul

→

ŞU RADYONUN ROMANI

5

Nimet Arzık

«Kanun diye, kanun diye kanun tepelendi»

TRT GENEL MÜDÜRÜNE MEKTUP (Devam)

Şimcik Adnan bey, yaptıklarınıza geçmeden iki «gariplik»e değinelim:

Birinci gariplik: Yönetim Kurulunun teşkili.

İkinci gariplik: Özünüzün atanması.

Yönetim Kurulunun teşkili, «elâlem»in inayetiyle son derece «sudan» geçiştirilmiştir. (Yamandır «elâlem»in inayeti, di mi Refik Ahmet Sevengil beyfendi!.)

Söz hakkı olan çevreler, sanat çevreleri, üniversite çevreleri, kendilerini süze süze, ekstra — süzme bir temsilci seçeceklerdi TRT'ye. Yeter derecede uyarılmadılar. Radyo da anons yapabilirdi ve «Hey üniversite, hey tiyatro, hey akademi akıllarınızı başlarınıza toplayın. Türkiyemizin vechesini değiştirecek bir müesseseye falanca tarihte temsilci seçeceksiniz. En sıkı eleğinizi kullanın da seçin» diyebilirdi bangır bangır. Böyle bir anonsu duyan oldu mu?

Dünyanın en alaturka sessizliği içinde kaynadı gitti Yönetim Kurulu seçimi. Sanki bir el, biçimci bir egemenlik dağıttıktan sonra, gerçekten o egemenliği yedi kat düğümlü bir çuvala tıkmak için tedbirini almıştı. Tedbir de birbirleriyle son derece «barışık» ve resmî otoritelerle daha da barışık üyeleri iş başına getirmekti. İşin dibini bilmiyorum, amma görünür bu! Egemenlik nasıl olur ki zaten?

Özünüzün atanışına gelinceee...

Zavallı kanuncağız der ki: «Genel Müdür olacak kişi, radyo ve televizyonda bilgi görgü tecrübe sahibi olacak.»

O öyle diye dursun, Ondördüncü Lui'nin düklerinden, ünlü hatırat yazarı St. Simon da der ki:

«Les gens de qualites savent tout en naissant — Kişizadeler herşeyi doğuştan, öğrenime lüzum kalmadan, bilirler.»

Sayın Yönetim Kurulu da «doğuştan» Saint — Simon'cuymuş meğerse!

Bildiğime göre, İnşaatçılık yaptığı yaptınız.

Bildiğime göre, Kızılcahamam Kaymakamlığı yaptınız.

Bildiğime göre birkaç ay Basın—Yayında çalıştınız.

Bildiğime göre, inatçılık yaptınız.

Bildiğime göre, Kızılay Genel Sekreterliği yaptınız..

Bu fonksiyonlarda, durup dururken, insanın başına radyo ve televizyonculuk bilgileri üşüşmez.

Üşüşür mü?... Amma St-Simon demiş ki... Nurlar içinde yatsın Saint-Simon!

Yalnız nâçiz vatandaş Nimet Arzık, atanmanızı tamamiyle usulsüz buluyor. Ve diyor ki, «Yahu şu kanun yapıcıları, sonradan çiğnenmiyecek, bünyemize daha uygun, daha yatkın, daha yakın daha *eğilgen*, kanunlarla başlasalar ya işe!.. İçimizi burka burka tirbuşon haline getirmeseler!.»

Seçiminiz sizce usullü mü? Usulsüz mü?.. Belki benim bilmediğim bir yön var işin içinde... Vatandaşı aydınlatmak vazifeniz! Siz usulsüz bir seçimi kabul edecek adam mısınız? Değilsiniz pek tabii!...

Seçiminizin usulsüzlüğünü bir yana itelim...

Başka usulsüzlükler var. Sorumlu olduğunuz usulsüzlükler. Bilmem ne dereceye kadar farkındasınız?..

Ankara radyosunu takviye eden bir kadro yaptınız. Herhalde benim gibi cahil vatandaşların bilmesinde fayda görmediğiniz için Resmî Gazetede yayınlamadınız. Halbuki bu Anayasaya da aykırıdır (Verilecek cevabı biliyorum: «Efendim biz iktisadi teşekkülüyüz onun'çin» Bu cevabın da verilmesini bekliyorum, o zaman kendime göre mantık yürüteceğim. Anayasanın böyle ayırmalar yaptığını ben bilmiyordum...)

Gene zavallı kanuncağız der ki: «Genel Müdür Yardımcısı, ille bir üniversiteli ola.»

Siz bir üniversitesize, yokluğunuzda radyoyu tedvir ettirdiniz. Ve bir üniversitesizi, Genel Müdür Yardımcılığına teklif ettiniz. Kanun var *mı?... Yok mu? Üniversitesiz* belki bir dâhidir Amma kanun var mı, yok mu? Şimcik «aktif» kısma gelelim:

Yaptığınız aktif işler ne oldu?

Yolculuklara hız verdiniz.

Dış tayinlere giriştiniz.

*Değerli elemanları radyodan u*zaklaştırma havasını bilerek bilmiyerek yarattınız.

Yarışmalara giriştiniz.

YOLCULUKLAR FASLI

Asya Memleketleri Radyo Birliğine üye oldunuz. Türkiye zannedersem Avrupa memleketleri camiasına dahildir. Hadi politik icaplar, komşuluk icapları, psikolojik icaplar, böyle bir Birliğe bir müşahit üye gönderilmesine sebep oldu.. Fakat üçü Yönetim Kurulundan olmak üzre dört üye neden?... «Hariciye» demeyin. Ha*riciye bir tek müşahidi uygun* görmüştü Öyle değil mi?

Döndüklerini, İsmet Giritlinin, YÖN'e gönderdiği ikiz tekzipten anladım yolcuların Han. «YÖN batacaktır.. Ah ben ne büyük fedakârlıklarla çalışıyorum» tonundaki tekzipleri (Herhalde bu Asya yolculuğu çetin geçmiştir bilmediğim'iz sebeplerden ötürü. Sayın profesörün fedakârlıklarının hikâyesini kendi ağzından dinlemek isterdik. Neymiş bu fedakârlıklar?..) Yoksa düşündürücü ve etkili raporlardan öğrenmemize pek imkân yoktu bu dördüz yolculuğun sonuç, amaç ve çıkarlarını!.. Aaa, bir yolcu bu yazı yazıldığında henüz dönmemişti: Sezi'y'anım

YARIŞMALARA GELİNCE

Herhalde TRT fenerle adam aramıyor

1) Bu imtihan açılırken, zekâ testinden gayrik makro-plândaki büyük «kıstasınız» neydi Adnan Öztrak bey?...

2) Hangi formasyonda adama ihtiyacınız vardı ve kaç kişiye?..

3) Hangi dilde adama ihtiyacınız vardı ve kaç kişiye?

4) Bunları mesleğe uygulayacak, o «kılı kırka yaran» kişiler hangi eğitimi görmüşlerdi? Hangi *mekteplerden* çıkmışlardı?... Yabancı eksperlerden faydalanmayı hiç düşündünüz mü?...

5) Kazananlar için açtığınız kurslarda, program kimler tarafından yapılmıştı? Hangi sistemi uygulayacaktınız? Bu uygulamanın *emsali nerde görülmüştü ve* ne gibi pozitif neticeler vermişti?

Yoksa metodunuzun ismi sadece «kılı kırka yarmak» mıydı?...

Bir yarışmaya daha giriştiniz bu sefer radyoya eser toplama yarışmasıydı.

1) Bu eserler hakkında, değer hükmü verecek Yeni Heyet kimlerdendi?...

2) Radyonun muhtaç olduğu eserler tespit edilmiş miydi?

(Meselâ, edebî değeri fevkalâde *olur da, radyoya gelmez, eser.*)

a) Köylü problemine adapte eser,

b) Türk kültürünün bazlarını en iyi tespit eden eser.

c) Spesifik olarak konusu tayin edilen eser v.s.... Önceden tespit edilmiş miydi eserlerin yönü, janrı... Herhalde TRT ne yap*tığını bilmiyen bir müessese* durumuna düşmek istemez, di mi?

Asıl yapılacak şey, en çok okunan yazarları radyonun hizmetinde kullanmaktı. Onlara bir, iki, beş on eser hazırlatarak. Evvelâ «malzemesi» olanı radyoya *angaje etmekti. Ondan sonra* yarışmalara ve bu cins işlere girişilebilirdi. Dünyanın hiçbir radyosu reorganizasyon devresinde böyle bir metot uygulamaz. Uyguladıysa, siz beni aydınlatın, nerde hangi radyoda?

Adnan bey, bütün usulsüzlüklerden vazgeçtik. Ben geçmezsem herkes «vazgeçtik». Bakın, Meclisten tek bir kıpırdanma oluyor mu bu «monolog»uma... Böyle konuları ele alma alışıklığı yok kimseciklerde. Bu ne «zabıt tutmağa», ne de ateşli dumanlı demagojik konulara benzer. Kültür eğitim, konusu olduğu için, herkes nice bigâne bakın! Resmî bir vazifede «başarısızlık» da bizde fazla birşey ifade etmez. Söyliyeyim durayım! Amma söyliyeceğim... Tâ ki, bir iki kişi, herşeyin kültürle başladığını kültürle bittiğini benimsediğini ilân edene kadar

Benim memleketim, benim radyom, sz de benim genel müdürümsünüz, ne turist, ne konuk gözüyle bakabilirim olan bitenel

Adnan Öztrak bey, işin çok dışında kaldınız. Girin işin içine: Yardımcı olarak size tonlarla kitap dergi, rapor var... Girin işin içine!

Gitmenizi istemem, seçiminizdeki usulsüzlük bir yana... Gidersenız, yerinize gelecek olanları ben söyliyeyim. Altemur Kılıç. Başka başka? Erdoğan Ulus... Başka başka? Nail Mutlugil! Şimdilik bunlar ilk safta. Sizi neden onlara tercih ettiğimi de söyliyeceğim. Artık açık, çok açık konuşmalıyız. Ve konuşacağız!.

Saygılarımla

Hâmiş: «Bizi dinler misiniz»i *dinledim. Radyonun gücünün topu topu bir atımlık olduğunu söylüyorlar.*

a) Evvelâ gücü arttırılsın, mümkünse..

b) Gücü az ise, ille programın düşük kalitede olması mı lâzım?

c) Öyleyse yılbaşından sonra başlıyacak «sürpriz» program ne işe yarar bu «güçsüzlük» i'

AKILLANMAZ HARİCİYE USLANMAZ RADYO VE BİR KONGOLU

Raif ERTEM

Şu bizim hariciye mi akıllanmaz, yoksa radyo mu uslanmaz anlaşılamadı gitti. Cezayir konusunun ezikliği hâlâ yaşanırken, Kongo konusundaki tutumumuz hangi akla hizmettir acaba?

Kahire fiyaskosundan da ders almamışız. Birçok Afrika devletleri Batılıların tutumunu protesto ediyor. Cezayir, Çombe'ye karşı çıkacağını söylüyor. Türk radyosu da genel tutumun tam aksine, halk kuvvetlerini «asiler» olarak ilân ediyor. Bu kadarla kalsa gene iyi. Ücretli adam Çombe'nin hükûmetinden «millî hükûmet», beyazlardan kurulu ücretli askerlerden de «millî ordu» diye bahsediyor. Bu kadarına da pes doğrusu! İnsan askerlerin yüzüne baksa hangisinin millî, hangisinin gayrimillî olduğunu anlar...

Kongo'daki durumu, bizim «Kurtuluş Savaşı» sırasındaki olaylarla kıyaslarsak ortaya şu durum çıkıyor.

***Anadoluyu dört bir yandan işgâl eden* Yunan, İngiliz, Fransız ve İtalyan ordularıyla, Atatürk'ü asi ilân eden hilafet orduları «millî ordu», buna karşı Egede ayaklanan zeybekler, Antep'i Gaziantep yapan kahramanlar ve düşmanı Egede denize döken Mustafa Kemal'in askerleri «asi» oluyor. Çombenin askerleri ile Hilafet ordusu, Belçikalı paraşütçülerle işgal kuvvetleri arasında ne fark var?**

Aynı hatayı Cezayir konusunda da işledik. Koskoca bir Kurtuluş Savaşını görmemezlikten gelerek, Cezayir milliyetçilerini «asi» ler olarak ilân ettik. Küçük menfaatlerimiz uğruna Cezayir olaylarını Fransanın iç meselesi saydık. Sonra ne oldu: Kahiredeki Çombenin akıbetine uğramadıysak bizi Atatürk'ün hâtırası kurtardı.

Uluslararası bir konferansta Afrika delegasyonlarıyla Kıbrıs konusunu konuşuyorduk. Bize oy vermelerini istiyorduk. Cezayir delegelerinden biri dayanamadı, patladı: «İyi ama, dedi, biz kalbimizin üstünde Atatürk'ün resmiyle Kurtuluş *Savaşına başladık* ve *Türkiye'nin* desteğini görmeden bağımsızlığa kavuştuk. Bize bu acı geliyor. Aleyhimize yaptığınız yayını, kullandığınız oyları ortaya dökmeyelim.» İşi pişkinliğe vurduk. O günahları işliyenlerin ihtilâlle gittiklerini hatırlattık. Söze bir Kongolu katıldı. İlk sözü «Siz Atatürk'e ihanet ettiniz» oldu. Bize Atatürkçülük konusunda güzel bir ders verdi ve sözlerini «Siz Atatürkçü olmadınız, fakat biz olacağız» diyerek bitirdi. Sonra Atatürkün Büyük Nutkunun Fransızcasından bazı parçaları ezbere okudu. Kusura bakmayınız ama ben bu dersin üzerine hiç bir şey söylemedim. Yeni olaylar karşısında da aynı hatayı işliyebileceğimizi tahmin edebiliyordum. Nitekim, çok geçmeden işledik o hâtâyı...

O Cezayirli, bugün genç Cezayir Devletinin yönetim kadrosunun önemli bir yerinde. Kongolu arkadaşımdan hiç bir haber alamadım. Eminim ki, «asi» olarak ilân ettiğimiz kuvvetlerin içinde, belki de başındadır. Mutlaka da başarıya ulaşacaklardır. Bunu kendi yakın tarihimizden biliyoruz.

Bir gün Kongo da, bugün «asi» dediklerimiz yeni bir «millî» devlet kuracaklar. Amerika ve bilmem kimler tanıdıktan sonra biz de tanıyacağız. İyi niyet elçileri göndereceğiz. Ama Kongolular, samimiyet yerine, insanı ezen, küçük düşüren bir tebessümle karşılıyacaklar bizi. Orada ezilen, küçük düşen o elçiler değil, Atatürk'ün Türkiyesi olacaktır.

Kongo olayları, Atatürk'ün Türkiyesi için yeni bir imtihandır. Ya bunu yüz akıyla vereceğiz, ya da saplandığımız çıkmaz içinde onurumuzu da kaybedeceğiz.

---

yapmak da temel sorunu çözemiyecektir. Bugün okul bulunan köylerde yapılan eğitimin etkilerinin ne denli kısa zamanda silindiği ortadadır. Merkezde Bölgenin özelliklerin bilmeden bütün ülke için hazırlanmış programların çok ayrımlı koşulları olan bögede hiç bir sonuç vermiyeceği âşikârdır

Plânlı devreye girişten sonra getirilmek isten'len «toplum kalkınması» durumu değiştirebilir mi?

Bütün topluluklara yayılmakla çalışmasının ne denli uzun süre alacağı dolayısıyla gerçekleşmesinin zorluğu bir yana bırakılırsa, metod olarak topluluğun kendi içinde etkilenmesi amacını güden toplum kalkınması topluluk dışında bir etki yaratılması gereken bu durumda belirli bir sonuca ulaşamıyacaktır.

Parçalanmayı doğuran ve sürdüren nedenlerin ortadan kaldırılması ve değiştirilmesi gerekir.

Değişme, üretim düzeninde bir değişiklik meydana getirmekle olabilecektir. Yapılması gereken temel değişiklik köylünün topraktan kopmasını sağlıyacak tarım dışı iş olanaklarının yaratılmasıdır. Burada dikkat edilecek nokta bu olanakların kontrol mekanizmasının bugünkü yapıyı kontrol edenler dışında olmasıdır. Bu tip iş olanağı ancak sanayileşme ile sağlanabilir.

Burada kurulacak sanayi kârlılık ötesinde sosyal faydaları ile düşünülerek programlanmalıdır. Bugün Doğudaki her kazada maliyetleri 14—19 milyon Tl. arasında değişen bölge ilkokulları yapılmaktadır. Fakat bugünkü eğitim sisteminde etkileri zayıf olmaktadır. Buna karşılık bu büyük yatırımların endüstriye yönetilmesi daha kuvvetli etkiler yapabilecektir.

Üretim düzenine yapılacak öteki önemli etki «cash crop» ekonomisinin tarım düzenine sokulması ve buna paralel olarak mülkiyet düzeninin değiştirilmesi olacaktır. Denetim mekanizmasının bu yönden etkilerini zayıflatmanın yanısıra komünikasyon olanaklarını arttırmak gerekir.

Bu konuda, bölgesel koşullara uygun eğitim sisteminin geliştirilmesi, oldukça yardımcı bir faktör olarak gözükmektedir.

Pan-Ortodoks Kongresi

Niyazi BERKES

YÖN'ün geçen sayılarında Türkiye'nin, Hıristiyanlık dünyası ile tarihteki ve bugünkü ilişikliklerini tartışırken, Ortodoksluk hakkındaki bilgi ve ilgi yoksunluğumuzun, politikacıların görüşsüzlüklerinin devletle kilise arasındaki meselelerde olsun, devletçi Türk ulusçuluğu ile dinci Yunan ulusçuluğu arasındaki çatışmalarda olsun nasıl kendini gösterdiğini yazmıştım. Bazı okuyucular verilen hükümleri belki sert ve haksız bulmuşlardır. Haklı olmalarını çok temenni ederim. Haksızsam bundan en çok sevinecek olan benim.

YÖN'deki son yazımın yani İstanbul Patrikliği hakkındaki yazının çıkışından dokuz gün sonra geçen bir olay, bu yazıyı o yazıya ek olarak yazmama sebep oldu. Sözünü ettiğim bilgi ve ilgi yoksunluğu hakkındaki yargınızı bu olay üzerine yazacaklarıma da bakarak veriniz.

O olay günü, yani 15 Kasım 1964 Pazar günü Rodos adasının göklerinde siyah çift kartallı sarı renkli Bizans bayrağı dalgalanıyordu. Rodos adasının Anonciation bazilikasında büyük bir Ortodoks ruhanileri toplantısı vardı. O gün orada Pan - Ortodoks kongresi, isterseniz Ortodoks International'i açılıyordu.

Ve bu kongre, Constantinople ökümenik patriği Athenagoras I tarafından toplanmıştı. [illegible]

Bu Pan - Ortodoks kongresinin [illegible] bir yandan [illegible] kilisesi ile daha mahiyeti belli olmayan birleşme işini tartışmak.

[illegible] olmayan uluslara, meselâ Türkiye'ye ve genel olarak [illegible] girmiyen, [illegible] ayrılan devletlere [illegible] ruhanilerinin nasıl [illegible] el ve ağız birliği yap[illegible] meselesini yazmıştım. Fakat ruhaniler başlıca hıristiyan [illegible] ve kiliselerinin birleştirilmesi [illegible] gelince aynı beraberliği gösteremiyorlar.

[illegible] Athenagoras I'in Bizans bayrağı altında Rodos'ta birleştirmeğe çalıştığı ortodoks kiliseleri Pan - Ortodoks kongresi sonunda ne ortodoks beraberliğinde anlaşabildiler, ne de özellikle Athenagoras'ın çok istediği katoliklikle birleşme meselesinde anlaşabildiler.

Bunun başlıca sebebi, işin aslının bir din meselesi olmayıp bir siyaset işi olmasıdır. Zaten tarih boyunca işin içinde siyasi sebep olmadıkça ruhaniler sırf dini meseleler üzerinde kongreler kurma *zahmetine* katlanmıyorlar. Salt dini meseleler üzerinde münakaşa edecek ne var? Ruhaniler, din meselelerinde söyliyeceklerini en aşağı binbeşyüz yıl önce söylemişler; teolojik hünerlerini son damlasına kadar tüketmişlerdir. Bunların sonucu olarak ortaya getirdikleri kesin naslardan ayrılmadıkları için yeni din meseleleri tartışmalarına hiç lüzum yoktur.

Bunda, özellikle yakınımız ortodosk ruhanileri diğer hıristiyan *ruhanilerinden daha fazla* temayüz etmektedir. Bizans zamanında hasıl idiyse din anlayışı bugün de öyledir. Din meseleleri onlar için çoktan kapanmış bir kitaptır. Nasları, âyinleri tekrarlamak yeter. Yani ortodoks ruhanilerinin Rodos adasında tartışacak dini meseleleri yoktur.

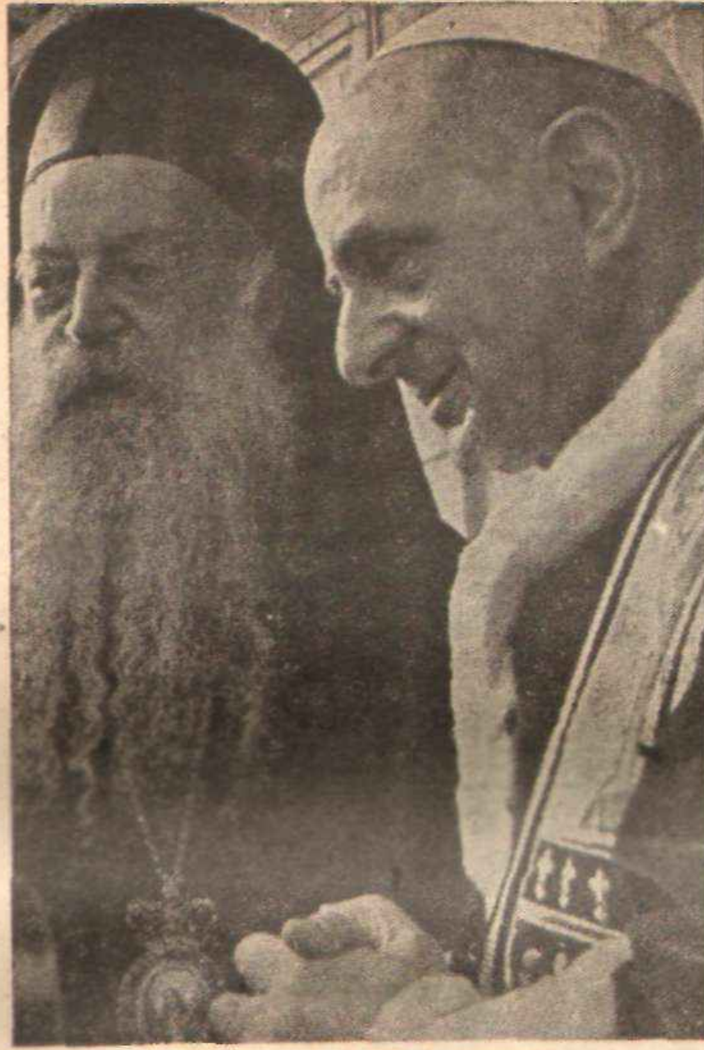
O halde tartışacakları meselelerin siyasi olan yanı nedir? Hıristiyan kiliseleri yani mezhepleri müminlerini, toprak bölgelerine *ayrılmış kilise sultası* birimi açısından gördükleri için kilise dini bir meseleye girişse bile, girişir girişmez politikanın alanına ister istemez girer. Çünkü bugün insanların toprak bölünmelerinde en üstün otorite devlettir. Devletler bu işte kendilerine hiç bir rakip tanımak istemezler. Modern devlet kavramını, ortaçağ siyasi kavramlarından ayıran en önemli iki nokta budur.

Özellikle ortodoks hıristiyanlığı söz konusu oldukta, mesele daha da önemli olur. Bu dinin tarihteki talihsizliğinin, hem kendini hem içinde bulunduğu *devletin* başını sık sık derde sokmasının başlıca sebebi de bu özeliğidir. Protestan kiliselerinin çoğu bu toprak birim ve bölünmesine dayanan dini sulta sahibi olma iddialarından vazgeçtiklerinden devletle çatışmaları asgariye inmiştir. Katoliklik ise bu durumda olmamakla beraber, o da devletlerle anlaşmalar yapmak suretiyle başka yoldan kilise-devlet çatışmalarını oldukça azaltmıştır.

Ortodoks kilisesi ise ne birinin ne ötekinin durumundadır. Bu dine, ne Reformasyonun, ne de karşı - Reformasyonun kokusu bile girmemiştir. Ustelik hem iddiaları büyük ve kadim; hem iddiaları *ile mütenasip monolitik* bir yapısı yok; hem de bu iki zâfını anlıyarak içinde bulunduğu devletlerle hukuki münasebetler kuracak bir reforma ihtiyaç duymamaktadır.

O zaman siyasi ümitlerini, içinde bulunduğu memleket ve devletle büsbütün çapraşık hale sokacak şekilde başka kaynaklara bağlıyor. Meselâ, Türk tarihinde ortodoks kilisesi, içinde rahat edebileceği bir Bizans devleti olabilmesi için bazan Rusyaya, bazan Yunanistana ümit bağlamıştır. Fakat ne biri, ne öteki mümkün. Birinde karşısında üçüncü Roma'nın temsilcisi olmak iddiasında olan Rus kilisesini, ötekinde Yunan emperyalizmine karşı gelen Türkiyeyi bulmuştur. Arap ortodoksluğu ise hem önemsiz, hem de orada da karşısında Arap devletleri var. Bildiğimize göre ortodoks kilisesinin veya kiliselerinin ayrı devletlerle münasebetini hukuk anlaşmaları ile düzenleyen bir sistem yoktur. Her milli toprak bölgesi çevresinde her ortodoks kilisesi, eğer milli bir kilise ise yani halkın çoğu veya tümü ortodoks ise orada kilise ister istemez *devlete* uymağa mecburdur. Fırsat olursa, orada devletin tepesine çıkma imkânı da vardır: Yunanistan'da ve Kıbrısta olduğu gibi. Meselâ, Kıbrıs'taki Başpiskopos - Cumhurbaşkanı sabahleyin devlet işlerine bakar, öğleden sonra çocuk vaftiz etmeğe gider; bir ödevden öteki ödeve geçerken ruhani kılığını bile değiştirmez. Elinde asâ, boynunda haç devlet idare eder.

Ortodoksluğun bu garabetleri, Pan - Ortodoks birliğinin başında olmak iddiasında olan İstanbul patrikliğinin bir nevi papalıkla eşit olma iddiasını hiçe indiriyor. Fazla olarak, bu makamın bulunduğu yer bakımından hukuki statüsü Lausanne antlaşmasında bile belirlenmiş değildir. Türk siyasi hükümranlığı ile uyuşması mümkün olmayan bir şey, yani bir kilisenin siyasi statüsünü bağımsız bir devlet topraklarında *uluslararası garanti* altına koymak kaydı bu antlaşmaya girmemiştir. Bu patrikliğin İstanbuldaki varlığını yegâne garanti eden şey, geleneksel Türk din toleransçılığıdır. Patrik bu toleransın bir misafiridir. Yanılmıyorsak, bu kilise ile devlet arasında da hukuki bir anlaşma yoktur. Her iki taraf ta böyle bir şeyi istemekte değildir. Türk devleti, kendi topraklarında önemli bir nüfusun mensup olmadığı bir kiliseye birçok *devletlerin topraklarında dini* tebaası olan müminlerin üzerine jürisdiksiyon kuracak bir kilise gibi tanımakla başına lüzumsuz yere uluslararası münasebetsizlikler yaratmak isteğinde değildir. Zaten, din özgürlüğüne ve dini vicdan işi tanımaya dayanan kendi rejimi buna elverişli değildir. Onun için Menderes'in patrik ile sarmaşması, onun cahilliğinden ileri gelen, lüzumsuz bir komiklikten başka bir şey değildi.

Papa Paul VI. ile Patrik Atenogoras
«Sahneye koyucu» nerede?..

Fakat patriklik de misafiri olduğu Türk devletinin kendi arkasında bir destek olamıyacağını bildiği için, sadece Türkiye ortodokslarının bir cemaat kilisesinin ruhanîsi olmak seviyesine inmektense başıboş kalıp uluslararası çıkacak fırsatlara göre diplomasisini yönetmeyi çıkarına daha uygun bulmaktadır. İşte, İstanbul patrikliğinin diğer ortodoks kiliseleri ile münasebetindeki anomalinin kökü ve Athenagoras'ın *katolik kilisesi ile birlik olma isteğinin* altında yatan gerçek budur.

Bunu, tabii son zamanlarda başlıca üç kol hıristiyanlığın birleşmesi dâvasının ortaya çıkması kolaylaştırmıştır. Onun için, şimdi biraz da bu dâvaya dönelim. Neden bu bütünlüğü iade etme dâvası çıkmıştır ortaya birdenbire? Batı'da insanlar yüzyıllarca din özgürlüğü ve çokluğu için savaştılar. Batı'nın hemen her memleketinde *protestan* veya katolik hepsi devletlerin kanunları altında eşitliğe göre yaşamakta; sadece din ve kiliselerinde ayrılmakta. Peki, her insan sevdiği kiliseye, beğendiği mezhebe göre başını ve ruhunu dinlendireceği, vicdanı ve Tanrısı ile başbaşa kalacağı bir din çatısına katılmasının ne kusuru var? Totaliter rejimlerden o kadar nefret ettiğini iddia eden; fertçiliğe, liberalizme, demokrasiye o kadar âşık Batı, insanların *ruhları ve gönüllerini* neden bir tek Tanrı vekilinin veya doktrininin emrine bağlamasını istiyor? Merak edilecek, üstünde ayrıca durulacak sorular.

Hıristiyan birliği, bu dinin *tarihi üç kolu arasında nasıl* gerçekleşecek? Romada toplanan ve bir iki yıldır devam eden katolik ökümenik kongresi, bütün gayretlere ve bir iki meselede atılan ileri adıma rağmen, asıl dâvada bir santim bile fedakârlık yapılamıyacağını göstermiş bulunuyor. Ona göre ana kilise Roma kilisesidir; bütünlük onun analığını tanıma ile mümkündür.

Bu, protestan kiliselerinin kabul *edemiyeceği* bir şeydir. Fakat, öyle gözüküyor ki Atehagoras'ın Rodos kongresinin başarısızlıkla sonuçlanmasında da bunun rolü olmuştur. Rum ruhanileri eskiden Roma kilisesine karşı üstünlük iddiasında idiler. Hattâ tarihi bozuşma da, Bizans'ın kudretli zamanlarına rastlayan bu iddiadan ileri gelmişti. Fakat şimdi Rum ruhanileri daha mütevazı: eşit tanınmak şartiyle birleşelim diyorlar. Daha doğrusu, Athenagoras böyle istiyor. İhtimal ki bunun olamıyacağını bilen katolik ruhanileri bunu bile fazla iddiacılık bulmakta, şimdilik bıyık altından tebessüm etmektedirler.

Rodos'taki Pan - Ortodoks kongresi iki amacının ikisinde de fikir birliğine varamamıştır. Kongre, bütün ortodoks kiliselesinin Athenagoras'ın ökümenikliği altında birliğin tanımamıştır. Öyle gözüküyor ki bunda asıl muhalefet Rum olmayan kiliselerden, ya*ni Slav ve Arap kiliselerinden* gelmiştir. Athenagoras zaten hiçbir zaman bunları yola getirememişti. Amerikalılar onu New York'tan alıp bu iş için getirmişlerdi. Fakat soğuk savaş yılları içinde Rus patriği Aleksiy ile boy ölçüşmesi kolay ve başarılı olmadı. Hattâ kritik tehlikeler geçirdi. Rus kilisesi, demir perde gerisi ortodoks kiliseleri üzerine liderliğini tanıttığı gbi, perdenin dışında Athenagoras'ın gerisindeki ortodoks kilise*lerine de el attı. Aleksiy'in* şatafatlı ve başarılı Yakındoğu gezisinden sonra, Fener ruhanileri de yer yer dolaşıp onun başarılarını yoketmek istemişlerse de bunda tam muvaffak olamadılar. Ne bu kiliseleri komünizme karşı birleştirebildiler, ne de patrikliğin arkasında. Edindiğimiz bilgilerden anlaşıldığına göre, bu şimdiki Rodos kongresi de, Athenagoras'ın Bizans bayrağı altında üstün ökümenikliğini bütün ortodoks kiliselerine tanıtamamıştır.

Fakat Athenagoras ikinci tezinde yani Roma kilisesi ile birleşme dâvasında muvaffak olsaydı, bu yenilgisi telâfi edilebilirdi. Anlaşıldığına göre bu meselede ona karşı muhalefet daha da şiddetli ve genel olmuştur. Bunun en ilginç yanı bunda muhalefeti en çok gösterenin Yunanistan kilisesi olması. Atina başpiskoposu, Athenagoras'ın Papa ile kucaklaşma ve birleşme isteklerine karşı devamlı olarak muhalefet göstermiştir.

Diğer ortodoks kiliseleri içinde özellikle Slav kiliseleri de buna muhalefet etmişlerdir. Papa'nın komünizm düşmanlığını bildiklerinden, memleketlerindeki rejimlerle uyuşmak zorunda olan bu kiliseler, Papa'ya ve Athenagoras'a uyup kendilerini siyasi bir felâkete sürüklemek istemiyorlar. Sonuç olarak kongre, dünyaya karşı mahçup olmamak üzere, birleşme işinin *tehir edildiğini bildirdi. Önce* bunun için gerekli şartların hazırlanması lâzımmış.

Athenagoras'ın bu yenilgisine karşılık, ortodoks kiliseleri Dünya Kiliseler Konseyi adı altında bir protestan teşekkülüne yakınlık gösteriyorlar. Buraya, demir perde gerisi kiliseler bile yanaşıyor.

Roma'daki katolik kongresi ise hummalı faaliyet halinde çalışmada. Şimdi birleşme meselesi üzerinde pek durulduğu yok. Daha çok iç işlerle uğraşılıyor. Önemli bir meselede beklenen ileri adım atılmadı. Din özgürlüğünün kabul olunması lehine ilerici kardinalle*r'in önergesi, şiddetli muhalefet* karşısında Papa tarafından rafa kaldırılmıştır. Kongreden çıkan en reklâmlı yenilik Yahudilerin artık İsa'nın katline sebep olarak gösterilmesi inancının bırakılması oldu. Yani bundan sonra bu kilise, Yahudileri tanrı-katili olmak töhmetinden tebrie etmektedir. İsrail ve Amerikadaki Yahudi ilâhiyatçılarının tepkisi bunu soğuk karşılamak olmuştur. Bunların aşağı yukarı söylediği şu: «Çok mersi. Zahmet *etmişsiniz.* Aslı olmayan bir şeyin aslı olmadığını iki bin yıl sonra itiraf ediyorsunuz. Önümüzdeki yıllar içinde bunu fiil ile de isbat ederseniz memnun olacağız.»

Papa'nın diğer reklâmlı başarısı pek yakında Hindistana yapacağı seyahattir. Hıristiyan birliğini gerçekleştirme dâvası ile uğraşanlar nedense Hindistana özel bir ilgi göstermektedirler. İki yıl önce protestan Dünya Kiliseler Konseyi, kongresini Delhi'de yapmıştı. Şimdi buna nazire olarak Papa, bir katolik bayramını bahane ederek, Bombay'a gidiyor. Hindistan Hindularına ve Müslümanlarına müjdeler. Daha şimdiden protestolar başlamış. Gazetelerin dediğine göre, Çelik Gergen adlı bir Amerikan gemisi tıkım tıkım buğday yüklü olarak Bombay limanına demir atmıştır. Papa gelince, uzanan her aç Hintli eline kendi kutsal eliyle bir avuç dolusu buğday verecek. Ve böylece Amerikan kesesinden Hintlilere karşı ne kadar insansever olduğunu gösterecek. Şehir şimdiden taşralardan gelen yüzbinlerce insanla dolmuş.

Peki nedir bütün bunlar? Ruhanilerin kendi oyunları yani dini faaliyetleri mi, yoksa arkada başka şeyler mi var? Dünya bugün yeniden kutsal bir hıristiyan birliği halinde mi birleşecek? Birleşirse ne olacak? Dünyada milli farklar, milli rekabetler, harpler, zen*ginlik, fukaralık, refah ve sefalet* kalkacak mı? Bu hıristiyan birliği eğer karnı tok Batılıları birleştirip hıristiyan olmayan milletleri, birer avuç buğday vererek, koynuna alması için ise bu ruhanilerin geri kalmış milletleri kalkındırmada İsa'yı tanrı-oğlu olarak tanıtmadan öteye gidemiyen doktrinleri mi bunu sağlıyacak? Sevgi ve kardeşlik gibi sözler mi aç milletlerin karnını doyuracak?

Bizans bayrağı altındaki Athe*nagoras I'in Rodos Pan-Ortodoks* kongresi, bu piyeslere benziyen ruhani faaliyetlerinin bir perdesini teşkil ediyor. Bu piyesin eşhasını, perdelerini, mizansenlerini görüyorsak da genel rejisörü ile suflörlerini de tanımak gerçekten merak edilecek bir şey. Benim bazı tahminlerim varsa da sizin de yeteri kadar iz'anınız var, elbet.

Kalifornia Üniversitesindeki olaylardan üç görünüş.

KEMAL YAZICI, Amerikadan bildiriyor:

Gençlik, Amerikada da Üniversite reformu için harekete geçti..:

3 ARALIK 1964

Şu satırların yazıldığı sırada Kalifornia Üniversitesi - Berkeley - 27 Mayıs öncesinin İstanbulunu andırıyor. Üniversite bahçesini bine yakın polis, polis arabaları, ellerinde protesto afişleri taşıyan talebeler doldurmuş. Polis dün geceyi idare binasında oturma grevi yaparak geçiren binden fazla talebeyi yaka paça arabalara doldurup hapishaneye götürüyor. Dört katlı merdivenlerden tepesinin üstünde sürünen kız ve erkek talebelerin her görülüşü binlerce seyirci arasında bir protesto koparıyor; bu kızgın homurtu poliş kordonlarına çarparak sönüyor. Manzarayı üzüntüyle seyreden Orta Doğulu talebeler «bir silâh sesleri eksik. diyorlar, bir de ordu ordu çok yaşa.» Yoksa işte İstanbul Üniversitesi, işte Tahran Üniversitesi diyecekler. Talebelerin «Söz Hürriyeti Hareketi» adını verdikleri mücadele üç aydanberi usulden, fakat kuvvetlenerek gelişti. mesele şu:

> **Gençliğin Üniversiteyi ele geçirmesi üzerine, Üniversite Başkanı gençliği Kastroculuk ve Maoculukla suçladı. Televizyon ve gazeteler «Üniversitede kızıllar, üniversitede ihtilâl, üniversitede anarşi» diye başlık attılar. Ve polis, zencilere saldırır gibi gençliğin üstüne yüklendi.**

Hürriyetin beşiği sayılan Amerikada üniversite talebesi sanıldığı kadar hür değildir. Üniversite bahçesinin belli bir yerinde serbestçe konuşma hakkına sahiptir. Fakat Üniversite içinde istediği kitabı, broşürü ve gazeteyi dağıtamaz. Herhangi bir teşkilât adına para toplayamaz, üye kaydedemez. Bunlar idarece yasak edilmiştir. Gerçi her Amerika vatandaşı bunları yapmakta hürdür. Anayasa nazarî olarak bu hakları garanti etmiştir. Fakat Üniversite talebesi değil. Ders yılının açılmasında küçük bir talebe grubu bu yasağa meydan okudu. Üniversite bahçesine masalar kurarak Genç Sosyalistler, Sulhsever Kadınlar, Vietnam'dan El Çekin gibi teşkilâtların broşürlerini dağıtmaya girişti. Üniversite idaresi şiddetle harekete geçerek 8 talebeyi kovdu. Ve bir kısmı için de takibata girişti. Bu sert hareket fakülte profesörleri arasında hafiften mırıldanmalara yol açtı, fakat talebe hareketini daha ziyade kamçıladı. Mücadeleyi yürüten küçük teşekküller F.S.M rumuzu altında birleştiler. (Free Speach Movement). Mücadele Irk Eşitliği Teşkilâtının desteğini kazandı. (Mensupları güneyde katledilen teşkilâttır bu). Pek iyi düzenlenmiş bir teşkilâtın varlığı üniversitenin her tarafında duyulmağa başlandı. Bir gün «Söz Hürriyeti» yazılı rozetler dağıtılıyor, ertesi gün kollarda siyah şeritler görülüyor, broşürler basılıp dağılıyor, mitingler tertiplenerek hareketin gayesi izah ediliyordu. Her gün görülen ve gittikçe büyüyen bu talebe protestoları üniversiteyi bir karar almağa zorladı. Talebeler diyordu ki, biz mesul vatandaşlarız. Anayasanın Amerikan vatandaşlarına tanıdığı haklardan biz de eksiksiz olarak üniversitede faydalanmak isteriz. Bu en basit vatandaşlık hakkımızdır. Eğer suç işlersek kanun ve mahkeme yakamızdan tutar. Bu konuda üniversiteye bir şey düşmez. Bu gayet haklı formül 108 asistanın desteğini sağladı. Yayınladıkları bir bildiri ile hareketi desteklediklerini ilân ediverdiler. Üniversitenin en büyük idari makamı Regents meseleyi [illegible] yuna tartıştı. Bu Regent'ler tuhaf müesseselerdir. Vali tarafından tayin edilen 20 zengin üniversitenin en yetkili organını teşkil eder. Hiçbirinin üniversite ile veyahut ilim ve fikir hayatı ile ilgisi yoktur. Zengin fabrikatörler, borsacılar, politikacılardır, bunlar. Fakat yürürlükteki kanuna göre üniversite bunların şahsî malıdır. Orada istedikleri nizamı tatbik etmekte, her Amerikan çiftlik sahibi gibi, yetkilidirler. Regent görünüşte nizamları yumuşatan bir karar aldı. Talebelere üniversitede her istedikleri faaliyete girişmek hakkını tanıdı. Ancak, bunlar arasından idarece suç sayılanlar görülünce disiplin cezası tatbik edilebilecekti. Bu karar hiçbir şeyi değiştirmiyordu. İdare, canının istediği harekete bu suçtur deyip ceza vermeğe girişebilecekti. Uzun beklemelerden sonra böyle bir kararın çıkması ve kovulan talebelerin geri alınmaması, talebelerin sabrını taşırdı. Bir gece idare binasına girerek oturma grevi yaptılar, polis tevkiflere girişti. Binlerce talebe polis arabasını sararak arkadaşlarının hapse gitmesini 24 saat geciktirdiler. Fakat hareket de alevlendi. Hareketin liderliğini yapan Mario Savio diyor ki: «Amerikan üniversiteleri tam birer imalathanedir. Biz de oradan seri halinde çıkarılan mallarız. İnsan haysiyeti taşıdığımızı belli eden bir harekete girişince idare yakamızdan tutuyor. Sen suçlusun diye üniversiteden atıyor. Bu aslında Amerikan mahkemelerine bir hakarettir. Hiçbir vatandaşı Amerikan mahkemelerinden başka bir makam suçlu ilân edemez. Bu haysiyet kırıcı durum artık değişmelidir.»

Uzun hazırlıklardan sonra talebeler kendi deyimleri ile «Haklarını kullanarak üniversite nizamlarını ihlâl etmeye» karar verdiler. Hergün Üniversite bahçesine masalar kurarak nizamlardan birini ihlâl ediyorlar, ve yüzlerce imzalı bir listeyi idareye yollayarak filan filan filan bu nizamı ihlâl ettik diye ilân ediyorlardı. İmza sayısının binleri bulması Üniversiteyi atıl bıraktı. Ceza takibine girişemedi. Fakat hareketin liderlerinden dördünü takibata tâbi tuttu. Bu bardağı taşıran son damla oldu. Evvelki gün iki bine yakın talebe idare binasını işgal ederek, orada gecelediler. İçerde kalanların pek neşeli olduğu görülüyordu. Şarlo'nun bir filmi oynatılıyor, bir tarafta meşhur bir şarkıcı gitar çalarak hürriyet türküleri söylüyor, pencerelerden sandviçler ve battaniyeler içeri atılıyordu. Fakat gecenin sabahı neşeli bitmedi. Kalifornia'nın demokrat valisi talebenin tevkifini emretti. Ve 1000 den fazla talebe yerlerde sürüklenerek polis coplarıyla okşanarak hapishaneye yollandı.

Bu tip mücadeleler Amerikada umumiyetle ümitsizdir, başarısız kalır. Çünkü gazeteler ve televizyon büyük bir ustalıkla hareketin asıl mahiyetini halktan gizlerler. Aynı taktik bu sefer de kullanıldı. Üniversite başkanı Kerr bir nutuk vererek harekete katılanlardan yüzde 49 unun Mao'cu ve Kastro'cu komünist olduğunu ilân etti. Mahalli gazeteler ve televizyon «üniversitede Kızıllar», «Üniversitede İhtilâl», «Üniversitede Anarşi» diye başlıklar attılar. Gerçi talebeler mitinglerinde bu yazıları okuyup, «neden yüzde elli değil de 49» diyerek ellerini kasıklarına bastıra bastıra gülüyorlardı. Fakat sokaktaki basit Amerikalı günlük rahatının uyuşmuşluğu içinde hemencecik duyduklarına inanıyor, gazete başlıklarından başka şeyi tahkik etmeye üşeniyordu. Değil bin talebenin tevkifi, bir üniversite kökünden yıkılsa kılını kıpırdatacak değildi. Fakat meselenin içyüzünü bilen Üniversite mensupları seslerini duyurmağa başladılar. Aslında profesörlerin de elleri kolları bağlıdır. Çünkü üniversite hepsini ancak bir sene için kontrata bağlamıştır. Gerçi bu kontrat her sene kendiliğinden uzar. Ve suya sabuna dokunmadıkça da böyle gider bu. Fakat idare her yılın sonunda istemediği profesörün kontratını feshetmek hakkına sahiptir. Geçen sene bir Almanca profesörünün kontratı yenilenmedi. Mesele hâlâ tartışılıyor. Ne kadar eski ve değerli olursa olsun kontratını koltuğuna alan profesörün başını vuracağı, derdini dinleteceği hiç bir makam yoktur. Regent'ler şahsî malları olan bir yerde istemediklerini çalıştırmaya bilirler. Bu onların en tabiî ferdi hürriyetidir. Başlarındaki bu kılıca rağmen üniversite profesörleri dün olağanüstü bir toplantı yaparak idareyi itham eden bir karar sureti kabul ettiler. Üniversite idarecilerinden birinin istifasını istediler. Aralarında 85 bin dolar toplayarak tevkif edilen talebelerine kefalet akçesi yatırıp hepsini hapisten çıkardılar. Amerikan üniversitelerinin tarihinde ilk defa bir hürriyet hareketi büyümek istidadını gösteriyor. Hocalardan büyük kısmı grev yapan asistanlara katılarak derslerini tatil ettiler. Diğer Amerikan üniversitelerinden destek ve sempati telgrafları yağmaya başladı. Bunların arasında Kanada'dan ve Fransadan gelenler de vardı. Çok daha manâlı br hareketin ilk belirtisi de görüldü. Küçük bir işçi sendikası hareketi destekliyeceğini ilân etti. Bu Amerika için fevkalâde mühim bir karar. İşçi sendikaları burada dev teşekküllerdir. Herhangi bir meseleye ağırlıklarını koydular mı Amerikayı yerinden oynatabilirler. Fakat, yevmiye artırmaktan başka siyasî meselelerle uğraştıkları görülmez. Eğer güçlü işçi teşkilâtlarından biri meseleye karışırsa hareket umulmadık bir gelişme gösterebilir.

Biz yabancı talebeler bütün sempatimize ve heyecanımıza rağmen harekete katılamıyoruz. Amerikalı arkadaşlarımız bizi men ediyorlar. Polis kayıtlarına resmin girer girmez vizenin iptal edilmesi ve memleketten kovulmak işten bile değil. Biz bunun için sadece pencerelerden arkadaşlarımıza sandviç yetiştirmekle, kendimizi avutuyoruz.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA KONUŞUYOR

Afrika halkları ve barış

Seku Ture

(Gine Devlet Başkanı)

«Savaşların kaçınılabilir ya da kaçınılamaz» olduğu konusunda yapılan her tartışma «halklar arasındaki eşitlik ya da eşitsizlik» sorusuna gelip dayanır. Çünkü, barış, kendi kendine savaşları önleyici bir eğilimi içinde taşımaz; barış, aslında, halklar arasında kurulmuş ilişkilere bağlıdır ve bu ilişkiler üzerinde temellenir.

Haklı savaşlar ile haksız savaşlar arasında bir ayırım yapılabileceği ileri sürülmüştür. Bu, bazı barışların haklı, bazılarının da haksız oldukları anlamına mı gelir acaba? Ülkelerine yerleşmiş bir hastalığı andıran savaşlar içinde yaşayan ve barışın değerini çok iyi tanıyan eski Avrupa halkları, barışın, savaş gibi kendini zorla kabul ettiremeyeceğini ve bundan dolayı, savaşları doğuran ve besleyen açığa vurulmamış ve utandırıcı nedenler varolageldikçe haklı barış denilen şeyin gerçekleşemeyeceğini bilirler.

Yeryüzünün *bilinçli halkları için asıl önemli olan şey, barışı* tehdit eden çatışmaları önceden görüp belirlemek değil, barışın gerçekleşmesini sağlayacak şartları yaratmaktır. Güney Afrika devleti gibi, egemenliğindeki ulusu zorbalıkla yöneten ve elindeki gücü kötüye kullanan devletlerin dâvet edildiği ve meşrûiyetleri kabul edilmiş ulusların en önemli problemlerinin barışçı yollarla çözülmesini amaç edinen toplantılarda, bu amacı hiçe sayan ayırımcı davranışların ortaya çıkmasının, dünya barışı için ne sürekli bir tehlike olduğunu bilmeyen yoktur. Öte yandan, Afrika, Asya *ve Lâtin Amerika uluslarının içişlerine, emperyalist kuvvetlerin* ardı arası kesilmeden açık ve besbelli ya da gizlice ve kendi amaçları için her aracı meşru görerek karışıp durduklarını kavrayan bir kimsenin şaşırmamasına imkân var mı?

Belli bir takım nükleer denemelerle ilgili olarak varılan anlaşmalara rağmen, halkların ve ulusların özgürlüğüne karşı işlenen ve sayıları gittikçe kabaran suçlardan ötürü, dünya barışının sürdürülmesi imkânının ve şartlarının gittikçe zayıfladığını kabul etmek gerekiyor.

Biz, mahiyeti ne olursa olsun, silâhlanma denilen gayri insanî yarışı durdurmak amacını güden her çeşit anlaşmayı bütün gönlümüzle ve hoşnutlukla karşılıyor ve alkışlıyoruz. Ama işin aslı, insanlığın birdenbire mi yoksa yavaş yavaş mı ortadan kalkacağını ya da nükleer ve termo-nükleer bir savaşın yerini bekteriolojik ya da şimio-bakteriolojik bir savaşın mı alacağını kestirebilmek değildir. Barış, pahalı ya da ucuz savaşlar üzerinde kafa patlatmak yoluyla mı garanti edilecek?

Bütün halkların bugün gerçekleştirmesi gereken en yüce ödev, yeryüzündeki sömürme, baskı ve zorbalık kuvvetlerinin dayandığı faktörleri ortadan kaldırarak, saldırgan kuvvetlere barışı zorla kabul ettirmek için enerjilerini, ellerindeki imkânları ve iradelerini harekete geçirmektir. Afrika halkları, işte bu yararlı yolu seçmiş bulunuyorlar.

Çeviren: Selâhattin Hilâv

BEREC GREVİ

Berec pil fabrikası işçileri grevinin birinci haftası sonunda Petrol—İş Sendikası grevcilere elli-şer lira ile beheri en az elli lira değerinde gıda paketleri dağıtarak yeni bir dayanışma örneği daha vermiştir. Grevciler bu suretle sendikanın kendilerine verdiği sözü yerine getirdiğini ve onları haklı mücadelelerinde tam anlamı ile desteklediğini görmenin sevincini tatmışlardır. Fakat Petrol—İş'in grevcilere yardımı sade para ve erzak dağıtmakla kalmamış, grevin ikinci haftasında sendika bütün grevcilerin Beyoğlunda Elhamra sinemasında «Keşanlı Ali Destanını» görmelerini sağlamıştır.

Dayanışma sadece Petrol—İş ile grevciler arasında değil, fakat İstanbuldaki ve İstanbul dolaylarındaki bütün sendikalara ve işçilere kadar yayılmıştır. O kadar ki, Berec fabrikasının karşısında kurulu grev irtibat komitesi çadırı ziyaretçilere yetmediğinden misafirler için ikinci bir çadır kurulmuştur. Grevin başladığı günden bu yana her gün bir sendikacı ya da işçi grubu grevcileri ziyaret ederek bu mücadeleyi desteklediklerini, grevcilerin yalnız olmadığını ispatlamışlardır.

Grevcilerin ve onlar dışındaki işçilerin bu dayanışması karşısında, işveren, işçileri fabrikaya çekebilmek için grevden vazgeçenlere normal ücretlerinden başka haftada 100 lira ödemeğe razı olmuştur. İşverenin ödemeği kabul ettiği bu para işçilerin bugünkü ücretlerine yüzde yüz bir zam demektir. Böylece toplu sözleşmeyle yüzde 15 bir zammı vermek istemeyen Berec patronları işçinin grevde direnmesi karşısında çalışanların ücretlerine yüzde yüz bir zam yapmak zorunda kalmışlardır. Fakat işçiler patronun bu oyununa gelmemişlerdir.

Çünkü onlar bu zammın grevi kırmak amacı ile verildiğini ve işçiler toplan çalışmaya döndükleri zaman bu zamların geri alınacağını pek iyi bilmektedirler. Bu sebeple sendikaları etrafında disiplinli olarak greve devam etmektedirler.

Bu şartlar altında Berec fabrikası patronlarının greve katılmayanların ücretlerine yüzde yüz bir zammı göze alıp Petrol—İş'le toplu sözleşme görüşmelerine yanaşmamasının elbette sebepleri vardır. Bu sebepler arasında Berec fabrikası patronlarının kendilerine göre yaptıkları hesaplar dışında Kimya İşverenleri Sendikasının kimya iş kolunda Petrol-İş sendikasının teşkilâtlanmasını durdurmak, gayretlerini boşa çıkarmak isteği de vardır.

Gerçekten Berec şirketinin de üyesi bulunduğu Kimya İşverenleri Sendikası, Petrol—İş gibi güçlü bir sendikanın kimya işkolunda genişlemesini hiç de hoş karşılamadığını son kongresinde okunan faaliyet raporunda belirtmekten çekinmemiştir. Bu sebeple Petrol-İş Sendikasının kimya iş kolunda ilk olarak giriştiği grevde başarı sağlayıp sağlamaması bu sendikanın kimya iş kolundaki gelişmesinin ne yolda olacağını tayin edecektir. İki tarafın da grev karşısındaki tutumlarının grevin ikinci haftasında hiçbir yumuşama göstermemiş olması mücadelenin kısa sürmeyeceğini ve Berec'le Petrol—İş mücadelesi olmaktan çıkarak kimya işverenleri ile Petrol—İş ve belki de Kimya İşverenleri Sendikası ile Türk-İş [illegible] haline geleceğini [illegible] mümkündür.

Fikir işçileri

[illegible] çıkıncaya kadar [illegible] faydalandık[illegible] yoksun olan «fikir [illegible]deki yerlerini almaktadırlar. Bürolarda, bankalarda ve sigorta şirketlerinde çalışanlar da şimdi diğer işçiler gibi birer sendika kurmuş ve ekonomik ve sosyal hakları uğruna mücadeleye girişmişlerdir. Bank—İş sendikası kurulduğundan bu yana kesif bir faaliyet göstermiş, toplu sözleşmeler yapmış greve başvurmuştur. Bu grevlerden biri İzmirde sürüp giderken şimdi de Osmanlı Bankası, Türk Ticaret Bankası ve İstanbul Bankasında greve gitme kararı almıştır.

Bank—İş'i grev kararı almağa zorlayan sebep, bankaların çalışanlara yalnız düşük ücretler ödemeleri değil, aynı zamanda memurlarını diledikleri gibi bir şehirden diğer şehire nakletmek yetkisini tamamen kendi ellerinde tutmak istemeleridir. Bir bankanın kendi memurunu bir şehirden diğer bir şehre nakletmek yetkisini tamamen kendi elinde tutmak istemesi ilk bakışta haklı ve normal bir istek olarak görülebilir. Fakat tecrübeler göstermiştir ki, bankalar bu yetkilerini kötüye kullanmışlar, daha doğrusu, bazı sendikalı memurları sendikalardan istifa ettirmek ve böylece bankacılık işkolunda bir sendikanın gelişmesine engel olmak için bir baskı vasıtası olarak başvurmuşlardır. Bunun içindir ki, Bank—İş bankalarla giriştiği toplu sözleşmelerde sadece ücretlerin artırılması isteği ile değil, işverenlerin «işin yönetimindeki mutlak yetkilerinin» sınırlanması isteği ile ortaya çıkmıştır.

Bundan bir süre önce Türkiye İş Bankası ile Bank—İş arasında çıkan uyuşmazlık sonunda verilen grev kararından sendikayı vazgeçirmek için yetkililer «kanun çıkarırız» tehdidini savurmuşlardır. Bu tehdit sonradan Demiryolu işçilerinin grevinde ortaya çıkmıştır. Fakat bu tehditlerle ne Türkiye Demiryolu İşçi Sendikaları Federasyonu, ne de Bank İş grevlerinden vazgeçmişlerdir.

Bankalarda çalışan fikir işçileri mücadelelerini yürütürken sigorta şirketlerinde çalışanlar da 11 Aralık 1964 günü dört sigorta şirketi ile yani Milli Reassürans TAŞ, Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi, Ankara Anonim Sigorta Şirketi ve Başak Sigorta Anonim Şirketiyle toplu sözleşme görüşmelerine başlamışlardır.

Sigorta şirketlerinde çalışanların ücret ve çalışma şartları bankalardaki arkadaşlarının durumundan farklı değildir. Sigorta şirketleri de bankalar gibi diledikleri şahıslara bol keseden aylıklar ödüyor, fakat asıl çalışanlar söz konusu olunca «kesenin ağzını kapıyorlar». Çalışanlar, bankalarda olduğu gibi Sigorta Şirketlerinde de işin düzenlenmesi ve çalışma şartlarının uygulanması hususunda hiçbir yetkiye sahip değillerdir.

Sigorta—İş Sendikası bütün bu aksaklıkları ortadan kaldırmak isteği ile toplu sözleşme görüşmelerine başlamıştır. Sonucun ne olacağını şimdiden kestirmek güç olmakla beraber, Sigorta—İş Sendikasının isteklerine haklı olduğu ve bu isteklerini sigorta şirketlerine kabul ettirebilmek için gerekli hazırlıkları tamamlamış olduğu şimdiden anlaşılmaktadır.

GREVİN ÖĞRETTİKLERİ

Berec Pil Fabrikasında Petrol İş Sendikası üyelerinin başladıkları grevle Yapı—İş Federasyonuna bağlı işçilerin Ankaradaki grevleri başarı ile yürütülmektedir. Bugüne kadar yapılan grevlerde rastlanan aksaklıkların aksine olarak bu son iki grevde gerek işçi teşekküllerinin gerek grevcilerin tutumları, işçi haklarını savunmak konusunda ne derece kararlı olduklarını göstermektedir.

Patronların tahminlerinin aksine, Petrol—İş sendikası grevcileri para ve gıda maddesi olarak yaptığı yardımlarla izlediği amaçların ciddiliğini ve grevi uzun süre devam ettirebilecek kabiliyete sahip olduğunu ispat etmiştir.

Grevi bozmak ve grevcilerin moralini kırmak için Berec işverenlerinin yarattıkları tahrikler grevcilerin taşkınlığa gitmelerine yol açamamış ve grevcilerin şiddete başvuracakları yolundaki işveren iddiaları üzerine grev yerine getirilen bindirilmiş hazır kuvvet, jandarmalar ve bunlara katılan bütün semt bekçileri ortada hiçbirşey olmadığını görerek grevcilerin mütebessim bakışları önünde bir geçit resmi yaparak dağılmışlardır.

Böylece işverenlerin grevi bozmak için yaratmak istedikleri «tedhiş havası» kısa zamanda yok olmuştur.

Ayni şekilde Ankaradaki lüks otel inşaatı işçilerinin grevlerini kanunsuz sayarak dışardan getirilen işçilerin grevciler yerine inşaatta çalışmalarını sağlayan Çankaya Savcılığı kararı da Keskin Asliye Ceza Mahkemesinin olumlu bir kararıyla ortadan kalkmıştır. Üstelik grevcilerden bazıları hakkında açılan ceza dâvası da Çankaya Asliye Ceza Mahkemesinin berat kararı ile sonuçlanmıştır.

Bu iki grevden başka Bank—İş Sendikası da bazı bankalarda greve gitmek kararı almış, Sinopta Amerikan Radar Üssü inşaatındaki 300 işçi de haklarını elde edebilmek için işlerini bırakmışlardır. Her ne kadar bugün yurdumuzun bir «grev dalgası» ile karşı karşıya bulunduğu söylenmezse de, bir yıldan fazla bir süredir «dağınık» şekilde birçok grevin yapıldığı ve bunlara daha da yenilerinin ekleneceği kolayca tahmin edilebilir.

Bu grevler iki gerçeği ortaya çıkarmıştır: Bunlardan birincisi, işçilerin çok düşük ücretlerle ve çok kötü bir çalışma düzeni altında çalıştırıldıklarıdır. Milli gelirin dağılışındaki adaletsizlikleri gün ışığına çıkaran istatistiklerin yayınlanması ve bunların halk arasında gittikçe yayılması, işçilere içinde bulundukları şartları daha iyi değerlendirmek imkânını sağlamaktadır.

Grevlerin ortaya çıkardığı ikinci gerçek, işçilerin sadece içinde bulundukları şartları öğrenmekle yetinmeyip, bu şartların sürüp gitmesine boyun eğmiyeceklerini ve bu uğurda mücadeleye kararlı bulunduklarını göstermeleridir.

Fakat bütün bu gerçeklere rağmen sendikaların henüz tam olarak iyice örgütlenememiş olmaları ve düzenin yarattığı bir takım ekonomik ve kanuni güçlükler, grevlerin daha da yayılmasına ve böylece işçilerin haklarını kolayca sağlamalarına engel olmaktadır.

Petrol-İş Başkanı Hepbir, grev nöbetinde «Grev böyle yapılır...»

Fakat özel sermaye sahipleri bu engelleri de az bularak şimdiki hali ile son derece kısıtlanmış olan grev hakkını daha da kısıtlamak için durmadan çalışmaktadırlar. Özel sermaye sahiplerinin bu gayretlerine ne yazık ki bazı resmi makamlar ve partiler de katılmaktadırlar. Bir yandan Başbakan Yardımcısı, haklarını kanunen tanınmış grevle elde etmeğe çalışan demiryolu işçilerinin işi bırakmalarına engel olmak için «gerekirse kanun çıkarmak»tan söz ederken, öbür yandan Çalışma Bakanlığı da gelecek ay Ankarada toplanacak olan Çalışma Meclisinin gündemi olarak «grevlerin yarattığı sürtüşmeler»i konusunu ele almıştır. Bütün bunlar özel sermaye sahiplerinin milli gelirdeki paylarından işçiler yararına hiçbir fedakârlık yapmak niyetinde olmadıklarını ve bu yolda hükümetin ve Meclisteki partilerin desteğini kazanmağa çalıştıklarını açıkça göstermektedir.

Memleketin politik ve ekonomik hayatında en önemli yeri tutan Adalet Partisi de programında «sermaye birikimine ve kalkınmaya engel olmayacak» şekilde grevi kabul ettiğini bildirmekle aslında tamamen greve karşı olduğunu belirtmiş olmaktadır.

Milyonlarca işçisine çalışmak imkânı sağlayamayan bir ekonomi içinde grevler sebebi ile işlerin durmasından korkmanın anlamı yoktur.

Yıllar boyunca Türkiyede grev yapılmadığı ve işverenler işçi ücretlerini ve diğer bütün ekonomik şartları diledikleri gibi tesbit ettikleri halde sermaye birikimi bir türlü sağlanamamıştır. Çünkü elde edilen büyük kârlar sermaye olarak kullanılmamıştır. Kalkınmaya gelince, bu da ancak, başta çalışanlar olmak üzere bütün halkın hayat seviyesinin yükselmesi suretile olabilir. Yoksa özel sermaye sahiplerinin daha da zenginleşmesi Türkiye için kalkınma sayılamaz. Sosyal adalet içersinde ahenkli kalkınmanın anlamı da budur. Fakat işverenlerin böyle bir kalkınmadan çok kendi servetlerinin artmasına yarayacak bir kalkınmadan yana oldukları açıktır. Bunun içindir ki, çalışma imkânından yoksun milyonlarca insana çalışma fırsatı sağlamak yerine hâlen çalışmakta olanlara düşük ücretler ödeyerek kârlarını artırmayı daha kolay ve ucuz bir yol olarak tercih etmektedirler.

Fakat sosyal adaletsizlik artık gizlenemeyecek hale gelmiş, işçiler bu adaletsizlikten kurtulmak için mücadele etmek lüzum ve zorunluluğunu anlamışlardır. Bu sebeple Başbakan Yardımcısı Kemal Satırın «yeni kanun çıkarma» tehditleri, Çalışma Meclisinde grev hakkını kısıtlayıcı kararlar alınması için sarfedilecek çabalar ve Adalet Partisinin grev aleyhtarlığı işçilerin sendikalaşmak ve daha âdil bir düzene kavuşmak youlndaki mücadelelerini asla durduramayacaktır.

Adil Aşçıoğlu

MİLLİ EGİTİM DEGİL KOMEDİ TİYATROSU..:

Düzenleyen:
Bülent Habora
(Yedek subay öğretmen)

Ben, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'nın emrinde olan ve «kırtasiyeci öğretmen» durumdan ancak ikinci yılda kurtulmaya başlayan bir yedeksubay öğretmenim. Alınmasın Millî Eğitim Bakanlığı ilgilileri «kırtasiyeci öğretmen» dediğime. Çünkü ülkemizdeki Millî Eğitim K u r u m u da kırtasiyeci» likten başka birşey yapamıyor. Tanımı çok kolay bunun... Kendimden, kendi çevremden ve gördüklerimden söz etmeyeceğim. Bunları yazarsam «kırtasiyeci» liği daha kolay açıklarım ama bu daha dar ve ayıp bir açıklama olur. Orneğin diyebilirim ki, Türkiye'nin büyük bir kentinde, geçen yıl 4. sınıfta okuyan 47 öğrencinin tümünün Atatürk'ün kim olduğunu bilememesi, Türkiye'yi bilmemesi, salt birinin Ankara'nın neresi olduğunu bilmesi ve hâtta hâtta bu 47 öğrencinin çoğunun Türk bayrağını bile bilmemesi ilköğretimciler adına, Millî Eğitimciler adına biraz ayıp olur.

Aşağıdaki yazılar arasında tek numaralı olanlar Millî Eğitimcilerin göz boyayışları, çift numaralılar da gözü boyanan «kırtasiyeci Millî Eğitim» cilerle ilgili...

1 — «İlköğretim, kadın erkek bütün Türklerin millî gayelere uygun olarak bedenî, zihnî ve ahlâkî gelişmelerine ve yetişmelerine hizmet eden temel eğitim ve öğretimdir.» (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Madde 1)

2 — Okur - yazar oranı 1955 te nüfusumuzun % 41.4'ü iken 1960 da % 39.6 olmuştur. (M.E.B. ile ilgili istatistiklerden.)

3 — «İlköğretim, ilköğrenim kurumlarında verilir...» (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Madde 2)

4 — «Okulları kilitledik, çocuklar ortada kaldı. Çocuklar özenti içinde bekliyor, kimin umurunda? Sana hıtap ediyorum İbrahim Oktem bey! Muvakkat öğretmen diye birşey duydun mu? Bizden faydalanmayı hiç düşünmedin mi?» (Hürriyet gazetesi, 5.11.64, Fikret yatrosu... (İkinci sayfadır...)

5 — «İlköğretim,... devlet okullarında parasızdır.» (İ. ve E. Kanunu, Madde 2)

6 — Ceyhan'dan İbrahim Peyda'nın Cumhuriyet gazetesinin «okuyucu mektupları» köşesinde 39.10.64 de çıkan yazısına göre, çocuğunu ilkokula kaydettirmek için yığınla masraf yapmış, günlerini harcamış ama ilkokul müdürünün ilgisizliği yüzünden kaydettirememiş...

7 — «Mecburi ilköğrenim çağı, çocuğun 6 yaşını bitirdiği yılın Eylül ayında başlar, 14 yaşını bitirip 15 yaşına girdiği yılın öğretim yılı sonunda biter.» (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Madde 3)

8 — Çeşitli nedenlerle okuyamayan çocuk sayısı 2,5 milyonun üstündedir. (M.E. Bakanlığı ile ilgili istatistiklerden.)

9 — «Ana dilini doğru olarak konuşur, okur ve yazar.» (İlkokul Programı - Millî Eğitimin Amaçları, Madde 2/b)

10 — Türkçe bilenlerin nüfusa göre oranı Hakkâri'de % 19.2, Bingöl'de % 32, Diyarbakır'da % 33. (M.E. Bakanlığı ile ilgili istatistiklerden)

11 — «Serbest zamanlarını temiz ve faydalı işlerle geçirir.» (İlkokul Programı - Millî Eğitimin amaçları, Madde 2/g)

12 — «Devrim Ortaokulu Müdürü ile bir bayan öğretmenin müdür odasında çirkin münasebetleri halen devam etmektedir.» (Düdük Gazetesi, Konya, 5.11.64)

13 — «Ankara'da âlim yetiştirecek bir okul açıldı.» (Hürriyet gazetesi, 28.10.64)

14 — «Bugün bile 12 bine yakın köyümüzde okul yoktur. Okulu olan köylerin de pek çoğu ya öğretmensiz, ya da yeter sayıda öğretmene sahip değildir.» (Dünya gazetesi, Şahin Tekgündüz.)

15 — «Okullarda bir örnek giyim mecburiyeti kaldırılacak.» (Millî Eğitim Bakanlığı'nın illere tamimi.)

16 — «Millî Eğitim Bakanlığı bir çıkmaz içindedir.» (Cumhuriyet gazetesi, İsmet Kür, 27.10.64)

17 — «Yetişecek çocuk, (kişisel bakımdan) sorumlu işler almaya hazırlıklı» olmalıdır. (Millî Eğitimin Amaçları, Madde 2/i)

18 — «... adındaki şahıslar köy içinde dolaşmaktayken bucak merkezi ilkokulu müdürü tarafından üzerlerine ateş açılmıştır.» (Yeni Konya, 17.00.64)

19 — «İlkokul, çocuklara millî kültürü aşılamak mecburiyetindedir.» (İlkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri, Madde 2/a)

20 — «Türkiye'de öteki ülkelere göre öğretmenlik halen önemsenmeyen ve sıradan sayılan bir meslektir.» (Dünya gazetesi, Şahin Tekgündüz, 9.11.64)

21 — «Manisa'da 49 yeni ilkokul yapıldı.» (Yeni Tanin gazetesi, 5.11.64)

22 — «Köyümüze 73 bin liraya bir okul yapılmaktadır. Ehliyetsiz kimseler tarafından yapılan inşaat.... pek baştan savma ve çürük birşey olacaktır.» (Hürriyet gazetesi, Osman Kavak, 2.11.64)

23 — «Yurttaşlık Bilgisi dersinde öğretmenin vazifesi yalnız millî kurumları tanıtmak değil... bu kurumlara karşı kendilerinde bağlılık ve saygı uyandırmaktır.» (İlkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri, Madde 1/b)

24 — «Ikmale bırakıp sonra parayla ders verildi.» (Akşam gazetesi, Ali Ozak, 5.11.64), «Okulun tonlarca odununu kız öğrenciler taşıdı.» (Akşam gazetesi, 5.11.64), «Oğlum sebebi açıklanmadan orta üçten ikinci sınıfa indirildi.» (Hürriyet gazetesi, Nermin Ceylân, 24.10.64)

25 — «Öğretmen mefhumları ve bilgileri ezberletmeyecek...» (İlkokulun eğitim ve öğretim ilkeleri, Madde 8/c-3)

26 — «Oğretmeyen fakat ezberleten sistem-Senelik öğretim plânları çok yüklüdür bir defa. Ben onu bitirmek zorunluğundayım. Bunun için de her derste en az beş-altı sayfa ders anlatmalıyım ki bu programların altından kalkayım.» (Yeni Tanin gazetesi, İsmail Hakkı Kaytanlı'nın röportajından, 2.11.64)

27 — «Yetişecek çocuk (toplumsal bakımdan) kanunlara uyar ve medeni vazifelerini yerine getirir.» (Millî Eğitimin Amaçları, Madde 1/f)

28 — Yd. Sb. Oğretmen Göksel Arsoy «Meram bağlarında keyif sürüyor, komşu kapısı İstanbul'a fırsat bu fırsattır diye kaçamak yapıyordu.» (Düdük gazetesi, Konya, 5.11.64)

29 — «Yetişecek çocuk (ekonomik hayat bakımından) çalışmanın zevkini duyar.» (Millî Eğitimin Amaçları, Madde 4/a)

30 — «Kayıp Aranıyor - Abdürreşit okulumuzun öğretmeni Göksel Arsoy kaybolmuştur. Yenisini arayacağımızdan eskisinin hükmü yoktur. Abdürreşit Köylüleri» (Anadolu gazetesi, Konya, 9.11.64), «Öğretmenlik bir meslek olmaktan çıkarılmış, her eline alanın, sınıfa girenin yapabileceği duruma getirilmiş.» (Cumhuriyet gazetesi, Mustafa Ozkan, 23.10.64)

31 — «Yetişecek çocuk (toplumsal bakımdan) kötü şartları düzeltmek için çalışır.» (Millî Eğitimin Amaçları, Madde 1/h)

32 — «Nasıl öğretmen oldum ve nasıl kovuldum?-.... nitekim İlköğretim Müdürü ile anlaşarak işime son verdiler. Necdet bey bana, sır saklamadığım için işime son verildiğini tekraren söyledi. Bu sırrı saklamıyorum. Millî Eğitim Bakanlığı'na duyuruyorum. Hangi devirdeyiz, ne oluyoruz...» (Hürriyet gazetesi, Mehmet Şimşek, 30.10.64)

33 — «Yetişecek çocuk (toplumsal bakımdan) Türkiye Cumhuriyeti Teşkilâtı Esasiye Kanununun sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygılı» olmalıdır. (Millî Eğitimin Amaçları, Madde 1/c)

34 — «Aynı Akademiye aynı subayın ilerde fevkalâde eserler yaratacağı mütalaasıyla tezkere yazan ikinci şahıs kim olmuştur, biliyor musunuz? O generalin daha büyük rütbeli bir âmiri mi? Hayır... Millî Savunma Bakanı mı? Hayır... Genel Kurmay Başkanı mı? Hayır... Bizzat Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanı İbrahim Oktem!» (Dünya gazetesi, Bedii Faik, 6.11.64)

35 — «Yetişecek çocuk (toplumsal bakımdan) insanlara karşı iyi duygulu» olmalıdır. (Millî Eğitimin Amaçları, Madde 1/d)

36 — «Türkiye'deki 114 bin öğretmenin 60 bini çeşitli yeraltı teşkilâtlarının tesiri altındadır.» (Millî Eğitim Bakanı Müsteşarı Nuri Kodamanoğlunun gazetelerde çıkan sözü...)

37 — «Oğretmenin mesleki ve genel kültürü geliştirecek yayın, konferans ve seminerleri takip etme.» (Sınıf öğretmenleri tarafından ilköğretim müfettişleri tarafından düzenlenecek rapor, Madde 12)

38 — «Menderes devrinin sıfırdan milyoner ettiği ünlü yol müteahhidi Muammer Kıraner'in gazetesi Zafer, «Komünist Avı Nihayet Başladı» başlığı altında 7 yedeksubay öğretmenin tevkifi haberini manşette veriyordu. Gazeteye göre bu azılı komünistlerin evinde İmece, Türk Sosyalizmi Uzerine Denemeler, Sezuan'ın İyi İnsanı, Türkiye'de Köy Enstitüleri, v.s gibi çok tehlikeli suç unsurları bulunmuş. Haber üzerine Millî Eğitim Bakanı Oktem, Isparta'da bazı öğretmenler için ihbarlar olduğunu, tahkikata girişildiğini, fakat o ana kadar kimsenin tevkif edilmediğini açıkladı.» (Yön Dergisi, 9.10.64)

39 — Her kentte bir Millî Eğitim Müdürlüğü, her ilçede bir İlköğretim Müdürlüğü, birçok köyde okul ve öğretmen vardır ve...

40 — «Türkiye, dünya devletleri arasında cehalette sondan dördüncüdür.» (Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanı İbrahim Oktem'in sözü...)

Yukardaki bölümleri salt Ekim ve Kasım aylarında çıkan birkaç gazete ve derginin bazı sayıları ile İlköğretim ve Eğitim Kanunu, İlkokul Porgramı adlı kitap ve broşürlerden aldım.

Atatürk'ün ölümünden bu yana geçen 312—313 ay içinde ülkemizin Millî Eğitimcileri salt «kırtasiyecilik» le uğraşmış, ama bunun yanında düşünce, ortam ve eğitim sorunu gene aynı yerde durmuş. Ekim ve Kasım aylarının bazı gazete ve dergilerinde bu gerçek açıkça belli oluyor.

Bravo ülkemizin Millî Eğitimcilerine...

Bir Eğitim Bakanı bunu nasıl yapar!
İlköğretim çıkmazımız
İkmale bırakıp sonra parayla ders vermiş!
Millî Eğitim Bakanlığı bir çıkmaz içindedir!..
Öğretmeyen fakat ezberleten sistem
Okulları kilitledik, çocuklar ortada kaldı

Milli Eğitim kulisi...

Resil Köyü Yeni bir okula kavuştu
"1966 yılın'da okulsuz köy kalmayacak" dedi
Ankara'da âlim yetiştirecek bir okul açıldı
Okullarda bir örnek giyim mecburiyeti kaldırılıyor
Bir okulun temel atma, bir okulunda açılışında bulundu
"daha okula kavuştu

Milli Eğitim komedisi...

Ortak Pazar'ın eşiğinde sinemamız

Nijat ÖZÖN

1948 de yurdumuzda sağlam bir sinema endüstrisi kurabilmek için büyük bır fırsat ele geçmişti. Fakat günlük çıkarlarından başka birşey düşünmeyen, burunlarından ötesini göremeyen sinema ağaları bu fırsatı kaçırdılar ve 15 yılı sadece bir vurgun çağı olarak harcadılar. Önümüzdeki yıllarda sağlam bir sinema endüstrisi kurulamadığı takdirde, devlet korumalarının, gümrük duvarlarının kalkacağı bir Ortak Pazar'da Türk sineması yutulacak, beyaz perdemiz savaştan önceki yıllarda olduğu gibi sömürgeleşecektir. Bu sömürgeleşmede başrolü bugün sinema yazarlarını «yabancı filim getiricilerinin ajanlığı» ile suçlayan sinema ağalarının oynayacağından kimsenin şüphesi olmasın. Bugün Türk sinemasını sağlam temellere oturtmak yolundaki olumlu çabaları baltalamak için, işçi sendikalarını da yanlarında sürükleyerek sinema ağalarının omuz başında yer almakta sakınca görmeyen genç sinemacılar, sinema işçileriyle birlikte bu sömürgeleşmenin ilk ve en büyük kurbanları olacaklar, aynı zamanda bunun sorumluluğunu taşıyacaklardır.

ORTAK PAZAR VE SINEMA

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (Ortak Pazar) arasındaki ortaklık anlaşması 1 Aralık 1964 te vürürlüğe girdi Bilindiği gibi Ortak Pazar, Batı Avrupadaki altı ülkenin (Fransa, İtalya, Batı Almanya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg) aralarında iktisadi birlik kurarak, gümrük engellerinin yavaş yavaş kaldırılacağı; mal, hizmet, sermaye ve kişi akımının eşit koşullarda serbestçe işliyebileceği bir «Ortak pazar»ın meydana getirimlesini öngörmektedir Ortak Pazar'ın sinema yönünden ortaya çıkardığı en önemli konular, bu pazar için de filimlerin, sinemacıların, sinema vatırımlarının herhangi bir engelle karşılaşmaksızın serbestçe hareketi; mal, hizmet, sermaye, kişiler bakımından üyeler arasında ayrım gözetilemiyeceği için vergi eşitliğinin sağlanması, devlet korumalarının tamamiyle kaldırılmasıdır Böylelikle, üye ülkelerden herhangi birinin sinemacıları başka bir üye ülkede serbestçe çalışabilecek, yapım ve sermaye yatırımında bulunabilecek, üye ülkeler arasında filimlerin ithaline karşı herhangi bir kısıntı uygulanamıyacak, bu filimler yerli filimlerle eşit ölçüde vergilendirilecek, yerli sinemayı koruyucu devlet yardımları sona erecektir.

Batı Avrupalı sinemacılar, bir Avrupa Ortak Pazar Sineması kurulması yolunda, gerçekte Ortak Pazar kurucularından daha tez davranmışlar, böyle bir pazarın kurulması yolundaki hazırlığa çok önceden başlamışlardır. Nitekim Ortak Pazara yol açan Roma Antlaşması 1957 de imzalandığı halde, Ortak Pazar sinemasının çeşitli meselelerini iki taraflı anlaşmalarla bir çözüme bağlayan ortak yapım anlaşmalarının ilki, 1949 da imzalanmıştır. Fakat ortak yapım, Ortak Pazarın getirdiği bütün meseleleri çözmemektedir. Çözülemeyen meselelerin başında yabancı filimlere karşı konan kısıntılar ve devlet koruması gelmektedir.

ÖNCE EŞİTLİK, SONRA BIRLIK

Ortakyapım anlaşmalarının çözemediği bu konular, Ortak Pazar anlaşmasına uyularak çözülmek yolundadır. Bu yoldaki ilk adım da geçen yılın başında atılmıştır Bugün Ortak Pazarın tam üyesi bulunan altı ülke arasında Danimarka, Belçika, Lüksemburg bir sinema endüstrisi kurmakla ilgilenmemektedir. Batı Almanya ise, kendi kendine yeten pazarı bakımından Ortak Pazar'ın sinemayla ilgili yönüne önem vermemektedir. Fakat büyük sinema endüstrileri olan Fransa ile İtalya, Ortak Pazar bakımından karşı karşıya gelmişlerdir. Fransa, Ortak Pazar anlaşmasının sağladığı imkâna dayanarak, önce İtalyan sineması ile eşit ölçüde korunması gerektiğini kabul ettirmiştir. Nitekim bu sayededir ki, 1963 e kadar sinemadan anayurtta elde edilen gelirin % 5,5 u ile yabancı ülkelerde elde edilen gelirin %23 ünü yardım olarak geri alan Fransız sinemacıları, yabancı ülkelerden elde edilen gelirden alınan yardımın tamamiyle kalkmasını, buna karşılık İtalya'da olduğu gibi anayurttaki gelirin % 14'ü oranında yardım yapılmasını sağlamışlardır. Yani Ortak Pazar anlaşmasına göre gerekli olan eşit koruma, yerine getirilmiştir. Bundan sonra da, her çeşit devlet korumasının kaldırılmasını öngören maddenin uygulanmasına sıra gelmektedir. Bu da üç yönde gelişecektir: Bir yandan devlet yardımı, bir yandan gümrük vergileri yavaş yavaş azaltılıp, sonunda tamamiyle kalkacak, bir yandan da ithalâttaki sınırlar yavaş yavaş genişletilip sonunda tamamiyle serbest bırakılacaktır. Nitekim, Fransa, sinemaya yapılan devlet yardımının 1968 de tamamiyle kalkmasını öngören bir program hazırlamıştır. Aynı programa göre gümrük vergileri 1968 de tamamiyle sona erecek, 1969 da da ithalât tamamiyle serbest olacaktır. 1963 yılında anayurtta sinemadan elde edilip de sinema endüstrisine yardım olarak verilecek miktar % 14 olarak tesbit edilmişken, 1964 te bu miktar % 13'e indirilmiştir

TÜRK SINEMASININ ÖNÜNDEKI FIRSAT

Türkiye Ortak Pazarın tam üyesi değil, ortak üyesidir. Bu bakımdan, yukarıda sözü geçen işlemler için konan süreler, Türkiye bakımından daha geniş tutulmuştur. Türkiye beş yıllık bir hazırlık döneminden sonradır ki, gümrük birliğinin gittikçe artan şekilde gerçekleşeceği geçiş dönemine girecektir (bu dönem 12 yıldır.) Buna göre Türk sinemasının önünde bir fırsat daha bulunmaktadır: Batı Avrupa ülkelerindeki koruma düzenleri birkaç yıla kadar ortadan kalkarken Türkiye uzunca bir süre daha, iyi bir koruma düzeninden yararlanarak sağlam bir sinema endüstrisi kurabilecektir. Ancak bunun aynı zamanda son fırsat olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. 1948 den günümüze kadarki 15 yıllık dönemde, yanlış bir koruma düzeninin bir gecekondu endüstriden başkasına yol açmadığı, bu 15 yılın sadece vurgunda harcandığı düşünülür.

Türk sinemasını ellerinde tutanların «Türk Sinema Şûrası» vesilesiyle bir daha açığa çıkan zihniyetleri göz önüne alınırsa, önümüzdeki yılların da boşu boşuna harcanacağından korkulur. Üstelik önümüzdeki yıllarda sinemamızı önemli bir sarsıntı içine atacak büyük bir tehlike de vardır: 15 yıllık dönemin ilk yarısında yurdumuza yerleşeceği kesinlikle söylenebilecek olan televizyon, belirli bir niteliğe erişemeyen, salonlarını çoğaltamayan yerli sinemanın seyircilerinden büyük çoğunluğunu kapacaktır. Görülüyor ki, sağlam bir sinema endüstrisi kurmak yolunda önümüzdeki yıllarda sıkı tedbirler alınmazsa, bu Türk sinemasının sonu olacaktır. Devlet korumalarının, gümrük duvarlarının kalkacağı; mal, hizmet, sermaye ve kişi akımının serbestleşeceği bir Ortak Pazarda Türk sineması yutulacak, beyazperdemiz savaştan önceki yıllarda olduğu gibi sömürgeleşecektir. Bu sömürgeleşmede başrolü, bugün sinema yazarlarını «yabancı filim getiricilerinin ajanlığı» ile suçlayan sinema ağalarının oynayacağında kimsenin şüphesi olmasın. Daha yerli filimlerin niteliğinde bir düzelmeyi sağlamak amacıyla ufak bir rüsum ayarlaması teklifi karşısında vurgun kapılarının kapanacağı öfkesiyle «biz de filim ithalciliğine başlarız» diyenler, böyle bir sömürgeleşmede yardakçılık yapmaktan kaçınmıyacaklardır. Sinema ağalarının sırtında yumurta küfesi yoktur. Çoğu ithalcilikten gelen ağalar, ilk zorda eski mesleklerine dönmekten çekinmiyecek, bugün «Türk sinema sanayii baltalanıyor, binlerce işçi açıkta kalacak» diye timsah gözyaşı dökenler bütün sinema işçilerini yüzüstü bırakmaktan kaçınmıyacaklardır. Yine bugün Türk sinemasını sağlam temellere oturtmak yolundaki olumlu çabaları baltalamak için, işçi sendikalarını da yanlarında sürükleyerek sinema ağalarının omuz başında yer almakta sakınca görmeyen genç sinemacılar, sinema işçileriyle birlikte bu sömürgeleşmenin ilk ve en büyük kurbanları olacaklar, aynı zamanda bunun sorumluluğunu taşıyacaklardır.

BİRİNCİ BAP

Yıl 1918 - 1919 ve Karayılan hikâyesi

Kurtuluş savaşımızın ilk kurşunu Antepte atıldı. Antepte başlayan bu millî şahlanışın her Türkün ezbere bilmesi gereken harikulâde şiirini de Nâzım Hikmet yazdı. Karayılan'ı nefesiniz kesilerek okuyacaksınız.

YÖN

Ateşi ve ihaneti gördük
ve yanan gözlerimizle durduk,
bu dünyanın üzerinde.
İstanbul 1918 Teşrinlerinde
İzmir 1919 Mayısında
ve Manisa ve Menemen, Aydın, Akhisar
Mayıs ortalarında
Haziran ortalarına kadar,
Yani tütün kırma mevsimi
Yani arpalar biçilip
buğdaylara başlanırken
—arlandılar...
Adana
Antep
Urfa
Maraş
düşmüş
düşüyordu..

★

Hikâyei Karayılan

Antepliler silâhşor olur
Uçan turnayı gözünden
Kaçan tavşanı ard ayağından vururlar.
ve arap kısrağının üstünde
Taze yeşil selvi gibi ince uzun dururlar

★

Antep sıcak
Antep çetin yerdir
Antepliler silâhşor olur
Antepliler yiğit kişilerdir.
Karayılan
Karayılan olmadan önce
Antep köylüklerinde ırgattı
Belki rahatsızdı, belki rahattı
Bunu düşünmeğe vakit bırakmıyorlardı.
Yaşıyordu bir tarla sıçanı gibi
ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar.
Yiğitlik atla, silâhla, toprakla olur,
Onun atı, silâhı, toprağı yoktu.
Boynu yine böyle çöp gibi ince
ve böyle kocaman kafalıydı
Karayılan
Karayılan olmadan önce...
Gâvurlar Antepe girince
Antepliler onu
korkusunu saklıyan
bir fıstık ağacından
alıp indirdiler
Altına bir at çekip
eline bir mavzer verdiler

★

Antep çetin yerdir.
Kırmızı kayalarda
Yeşil kertenkeleler
Sıcak bulutlar dolaşır havada
ileri geri...

★

Gâvur tutmuştu tepeleri
Gâvurun topu vardı
Antepliler düz ovada
sıkışmışlardı.
Gâvur şarapnel döküyordu,
Toprağı kökünden söküyordu.
Gâvur tutmuştu tepeleri
Akan Antep'in kanıydı.
Düz ovada bir gül fidanıydı
Karayılanın
Karayılan olmadan önceki siperi.
Bu fidan öyle küçük
Korkusu ve kafası öyle büyüktü ki onun,
Namlıya tek fişek sürmeden
yatıyordu yüzükoyun.

★

Antep sıcak
Antep çetin yerdir.
Antepliler silâhşor olur
Antepliler yiğit kişilerdir.
Fakat gâvurun topu vardı
Ve ne çare kader
Düz ovayı Antepliler
Gâvura bırakacaklardı.

★

Karayılan olmadan önce
Umurunda değildi Karayılanın
Kıyametedek gâvura verselerdi Antep'i
Çünkü onu düşünmeğe alıştırmadılar.
Yaşadı toprakta bir tarla sıçanı gibi
ve korkaktı bir tarla sıçanı kadar

★

Siperi bir gül fidanıydı onun
Gül fidanı dibinde yatıyordu ki yüzükoyun
Ak bir taşın ardından
Kara bir yılan
çıkardı kafasını
Derisi ışıl ışıl
dili çatal
gözleri ateşten al aldı
birden bir kurşun gelip
kafasını aldı
devrildi kaldı.
Karayılan
Karayılan olmadan önce
Karayılanın encamını görünce
Haykırdı avaz avaz
ömrünün ilk düşüncesini
— «İbret al deli gönlüm;
Demir sandıkta saklansan bulur seni
Ak taş ardında kara yılanı bulan ölüm»,

★

Ve bir tarla sıçanı kadar korkak olan
fırlayıp atlayınca ileri
bir dehşet aldı Antepllileri.
Seğirttiler peşince
Gâvuru tepelerde yediler.
Ve bir tarla sıçanı gibi yaşayıp
bir tarla sıçanı kadar korkak olana
«Karayılan» dediler.

★

Ve biz bunu böylece duyduk
ve çetesinin başında yıllarca süren
Karayılanı
ve Antepllileri
ve Antebi
Aynen duyup işittiğimiz gibi
Destanımızın birinci babına koyduk......

Nâzım Hikmet

Karma ekonomide özel kesim ve devlet kesimi sınırlandırılabilir mi ?

Doç. Dr. Gülten Kazgan

2

II. ZARARDA DEVLETÇİLİK, KÂRDA ÖZELCİLİK OLAMAZ

«Karma ekonomi» anlayışı içinde kalmak üzere özel teşebbüsten yana olanlar kârlı olan bütün üretim faaliyetinin kendilerine bırakılması gerektiğini, açıkça olmasa dahi, savunmaktadır. Nitekim, 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle başlayıp bugün de devam eden «kâr eden devlet fabrikalarının özel teşebbüse devri» mes'elesi bu isteğin en canlı delili sayılabilir. Ancak, kalkınma plânının uygulanması için gerekli kapital birikimi, sosyal fayda ve devletin halk oyundaki prestiji gibi tatbikî önemi çok büyük ve birbirleriyle yakından ilgili üç konu açısından bu isteğin gerçekleştirilmesinin imkânsızlığı kolayca ortaya konulabilir.

VERGİ YETMEZ

Bir kere, kalkınma plânının uygulanma yeterliği, herşeyden önce devletin tasarrufların büyük bir kısmına hâkim olmasını gerektirmektedir. Türkiye gibi geri kalmış bir memlekette, vergi devletin elinde, tasarruflara hâkim olmak bakımından yeter derecede kuvvetli bir araç değildir; teşekkül eden gelirlerin bütününü vergilemekte karşılaşılan teknik güçlükler, vergi ahlâkının düşüklüğünün yol açtığı geniş çapta kaçakçılık, politik endişeler vb. sebeplerden ötürü vasıtalı ve vasıtasız vergiler yolile devlet elindeki gayrı iradî tasarruflar millî gelirin çok küçük bir nisbetini aşamamaktadır. Nitekim, vergi gelirinin millî gelir içindeki nisbeti liberal ABD'de %28, Muhafakâr Partinin İngilteresinde %32 olduğu halde Türkiye'de %14 tür. Devlet elinde kapital birikimi için vergi çok yetersiz bir araç kaldığına göre, ikinci bir imkân olarak kâr eden devlet teşebbüsleri yolile kapital birikimi kalmaktadır. Bu bakımdan, devlet teşebbüslerini kalkınma için gerekli kapital birikimi sağlıyacak ve plânın uygulanması için gerekli finansman kaynağı olabilecek bir araç olarak görmelidir. Bunların özel teşebbüse devri ise, devletin bu konudaki gücünü önemli nisbette azaltacaktır: zira, özel teşebbüs elinde kârların tüketim - yatırım arasında ne oranda bölüneceği belirsiz olduğu gibi, vergilemede karşılaşılan güçlükler dolayısıyle de kârların önemli bir kısmını devlete aktarmak mümkün değildir.

DEVLET NEDEN KÂR ETMELİ

Diğer taraftan, mes'ele bununla da bitmeyip, halk oyunda devletin prestijinin sarsılması gibi çok önemli bir konu ortaya çıkmaktadır. Kâr eden bütün devlet teşebbüsleri özel kesime devredildiği takdirde kamu hizmeti gören ve zarar eden teşebbüslerin masraflarını karşılamak üzere devletin elinde millî gelirin pek düşük bir oranını teşkil eden vergi geliri kalmaktadır. Kamu yatırımlarını karşılamak için esasen çok yetersiz olan bu kaynaktan bir de kamu hizmeti gören teşebbüslerin zararlarını kapamak için bir pay ayrıldığında, kamu yatırımlarının azalması ve kamu hizmetlerinin vasıflarının düşmesi gibi iki yönden çok önemli bir mes'ele ile karşı karşıya kalacağımız aşikârdır. Nitekim, kamu yatırımlarının oranı kalkınma bakımından taşıdıkları önem dolayısile azaltılamıyan fakat devlet elinde teşekkül eden tasarruflar da önemli nisbette çoğaltılamıyan Türkiye'de bugün kamu hizmetlerinin gerek nitelik gerekse nicelik bakımından yetersizliği bu iddianın en açık delilidir. Kamu hizmetlerine ayrılan pay nüfus ve gelir artışlarını takip edemediği için, bu hizmetler çok düşük vasıfta kalmakta ve halk oyunda devletin prestiji gittikçe sarsılmaktadır. Belediye hizmetlerinden eğitim, sağlık gibi devletin temel hizmetlerine kadar çeşitli alanlarda, düşük vasıflı ve düşük ücretli eleman kullanmak, gerekli harcamaları yapamamak gibi sebepler devlete karşı halk oyunda haklı bir tepki yaratmıştır. Görüldüğü gibi devlet monopolleri ve iktisadî teşekkülleri yolile kâr etmek ve bu kârlar yolile hem kalkınma için gerekli yatırımları yapmak hem de kamu hizmetlerinin nitelik ve niceliğini bugünkünün üzerine çıkarmak zorundadır; kısacası, devletin kâr etmesini kaçınılmaz bir zorunluk saymak ve kâr eden devlet teşebbüslerini özel teşebbüse devretmek isteğini «tabikatta imkânsız» olarak vasıflandırmak gerekir.

DIŞ TİCARET VE BANKA

Nihayet, üçüncü bir nokta olarak, özel teşebbüs elinde kârlılığı bugüne kadar devamlı olarak sosyal fayda ve iktisadî gelişmenin aleyhine işlemiş bulunan bellibaşlı iki kesin üzerinde durmak gereğini duymaktayız: bunlar ithalât - ihracat ve bankacılık gibi hizmet istihsal eden kesimlerdir.

Bir kere, memleketimizde ithalât - ihracat «küçük firma» esasına dayanmakta ve aynı mahiyette işi çok sayıda firmanın yapması, sabit masraflar dolayısile, bu hizmetin birim maliyetini yükseltmekte, insan gücü ve sermayenin kötü kullanılışına en iyi örnek teşkil etmektedir. Bundan başka, beynelmilel piyasadaki büyük bir teşekkülün karşısında alıcı veya satıcı olarak çok sayıda küçük firmaların bulunması ihraç fiyatlarının düşmesi ve ithal fiyatlarının yükselmesi gibi döviz bilançosu bakımından aleyhimize işliyen bir durumla sonuçlanmaktadır. Yine, sadece iktisat ilminin ilkeleri dahilinde kalmak üzere bir diğer sonuç, tek elden büyük çapta mal ithalinin ve mal ihracının sağlıyacağı maliyet tasarrufları ile ilgilidir. Bu tasarrufların kaynağı, büyük çapta mal satın alındığında satıcı firmaların yaptığı tenzilât, tek bir elden mal satışlarında kalite kontrolünün kolaylığı, kaliteye göre sınıflandırma suretile daha yüksek bir fiyat elde edebilme, gibi hususlardır; tabii, bunun yanında, her biri birim başına yüksek kâr haddi ile çalışan çok sayıda firmanın yerini iş hacminin büyüklüğü dolayısile daha düşük birim başına kâr haddi ile çalışabilen firmanın alması da gösterilebilir.

Ancak, mes'ele yukarıda saydıklarımızla bitmemektedir: döviz darlığı dolayısiyle ithal mallarının spekülâtif hareketlere konu olması, ithalât ihracatın geniş çapta döviz kaçakçılığına imkân vermesi gibi hususlar da bu hizmet kesiminde kârlılığın bütün ekonomice ödenen yüksek bir fiyat karşılığı olduğunu göstermektedir. İthalât-ihracat kesiminde özel kesimin kârlılığı kesin olarak sosyal fayda ile çelişmektedir.

Aynı husus geniş ölçüde bankacılık kesimi için varittir: enflâsyan devresi içinde özel ticarî bankacılık önemli bir gelişme göstermiştir. Gerçekten, özel kesimin devletle yanyana çalıştığı, hattâ çoğu hallerde kendi ilkelerine göre peşinden sürüklediği bankacılık kesimi, kârlılığı ile sosyal faydası arasındaki çelişme dolayısile üzerinde özellikle durulmasını gerektirmektedir. Spekülatif faaliyetlerde kârlılığın çok yükseldiği enflâsyon içinde, dolambaçlı yollarla faiz haddini yükselten ve bu faaliyetlerin kârlılığını kısmen kendilerine aktaran özel ticarî bankalar spekülatif faaliyetlerin başlıca destekleyicisi olmuştur. Spekülâtif faaliyetin ithal malları fiyatlarını yükseltmek yönündeki etkisi hem tüketici hem üretici kütlenin sırtından ödendiği gibi, toprak spekülâsyonu da şehir alanlarının yayılmasına yol açarak kamu hizmetlerinin yükünü arttırmıştır. Buna karşı devletin enflâsyona gitmemesi gerektiği iddiası ileri sürülebilir: ancak, devlet gelirleri yetersiz kaldığı sürece, enflâsyonun da kaçınılmaz bir sonuç olacağı unutulmamalıdır. Bundan başka, gerek kredilerin hacmi gerek üretim kesimleri itibarile dağılışının kalkınma ile yakın ilgisi düşünülürse, bankacılığı bir kamu hizmeti saymak gerektiği ortaya çıkar.

Görüldüğü gibi, «kâr eden faaliyetlerin özel kesime bırakılması» iddiası, yukarıda en önemlilerine kısaca temas ettiğimiz sebeplerden ötürü kabul edilebilir bir iddia değildir.

Bir taraftan vergi varidatının düşüklüğü bir taraftan kamu hizmetleri ve temel sınaî üretimdeki devletçiliğe rağmen, devlet kesiminin toplam millî hasıla içinde kapsadığı düşük oran devletin ekonominin gidişine yön vermekteki gücünü zayıf bırakmaktadır. Ne vergi yolile alınarak devlet elinde toplanan gayrı iradî tasarruflar ne de devlet teşebbüsleri içindeki kapital birikimi ekonominin az gelişmiş alt yapısını değiştirmek için yeterli sayılabilir. Gerçi 1956-60 yılları arasında devlet yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki oranı yükselmiştir; 1950-56 arasında toplam yatırımların %50'den fazlası özel kesim içinde yapıldığı halde, 1956'dan sonra, devletin payı devamlı bir artış göstermiştir. Böyle olduğu halde toplam tasarruf-yatırım oranının %40-45 gibi hiç küçümsenmiyecek bir oranı devlet kontrolünün dışında kalıyor demektir; bu oranın yatırım sahaları itibarile dağılışının plân hedeflerine ulaşılmasını geniş ölçüde etkilediğine hiç şüphe yoktur. Özel kesim yatırımları plânda öngörülen orana varsa dahi, üretim kesimleri itibarile dağılışı farklı olduğu taktirde plân hedefleri gerçekleşmiş olmamaktadır. Her ne kadar ileri bir sanayi memleketi için önemli olan belirli bir talep seviyesine erişmeyi sağlıyacak yatırım oranına varılması ise de, Türkiye gibi geri kalmış ve ekonomik yapının değişmesi zorunluğu içinde bulunan bir memlekette yatırımların üretim sahaları itibarile dağılışı da en az yatırım oranı kadar bir önem taşımaktadır.

Öyleyse devlet, hangi üretim alanı olursa olsun plân hedeflerini gerçekleştirmek için üretici olarak piyasaya müdahale edebilmelidir.

III — SONUÇ:

Buraya kadar ileri sürdüğümüz fikirleri özetlersek şunu söyliyebiliriz: Bugün, memleketimizde, herkesin kolayca kendi tarafına çektiği bir «karma ekonomi» anlayışı mevcuttur. Karma ekonomiden ne anlaşıldığı tezi savunan tarafın ekonomik sistem anlayışına göre değiştiği için de, müphem, belirsiz bir «yuvarlak deyim» halinde herkesçe kullanılmaktadır. Gerçekte, geri kalmış bir ekonomi sözkonusu olduğunda üretim kesimleri arasında, özel kesime bırakılacak veya devlete bırakılacak diye bir ayırma yapmak mümkün değildir. Zira, ekonomik kalkınma bir dinamik süreçtir. Bu süreçte, kârı azamileştirmek için mevcut durumlara intibak eden veya onları değiştiren piyasa mekanizması değil fakat toplumsal faydaya yönelen devletin önderlik etmesi gerekir. Devletin kâr gütmeksizin yapabileceği faaliyelerin sınırının genişlemesi ise gelirine bağlıdır. Vergi gelirlerinin çeşitli sebeplerle arttırılamaması devlet teşebbüsünün kâr gayesi ile de üretim yapması zorunluğu yaratmaktadır. Devlet kamu hizmeti yapacağı gibi kâr eden alanlara da gireceği için devlet teşebbüsünü sınırlamak mümkün değildir. Ekonomik gelişme toplumdaki her ferdin yararlanacağı bir «kollektif mal» sayılırsa, bu kollektif malı sağlıyacak örgüt ancak devlet olabilir.